

Stowarzyszenie
Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU

na lata

2023–2029

Sieniawa

Październik 2026 r.

Spis treści

I. CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO 3
1. Nazwa LGD, forma prawna 3
2. Proces tworzenia i doświadczenie partnerstwa 3
3. Struktura LGD 6
4. Organ decyzyjny LGD 7
5. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD 8
II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ LSR 9
1. Opis i mapa obszaru 9
2. Wyróżniki, potencjał i spójność obszaru 10
III. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR 13
1. Etap opracowania LSR 13
2. Etap wdrażania LSR 19
IV. ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR 21
1. Potrzeby rozwojowe i potencjały obszaru 21
2. Analiza SWOT 50
3. Wnioski z diagnozy 53
4. Grupy docelowe 56
V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA 57
VI. CELE I WSKAŹNIKI 69
VII. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU 81
VIII. PLAN DZIAŁANIA 75
..... 83
IX. PLAN FINANSOWY LSR 93
X. MONITORING I EWALUACJA 95
Spis rysunków 97
Spis map 97
Spis wykresów 97
Spis tabel 97
Wykaz wykorzystanej literatury 98
Załączniki do LSR 99

I. CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO

1. Nazwa LGD, forma prawna

Stowarzyszenie „Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy" (LGD) działa jako stowarzyszenie posiadające osobowość prawną, wpisane w dniu 9 września 2008 r. do Krajowego Rejestru Sądowego pod numerem 0000312937. Formą prawną partnerstwa jest stowarzyszenie „specjalne" – jest to jednolita dla wszystkich LGD forma organizacyjno-prawna, charakteryzująca się tym, że w stowarzyszeniu oprócz osób fizycznych członkami zwyczajnymi mogą być także osoby prawne, w tym jednostki samorządu terytorialnego, z wyłączeniem województw, a nadzór nad nim sprawuje marszałek województwa i może ono prowadzić działalność gospodarczą służącą realizacji LSR. Poza tym w takim stowarzyszeniu, obok walnego zebrania członków, zarządu oraz organu kontroli wewnętrznej, funkcjonuje dodatkowy organ jakim jest rada, która podejmuje decyzje w sprawie wyboru operacji realizowanych w ramach LSR (chyba że w Statucie LGD przewidziano, że zadania te należą do właściwości zarządu).

2. Proces tworzenia i doświadczenie partnerstwa

Inicjatorem powstania LGD była Gmina Raba Wyżna, która zawiązała grupę inicjatywną dla tworzenia Stowarzyszenia z Gminą Rabka-Zdrój. Pierwsze spotkanie robocze grupy z udziałem przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego odbyło się na wiosnę 2008 r. (46 osób). W dniu 17.04.2008 r. odbyło się Walne Zebranie Członków. Reprezentantami sektora publicznego byli: wójtowe. burmistrzowie gmin, sekretarze gmin, dyrektorzy szkół. Reprezentantami sektora społecznego byli lokalni liderzy, osoby aktywne w swoich środowiskach, przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz grup nieformalnych, skupionych wokół idei kultywowania tradycji i zwyczajów regionalnych itp. Reprezentantami sektora gospodarczego byli lokalni przedsiębiorcy, którzy mają swoje firmy, osiągnęli sukces w biznesie i chcieliby współpracować na rzecz rozwoju swojego otoczenia. Na Walnym Zebraniu Członków został uchwalony Statut oraz Regulaminy: Walnego Zebrania Członków, Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej. Dokumenty zostały złożone w Krajowym Rejestrze Sądowym. W sposób partycypacyjny, przy bardzo licznym udziale mieszkańców, powstała LSR. W 2008 r. Stowarzyszenie liczyło 60 członków.

W roku 2010 LGD Stowarzyszenie „Przyjazna Dolina Raby" zostało poszerzone o przedstawicieli Gminy Spytkowice. Rozpoczęto prace nad wspólną LSR. Podejście terytorialne – obszarowe, a nie gminne – pokazało nowe perspektywy i możliwości np. w obszarze turystyki i rekreacji przy tworzeniu zintegrowanej oferty, sieciowania tras pieszych i rowerowych czy wspólnej promocji. Uchwalenie Lokalnej Strategii Rozwoju nastąpiło 28 września 2010 r. podczas Nadzwyczajnego Walnego Zebrania Członków Stowarzyszenia w Rokicinach Podhalańskich.
Liczba członków LGD osiągnęła wtedy 94 osoby. Znacząca zmiana liczebności członków nastąpiła, gdy dokonywano – zgodnie z zapisami Statutu w 2013 r. – ich weryfikacji. Wykreślono wtedy ponad 30 osób.

W latach 2008–2015 udało się zbudować mocne partnerstwo różnych środowisk obszaru. Wspólnie wdrożono LSR i osiągnięto założone cele. Budżet LSR wynosił 5 163 839,00 zł, w tym na wdrażanie lokalnych strategii rozwoju – 4 047 356,00 zł, funkcjonowanie lokalnej grupy działania – 1 011 839,00 zł oraz na wdrażanie projektów współpracy – 104 673,00 zł; razem budżet. Łącznie zrealizowanych zostało 77 projektów, które znacząco przyczyniły się do rozwoju lokalnego.

LGD Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby w 2015 roku włączyło do swojej struktury dwie sąsiadujące gminy: Jabłonkę i Lipnicę Wielką, funkcjonujące do tej pory w ramach Stowarzyszenia Rozwoju Orawy. Zmieniono nazwę na Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy, a Stowarzyszenie poszerzyło się o 32 członków z gminy Jabłonka i Lipnica Wielka. Wspólnie rozpoczęto konsultacje społeczne nowej Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2014–2020.

W LSR w okresie programowania 2014–2020 wskazano dwa cele ogólne oraz cztery cele szczegółowe. Cel 1 ogólny *Zrównoważony rozwój gospodarki, turystyki oraz rekreacji obszaru Przyjaznej Doliny Raby i Czarnej Orawy,* w zakresie którego określone zostały dwa cele szczegółowe*: Zwiększenie atrakcyjności obszaru poprzez inwestycje w infrastrukturę turystyczną i rekreacyjną oraz promocja obszaru* i *Wsparcie dla rozwoju*

konkurencyjności i przedsiębiorczości na obszarze LGD oraz cel 2 ogólny *Wspieranie i integrowanie mieszkańców obszaru Przyjaznej Doliny Raby i Czarnej Orawy.* W ramach drugiego ogólnego celu określono również dwa cele szczegółowe*: Wzmacnianie więzi, tożsamości kulturowej i lokalnej w szczególności poprzez integrację i aktywne życie społeczności* oraz *Wzmacnianie kapitału społecznego i promocja partnerstwa na obszarze LGD*. Opracowane cele były odpowiedzią na zdiagnozowane problemy i wyzwania dla badanego obszaru, a także wyrazem opinii wszystkich mieszkańców i podmiotów włączonych w proces budowania LSR na lata 2014–2020. Dzięki działaniom LGD na obszarze powstały nowe firmy, zwiększył się ruch turystyczny oraz poprawie uległa sytuacja na rynku pracy.

W II połowie 2016 r. przeprowadzono pierwsze nabory w ramach LSR. Nabory te dotyczyły tworzenia nowych przedsiębiorstw i cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem. Oczywiście znaczne zainteresowanie dotyczyło także naborów na rozwijanie działalności oraz obszaru turystyki. Należy podkreślić, że LGD realizowała także nabory na innowacyjność oraz projekty grantowe w obszarze turystyki. Od 2016 r. do końca 2020 r. LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy przeprowadziła łącznie 41 naborów wniosków, z czego: 8 w zakresie poprawy infrastruktury społecznej służącej kultywowaniu tradycji, renowacji zabytków, rozwijania aktywności fizycznej i zdrowego trybu życia, 7 w zakresie tworzenia przedsiębiorstw na obszarze LGD, w tym w turystyce, 5 w zakresie działań opartych na kultywowaniu tradycji lokalnych, dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, 4 w zakresie rozwoju przedsiębiorstw w tym poprzez zastosowanie nowych technologii przyjaznych środowisku,
4 w zakresie działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie wykluczeniu osób z grupy defaworyzowanych, 4 w zakresie działań promocyjnych obszaru LGD i produktów lokalnych, 3 w zakresie promowania aktywności fizycznej i zdrowego trybu życia, 3 w zakresie zastosowania innowacji w przedsiębiorstwach, 2 w zakresie inwestycji w ogólnodostępną i niekomercyjną infrastrukturę turystyczną i rekreacyjną oraz 1 w zakresie tworzenia i modernizacji turystycznych i rekreacyjnych szlaków, tras, miejsc, ścieżek.

Do najciekawszych projektów realizowanych w perspektywie 2014–2020, zdaniem pracowników Biura LGD należały m.in. inwestycje infrastrukturalne w gminie, ale też miękkie projekty dla integracji, np. „Teatr Rabcio dla dzieci". Należy podkreślić, iż cenny jest rozwój niewielkich przedsiębiorców. Wśród projektów dotyczących przedsiębiorczości można wymienić m.in. powstanie gabinetu dentystycznego oraz zainstalowanie urządzenia fit. Natomiast z gminnych inwestycji – modernizację budynku na stadionie w Rabce-Zdroju, z zapleczem dla sportowców. Obiekt został rozbudowany i daje możliwość uprawiania dodatkowych dyscyplin. Ważne w realizacji LSR są także projekty realizowane przez Koła Gospodyń Wiejskich, gdyż to za ich pośrednictwem wspierana jest pamięć o lokalnych tradycjach. W ramach wdrażania LSR, zrealizowano także wniosek dotyczący mobilnej fizykoterapii. Ważne są także projekty infrastrukturalne, dzięki którym udostępniono mieszkańcom nowe miejsca spędzania czasu wolnego i integracji. Na obszarze wszystkich gmin LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy powstały siłownie zewnętrzne. LGD wspiera w dużym zakresie młode osoby, z pomysłami, które w dobry sposób wykorzystują środki i mają innowacyjne pomysły, np. siłownia na świeżym powietrzu w Jabłonce. Ponadto zostały wydane książki lokalnych autorów, które dzięki dofinansowaniu zostały opublikowane i są dostępne lokalnie.

Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy posiada doświadczenie, w realizacji projektów ze środków unijnych. LGD realizuje projekt „Placówka wsparcia Dziennego", który dofinansowany jest ze środków Unii Europejskie tj. z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020. Celem projektu jest zwiększenie dostępu do usług społecznych tj. usług wsparcia rodziny, skierowanych do dzieci i młodzieży oraz ich rodziców/opiekunów z terenu powiatu nowotarskiego, poprzez utworzenie w Gminie Czarny Dunajec (w miejscowości Piekielnik) 30 nowych miejsc opieki i wychowania w ramach placówki wsparcia dziennego, z których skorzysta łącznie 300 dzieci/młodzieży. Głównymi działaniami do realizacji w ramach projektu są m.in. opracowanie i aktualizacja indywidualnych planów wsparcia, świadczenie wsparcia opiekuńczego i specjalistycznego na rzecz dzieci i młodzieży, wsparcie rodziny oraz kursy i szkolenia dla kadry nauczycielskiej. Całkowita wartość projektu to: 4 400 872,60 zł, w tym kwota dofinansowania: 4 074 832,60 zł.

LGD zrealizowała 11 projektów finansowanych poza RLKS, które były skierowane do dzieci i młodzieży w obszarze spędzania wolnego czasu oraz zaznajomienia młodego pokolenia z kulturą, tradycją czy wykształceniem nawyków racjonalnego zagospodarowania wolnego czasu, a także powiększenia wiedzy historycznej młodego

pokolenia[1]. Poprawie uległ stan infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, wzrosła także liczba inicjatyw służących kultywowaniu lokalnej tradycji oraz wydarzeń kulturalnych. Wszystkie projekty zostały opisane poniżej.

Tabela 1 Projekty realizowane przez LGD w ramach środków poza RLKS

L.p.	Program/fundusz	Data realizacji działania	Efekty realizacji projektu/działania	Budżet całego projektu/działania
1.	Fundacja PZU	01.09.–30.09.2018	Dzięki realizacji zadania polegającego na wyjeździe dzieci i młodzieży do Wrocławia i w Góry Stołowe, uczestnicy mogli zapoznać się z architekturą i kulturą tamtejszego regionu.	14 200 zł
2.	Pożytek Publiczny Gmina Raba Wyżna	01.04–31.10.2018	Wyjazd dzieci i młodzieży z terenu Gminy Raba Wyżna do Kopalni Soli w Wieliczce – upowszechniania kultury, rozwijania amatorskich ruchów artystycznych oraz ochrony dóbr kultury, tradycji i promocji, ochrony zdrowia i przeciwdziałania uzależnieniom upowszechniania kultury, rozwijania amatorskich ruchów artystycznych oraz ochrony dóbr kultury, tradycji i promocji, ochrony zdrowia i przeciwdziałania uzależnieniom	2 785 zł
3.	Pożytek Publiczny Gmina Raba Wyżna	01.06–31.10.2019	Wyjazd dzieci i młodzieży z terenu Gminy Raba Wyżna do Muzeum w |Sukiennicach i HistoryLandu w Krakowie – upowszechniania kultury, rozwijania amatorskich ruchów artystycznych oraz ochrony dóbr kultury, tradycji i promocji, ochrony zdrowia i przeciwdziałania uzależnieniom upowszechniania kultury, rozwijania amatorskich ruchów artystycznych oraz ochrony dóbr kultury, tradycji i promocji, ochrony zdrowia i przeciwdziałania uzależnieniom	4 900 zł
4.	Fundacja PZU	01.09–30.10.2020	Efektem realizacji projektu był wzrost wiedzy na temat naszego kraju, kultury i architektury. Dzięki realizacji projektu dzieci, które nie były w stanie sfinansować wyjazdu, mogły zobaczyć atrakcje, do których nie miałyby dostępu.	17 255 zł
5.	Pożytek Publiczny Gmina Rabka Zdrój	30.08–30.09.2022	„Bobas dla dzieci" – integracja społeczeństw Polsko Ukraińskich, zatarcie granic między dwoma narodami.	4 000 zł
6.	Zarząd Województwa Małopolskiego „Małopolska Pszczoła"	31.10–31.12.2018	Edukacyjna pasieka pszczelarska w miejscowościach Raba Wyżna i Zubrzyca Górna – podniesienie wiedzy dzieci na temat ochrony pszczół i wzrost zainteresowania pszczelarstwem.	95 651 zł
7.	Zarząd Województwa Małopolskiego „Małopolska Pszczoła"	06.06–31.10.2019	Promocja pszczelarstwa i rozwoju pasiek na obszarze Przyjaznej Doliny, aby i Czarnej Rawy – podniesienie wiedzy dzieci na temat ochrony pszczół i wzrost zainteresowania pszczelarstwem, rozwój pasiek dzięki wykonaniu nasadzeń drzewek.	20 400 zł

[1] *Ewaluacja zewnętrzna małopolskich lokalnych strategii rozwoju Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy*, SOCJOMETR, Kraków 2021, str. 48.

8.	Zarząd Województwa Małopolskiego „Małopolska Pszczoła”	01.09–30.11.2019	Promocja pszczelarstwa poprzez wykorzystanie nowoczesnych metod leczniczych – apiterapii: podniesienie wiedzy mieszkańców na temat	24 100 zł
			pszczelarstwa, w tym apiterapii i możliwości zdrowotnych jakie za sobą niesie. Zwiększenie świadomości mieszkańców na temat roli pszczoły w ekosystemie.	
9.	Zarząd Województwa Małopolskiego „Małopolska Pszczoła”	17.05–31.10.2021	Kwietne łąki w Dolinie Raby – podniesienie wiedzy mieszkańców na temat pszczelarstwa, w tym apiterapii i możliwości zdrowotnych, jakie ze sobą niesie. Zwiększenie świadomości mieszkańców na temat roli pszczoły w ekosystemie.	29 355 zł
10.	Pożytek Publiczny Gmina Raba Wyżna	01.06–31.10.2017	Wyjazd dzieci i młodzieży z terenu Gminy Raba Wyżna na warsztaty z zakresu fizyki i chemii do Ogrodu Doświadczeń im. Stanisława Lema – upowszechnianie kultury i rozwijania amatorskich ruchów artystycznych oraz ochrony dóbr kultury, tradycji i promocji, ochrony zdrowia i przeciwdziałania uzależnieniom.	3 309 zł
11	Pożytek Publiczny Gmina Raba Wyżna	31.10.2020 (szkolenia w dniach 19–20.10.2020)	Organizacja 2 dniowego szkolenia w zakresie pozyskiwania środków na rozwój kultury i edukacji.	3 000 zł

Źródło: dane własne LGD

W Biurze LGD pracują 4 osoby. Do zadań Biura należą działania animacyjne, informacyjno-promocyjne, oraz doradcze. LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy w celu dotarcia do największej grupy odbiorców, zawsze wykorzystuje różne narzędzia komunikacji. Doradztwo było najczęściej prowadzone w formie doradztwa indywidualnego w Biurze, ale ze względu na pandemię udzielano także doradztwa telefonicznego i mailowego.

3. Struktura LGD

Na strukturę członków Stowarzyszenia LGD składają się reprezentanci każdej gminy z trzech sektorów – publicznego, gospodarczego i społecznego. Są to osoby fizyczne i prawne mieszkające lub mające zarejestrowaną siedzibę na terenie jednej z sześciu gmin wchodzących w skład LGD. W roku 2023 Stowarzyszenie włączyło do swojej struktury jedną sąsiadującą gminę – Czarny Dunajec. Sektor publiczny w LGD reprezentują samorządy lokalne, przedstawiciele: ośrodków kultury, ośrodka pomocy społecznej oraz zakładu usług komunalnych. Wśród przedstawicieli sektora społecznego znajdują się organizacje pozarządowe, takie jak: OSP, kluby sportowe, a także osoby fizyczne, tj. mieszkańcy wszystkich gmin należących do obszaru LGD. Przedstawiciele sektora społecznego posiadają bogaty dorobek w zakresie organizowania przedsięwzięć na rzecz lokalnego społeczeństwa na terenie opisanego obszaru. Członkami Stowarzyszenia są także lokalni przedsiębiorcy i usługodawcy. Według danych na dzień 30.05.2023 r. Stowarzyszenie skupia 76 członków, z czego: 21 to osoby prawne (27,7%), w tym 9 członków stanowią osoby reprezentujące: Jednostki Samorządu Terytorialnego, Centrum Kultury, Sportu i Rekreacji w RabceZdroju, Ośrodek Pomocy Społecznej oraz Zakład Usług Komunalnych (11,8%), a pozostałych 12 to stowarzyszenia (15,8%). 55 członków to osoby fizyczne, w tym 41 członków stanowią mieszkańcy (53,9%), a pozostałych 14 to osoby reprezentujące podmioty gospodarcze (18,4%). Wśród osób będących członkami Stowarzyszenia znajdują się reprezentanci grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR: osoby młode (do 25. roku życia), seniorzy (osoby starsze, które ukończyły 60. rok życia) oraz kobiety.

Członkowie Stowarzyszenia w związku z dysponowaniem środkami publicznymi będą podejmować jawne decyzje, będą cierpliwi w tłumaczeniu ewentualnym niezadowolonym osobom, dlaczego podjęli takie, a nie inne

decyzje i przede wszystkim będą świadomi swojej odpowiedzialności. Dla pracowników Biura, jak również dla członków organu decyzyjnego przewidziano w okresie realizacji LSR dodatkowe szkolenia w celu podnoszenia ich wiedzy i kompetencji, a także szczegółowego zapoznania się z zapisami Strategii i dokumentów programowych oraz wynikającymi z nich obowiązkami. Wszelkie szkolenia / kursy/ wyjazdy studyjne w ramach wewnętrznych struktur LGD będą miały na celu pozyskiwanie odpowiednich kwalifikacji z zakresu ekonomii i administracji niezbędnych do gospodarowania środkami publicznymi. Zgodnie z założeniami Planu komunikacji, planuje się przeprowadzenie szkoleń dla członków LGD w zakresie zwiększenia zaangażowania w funkcjonowanie LGD, rozwoju obszaru i podniesienia jakości składanych i realizowanych operacji.

Relacje między członkami LGD na etapie wdrażania LSR są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji. Stosuje się formy kolegialnego podejmowania decyzji. Walne Zebranie Członków jest możliwe do zwołania nawet na wniosek stosunkowo wąskiej grupy członków (20% członków) lub Komisji Rewizyjnej, co potwierdzają zapisy Statutu. Zakres decyzji, które Zarząd może podejmować sam, bez konsultacji, jest ograniczony. Te decyzje, które Zarząd może podejmować samodzielnie określono w Statucie. LGD stosuje przyjazne dla odbiorcy formy komunikacji. Podczas zebrań organów LGD uczestnicy na ogół stosują się do zasad kultury dialogu. Podczas każdego spotkania uczestnicy mają prawo głosu i zadawania pytań, stosowane jest podsumowanie spotkań czy uzgodnień w każdej innej formie komunikacji.

Władzami LGD są: Walne Zebranie Członków (WZC), Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna – jedna osoba może być jednocześnie członkiem tylko jednego z tych organów. Charakter działalności Stowarzyszenia jest inkluzyjny, co potwierdza Statut w zakresie kadencyjności organów. Kadencja Rady, Zarządu i Komisji Rewizyjnej wynosi 5 lat. W przypadku zmniejszenia się składu władz LGD, Zarząd zwołuje WZC w celu uzupełnienia ich składu. Stowarzyszenie jest otwarte na nowych członków, nowych partnerów chętnych do włączenia się w realizację Lokalnej Strategii Rozwoju. Sposób rozszerzenia składu LGD o kolejnych partnerów następuje zgodnie ze Statutem. O przyjęciu w poczet członków Stowarzyszenia decyduje Zarząd w formie uchwały.

Jednym z organów i najwyższą władzą LGD jest Walne Zebranie Członków (WZC), do którego kompetencji należy w szczególności: uchwalanie kierunków programu działania Stowarzyszenia, ustalanie liczby członków oraz wybór członków Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej, uchwalanie zmian Statutu.

Organem wykonawczym i zarządzającym jest Zarząd LGD składający się z od 8 do 12 osób, w tym: Prezesa, Wiceprezesa. Prezes Zarządu upoważniony jest do reprezentowania Stowarzyszenia oraz kieruje pracami Zarządu, zwołuje zebrania zarządu i im przewodniczy, a także reprezentuje Stowarzyszenie na zewnątrz. Członkowie Zarządu wykonują zadania według podziału dokonanego przez Prezesa Zarządu oraz stosownych przepisów prawnych: Statutu, uchwał Walnego Zebrania Członków i Zarządu oraz regulaminów. Jeszcze przed wdrażaniem niniejszej LSR włączono seniorów (powyżej 60. roku życia) – 2 osoby, do członkostwa w Zarządzenie. Wysoka aktywność seniorów ma duże znaczenie na obszarze LGD, ponieważ udział tych osób w liczbie mieszkańców stale wzrasta, równocześnie rosną wskaźniki obciążenia demograficznego – jest to obszar starzejący się.

Trzecim organem jest Komisja Rewizyjna, do której zadań należy bieżąca działalność Stowarzyszenia – w skład Komisji wchodzi od 6 do 12 członków, w tym Przewodniczący.

Kolejnym organem jest organ decyzyjny – Rada LGD.

4. Organ decyzyjny LGD

4.1. Skład organu

Organem decyzyjnym jest Rada LGD licząca od 12 do 20 osób, w tym Przewodniczącego. Członkowie Rady powoływani są przez Walne Zebranie Członków LGD spośród członków LGD. W skład Rady wchodzi co najmniej jeden przedstawiciel każdej z lokalnych grup interesów społeczno-gospodarczych reprezentujących interesy sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego, przy czym przedstawiciele sektora publicznego stanowią mniej niż 30% składu Rady. Na poziomie podejmowania decyzji w Radzie żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji.

Przedstawicielami grupy interesu sektora publicznego jest 5 osób (27,77% składu Rady), sektora

gospodarczego – 7 osób (38,88% składu Rady), a społecznego 6 osób (33,33% składu Rady), co oznacza, że żadna z grup interesu sektora nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. W składzie Rady LGD zachowano parytety w postaci obecności co najmniej 1 kobiety, 1 przedsiębiorcy oraz 1 osoby poniżej 35. roku życia. Ponadto w składzie rady znajduje się również przedstawiciel OSP, sołtys, osoba starsza (powyżej 60 roku życia), 2 osoby młode (do 25. roku życia). Członkiem Rady nie może być członek Zarządu ani członek Komisji Rewizyjnej. Członek Rady nie może być zatrudniony w Stowarzyszeniu.

4.2. Proces decyzyjny

Rada LGD działa zgodnie z zapisami Statutu oraz Regulaminu Rady. LGD przez lata doświadczenia i działalności wypracowała mechanizmy, dzięki którym posiada zdolność do zarządzania procesem wdrażania LSR. Wszystkie organy struktury LGD działają na bazie właściwych dla siebie Regulaminów. Jasny jest podział praw i obowiązków. Rada posiada doświadczenie w procesie wyboru operacji, które mają być realizowane w ramach LSR oraz ustalania kwot wsparcia. Proces decyzyjny oparty jest na zasadzie bezstronności oraz na unikaniu przewagi pojedynczej grupy interesu przy wyborze projektów przez Radę. Dzięki temu, że organ składa się z przedstawicieli różnych środowisk, szeroki jest zakres wiedzy i kompetencji jej członków. Członkowie Rady przechodzili i będą przechodzić szkolenia w zakresie przygotowania do sprawnego wdrażania LSR, co jest tym bardziej istotne z punktu widzenia wielofunduszowości.

5. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy funkcjonuje min. w oparciu o przepisy:

- *Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.);*
- *Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261);*
- *Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.);*
- *Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej;*
- *Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006;*
- *Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005;*
- *Ustawy z dnia 8 lutego 2023r. o Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (Dz.U. 2023 poz. 412);*
- *Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057 z dnia 24 czerwca 2021r. ustanawiające Europejski Funduszy Społecznego Plus, (EFS+) oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1296/2013.;*

- *Ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 (Dz.U. 2022 poz. 1079).*

Poza wyżej wskazanymi aktami prawnymi, działania LGD regulują dokumenty wewnętrzne przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Nazwa dokumentu	Organ uchwalający i aktualizujący	Najważniejsze kwestie związane z dokumentem
Statut LGD	Walne Zebranie Członków	Pierwotny dokument ulegał zmianie 4 razy. Jest najważniejszym ustrojowym dokumentem Stowarzyszenia regulującym jego funkcjonowanie. Określa m.in. kompetencje i zasady reprezentatywności Rady oraz reguluje zachowania bezstronności członków organu decyzyjnego w wyborze operacji (w tym przesłanki wyłączenia z oceny operacji). Statut stanowi o kompetencji Walnego Zebrania Członków. Statut reguluje także zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD oraz jej organach. Wskazuje marszałka województwa małopolskiego jako organ nadzoru.
Regulamin Walnego Zebrania Członków	Walne Zebranie Członków	Regulamin reguluje m.in. kwestie zwoływania posiedzeń WZC, prowadzenia głosowania, podejmowania uchwał, wymaganego kworum oraz protokołowania WZC.
Regulamin Pracy Rady LGD	Walne Zebranie Członków	Regulamin reguluje prace kluczowego organu decyzyjnego w LGD, do jego wyłącznej kompetencji należy wybór i ocena operacji w ramach LSR. Regulamin zawiera szczegółowe rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji (sposób wyłączenia członka organu z oceny), szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (ocena wniosków, sposób podziału wniosków do oceny pomiędzy członków organu, zasady preselekcji operacji, zasady dokumentowania oceny, wzory dokumentów itp.) zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego oraz zasady wynagradzania członów (diet).
Regulamin Biura LGD	Zarząd LGD	Regulamin określa zasady wewnętrznej organizacji i ramowy zakres działania Biura. Regulamin zawiera opisy stanowisk pracy, podział zadań oraz procedury funkcjonowania w tym procedury naboru pracowników na wolne miejsca pracy.
Regulamin Pracy Zarządu LGD	Walne Zebranie Członków	Regulamin określa zadania i organizację pracy Zarządu. Do kompetencji Zarządu należy aktualizacja LSR oraz kryteriów wyboru operacji, uchwalanie i dokonywanie zmian w LSR, kryteriach wyboru operacji i procedurach oceny i wyboru operacji, a także sposób zatrudniania pracowników Biura, podział obowiązków. Uchwały Zarządu podejmowane są zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy członków. Każdy członek Zarządu w przypadku sprzeciwu w stosunku do podjętej uchwały ma prawo do obligatoryjnego zaprotokołowania swojego stanowiska w protokole.
Regulamin Prac Komisji Rewizyjnej	Walne Zebranie Członków	Dokument reguluje m.in. zasady zwoływania posiedzeń Komisji, zadania Komisji oraz sposób prowadzenia dokumentacji i sprawozdawczości.

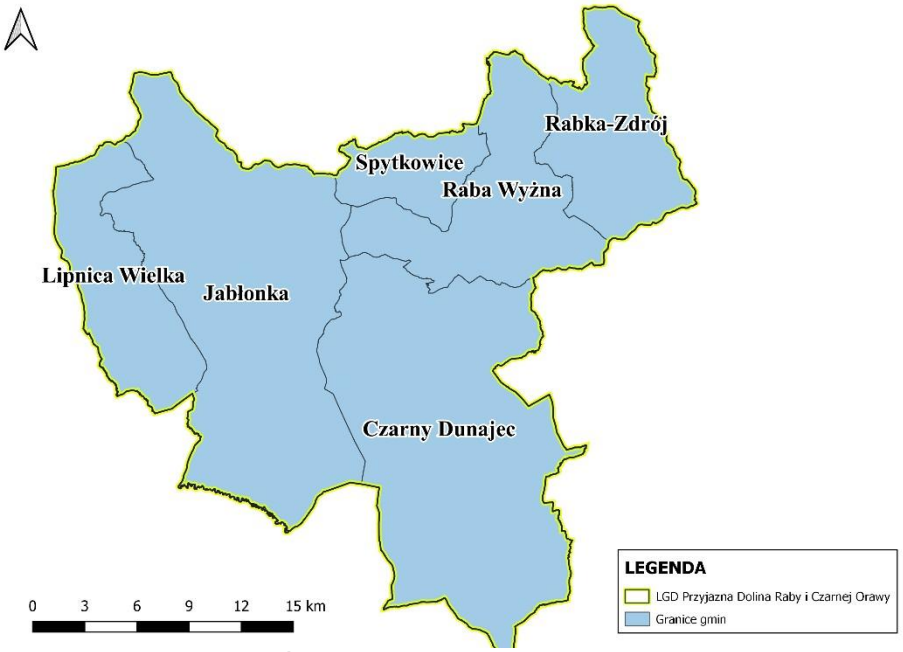
Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentów wewnętrznych LGD

II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ LSR

1. Opis i mapa obszaru

Obszar funkcjonowania LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy obejmuje sześć sąsiadujących ze sobą gmin, położonych w województwie małopolskim, w powiecie nowotarskim. W skład LGD wchodzi cztery gminy wiejskie: Jabłonka, Lipnica Wielka, Raba Wyżna, Spytkowice oraz dwie gminy miejsko-wiejskie: Rabka-Zdrój i Czarny Dunajec. Łączna powierzchnia wymienionych jednostek samorządu terytorialnego wynosi 687 km^2 i jest zamieszkała przez 83 165 osób (dane GUS według stanu na dzień 31.12.2020 r.). Na mapie 1 zobrazowano graficznie granice LGD, natomiast w tabeli 3 przedstawiono podstawowe dane dotyczące gmin partnerstwa.

Mapa 1 Gminy objęte partnerstwem LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy

Źródło: opracowanie własne

Tabela 3 Podstawowe dane o gminach obszaru LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy

Nazwa gminy	Liczba ludności[2]	Typ gminy	Identyfikator gminy	Powierzchnia (km^2)
Jabłonka	18 873	wiejska	1211052	212
Lipnica Wielka	6 148	wiejska	1211072	67
Raba Wyżna	14 567	wiejska	1211112	89
Rabka-Zdrój	16 814	miejsko-wiejska	1211123	69
Spytkowice	4 625	wiejska	1211132	32
Czarny Dunajec	22 138	miejsko-wiejska	1211033	218
RAZEM LGD	**83 165**			**687**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Cały obszar jest spójny pod względem przestrzennym. Wszystkie gminy obszaru LGD administracyjnie położone są w powiecie nowotarskim. W skład LGD wchodzi więcej niż dwie gminy, a każda para gmin pozostaje w bezpośrednim lub przynajmniej w dalszym sąsiedztwie, tworząc tym samym zwarty geograficznie obszar, znajdujący się w jednym obrysie (mapa 1). Siedziba LGD znajduje się w miejscowości Sieniawa (Gmina Raba Wyżna).

Niniejsza Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność jest strategią wielofunduszową, finansowaną w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach programu *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w ramach programu *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027*. W związku z tym, że cały obszar położony jest w granicach jednego województwa, realizacja operacji w ramach każdego z możliwych EFSI (Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne) będzie możliwa na całym obszarze objętym LSR.

2. Wyróżniki, potencjał i spójność obszaru

Administracyjnie wszystkie gminy Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy należą do powiatu nowotarskiego w województwie małopolskim. Gminy obszaru charakteryzują się spójnością geograficzną

[2] Dane GUS wg stanu na dzień 31.12.2020 r.

pod względem położenia i ukształtowania terenu. Pod kątem fizycznogeograficznym analizowany obszar położony jest w megaregionie Region Karpacki. Obszar LGD jest spójny nie tylko przestrzennie, ale również tożsamościowo, historycznie, społecznie, gospodarczo i środowiskowo. Obszar odznacza się dużą spójnością przyrodniczą, która wynika ze zbliżonych bądź tożsamych uwarunkowań poszczególnych elementów środowiska:

- obszar górzysty;
- występowanie na wszystkich obszarach różnych form ochrony przyrody, które wpływają na atrakcyjność turystyczną regionu;
- wszystkie gminy obszaru LGD położone są na terenie Południowo małopolskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu;
- cały obszar posiada bardzo dobre warunki do uprawiania turystyki aktywnej;
- cały obszar to ONW górskie;
- wysoka lesistość na terenie całego obszaru;
- największym bogactwem naturalnym na obszarze LGD są wody mineralne – na terenie obszaru znajdują się udokumentowane naturalne surowce lecznicze tj. solanek chlorkowo-sodowo-jodowych;
- tereny do uprawiania aktywnej turystyki (szczególnie turystyki pieszej, spacerów czy sportów zimowych).

Spójność obszaru LGD pod względem ekonomicznym obrazuje ilość gospodarstw rolnych o podobnej strukturze. Na obszarze tym charakterystyczna jest duża liczba małych gospodarstw. Udział podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w grupie „rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo" nie jest dla obszaru LGD znaczący (1,6%), ale jest wyższy niż średnia dla województwa (0,9%) oraz nieznacznie wyższy niż średnia dla kraju (1,5%). Wśród gmin obszaru, pod tym względem, najbardziej wyróżnia się Gmina Lipnica Wielka – 4,1%.

Średnia dla gmin obszaru charakteryzuje się wyższym niż średnia w województwie i kraju udziałem podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w grupach „przemysł i budownictwo" oraz „zakwaterowanie i usługi gastronomiczne". Najwyższy udział w pierwszej z grup osiąga Gmina Raba Wyżna, natomiast najniższy – Gmina Rabka-Zdrój. W przypadku drugiej grupy – najwyższym udziałem charakteryzuje się Gmina Rabka-Zdrój, a najniższym – Gmina Raba Wyżna. W przypadku grup „handel hurtowy i detaliczny" oraz „pozostała działalność" średnia dla gmin LGD jest niższa od średniej dla województwa i kraju. Jak wynika z danych statystycznych klasyfikacji podmiotów gospodarczych według sekcji PKD 2007, największa liczba spośród wszystkich 7 039 podmiotów gospodarczych na obszarze w 2021 r., była zarejestrowana w sekcjach: F „Budownictwo" – 25,7%, G „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle" – 19,7% oraz C „Przetwórstwo przemysłowe" – 11,3%. Na obszarze nie są zarejestrowane żadne podmioty w sekcji U „Organizacje i zespoły eksterytorialne", a najniższe i nikłe udziały podmiotów zarejestrowane są w sekcjach B „Górnictwo i wydobywanie", D „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych" i E „Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją".

Spójność kulturowa mająca swoje korzenie w historii obszaru znajduje wyraz w istniejących obiektach kultury materialnej, ale również niematerialnej, której wyrazem jest śpiew, muzyka ludowa, posługiwanie się specyficzną gwarą, kultywowanie tradycji i obyczajów, dbałość o strój regionalny. Na terenie każdej z gmin obszaru występują zabytki wpisane do rejestru zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Biorąc pod uwagę spójność obszaru należy również zwrócić uwagę na zdiagnozowane grupy interesu. Po przeanalizowaniu sytuacji obszaru zdiagnozowano trzy grupy interesu: publiczną, gospodarczą oraz społeczną. Do grupy interesu publicznego można zaliczyć władze gmin, radnych obszaru, a także sołtysów. Przedsiębiorcy zaliczają się do grupy interesu gospodarczego, natomiast do grupy interesu społecznego należą mieszkańcy oraz organizacje pozarządowe i społeczne. Podczas konsultacji nie zdiagnozowano konfliktów między ww. grupami interesu. Wszystkie podmioty biorące udział w spotkaniach zwracały uwagę na potrzeby różnych grup nie tylko tej, którą reprezentują, a także podkreślano współpracę tych grup oraz ich wzajemne uzupełnianie się. Można stwierdzić, że zdiagnozowane grupy mają jeden cel, którym jest poprawa jakości życia mieszkańców obszaru oraz jego rozwój przy wykorzystaniu zasobów. Biorąc pod uwagę powyższe należy stwierdzić, że obszar jest odpowiedni dla LSR, ponieważ posiada wyróżniające go cechy i czynniki, które czynią go spójnym społecznie, gospodarczo i

środowiskowo. Ponadto, w wyniku prac nad Strategią stwierdzono, że poza lokalną tożsamością, przynależnością i wspólnymi tradycjami, obszar charakteryzuje się także wspólnymi potrzebami i oczekiwaniami lokalnej społeczności.

III. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

Oddolność to jedna z siedmiu podstawowych cech metody LEADER. Podobnie jak przy tworzeniu wcześniejszych strategii proces opracowywania niniejszej LSR został zaplanowany jako partnerska, wieloetapowa praca grupowa z możliwością włączenia się do niej wszystkich zainteresowanych partnerów, w tym mieszkańców. Eksperci zewnętrzni prowadzili jedynie warsztaty, konsultacje i badania będące podstawą do dalszych prac. Wszystkie elementy LSR są wynikiem wspólnej pracy reprezentatywnej dla całego obszaru Zespołu ds. LSR, składającej się z przedsiębiorców, społeczników (w tym radnych, strażaków, gospodyń, twórców ludowych), urzędników samorządowych (pracowników urzędów gmin i jednostek podległych np. domów kultury), członków organów LGD (Zarządu i Rady), beneficjentów projektów z poprzednich edycji LSR, oraz innych zaangażowanych w sprawy lokalne mieszkańców. W czasie całego procesu przygotowania LSR, który rozpoczęto w II połowie 2022 r. były prowadzone szeroko zakrojone działania promocyjne i informacyjne (poprzez stronę internetową LGD i strony gmin tworzących LGD oraz za pomocą mediów społecznościowych i udostępnionych plakatów w gminach), które zapewniły aktywny udział mieszkańców. Oddolność tworzenia niniejszej LSR została zapewniona poprzez angażowanie partnerów lokalnych oraz rzeczywisty, partycypacyjny udział mieszkańców w procesie jej powstawania. Aktywność podmiotów zaangażowanych w przygotowanie LSR będzie kontynuowana również w trakcie jej wdrażania.

Zarówno na etapie tworzenia jak i realizacji LSR uwzględniano / będzie się uwzględniać zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym:

- poszanowania praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej;
- zasady równości kobiet i mężczyzn;
- zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czyń poważnych szkód".

1. Etap opracowania LSR

Tworzenie LSR przebiegało w sposób partycypacyjny z wykorzystaniem zróżnicowanych środków komunikacji. W opracowanie dokumentu zostali zaangażowani przedstawiciele trzech sektorów z szerokim udziałem społeczności lokalnej i organizacji pozarządowych aktywnie i czynnie działających na terenie gmin LGD, tj. oraz osoby ważne z punktu wdrażania LSR i rozwoju obszaru, czyli seniorzy, osoby do 25. roku życia, osoby reprezentujące grupę osób w niekorzystnej sytuacji – kobiety. Ponadto nad prawidłowością prac dotyczących LSR czuwał i pozostawał w ciągłej oraz bieżącej współpracy Zespół ds. LSR. Podczas naboru fiszek projektowych wpłynęło wiele propozycji od mieszkańców obszaru, które posłużyły do wyznaczenia celu oraz przedsięwzięć do realizacji w ramach LSR. Mieszkańcy brali czynny udział w badaniach ankietowych (etap diagnostyczny i etap planistyczny). Ponadto został przeprowadzony wywiad z Zespołem ds. LSR (etap diagnostyczny i etap planistyczny) oraz prace warsztatowe w grupach (etap planistyczny). W biurze odbywały się dyżury pracownika on-line (etap diagnostyczny i etap planistyczny. Podczas konsultacji społecznych LSR funkcjonował punkt konsultacyjny, w którym dostępne były formularze uwag.

Wszystkie zainteresowane strony, szczególnie partnerzy lokalni i mieszkańcy byli zaangażowani w opracowanie Strategii, począwszy od oceny potrzeb, poprzez identyfikację szans, po wyznaczenie celów. Na każdym tym etapie zastosowano różne metody partycypacji:

- spotkania otwarte w każdej z gmin obszaru LGD (etap diagnostyczny);
- badania ankietowe (etap diagnostyczny i etap planistyczny);
- fiszka projektowa – możliwość zgłoszenia propozycji projektu (etap planistyczny);
- wywiad z Zespołem ds. LSR (etap diagnostyczny i etap planistyczny);

- prace warsztatowe w grupach (etap planistyczny);

- dyżury pracownika on-line (etap diagnostyczny i etap planistyczny);
- punkt konsultacyjny (etap diagnostyczny i etap planistyczny); formularze uwag (etap opiniowania projektu LSR); prezentacja projektu LSR na WZC.

Nad uporządkowaniem wszystkich zebranych materiałów czuwali członkowie Zespołu ds. LSR. W momencie podpisania umowy w ramach wsparcia przygotowawczego służącego opracowaniu Strategii rozpoczęto działania mające na celu zaangażowanie lokalnej społeczności w opracowanie LSR. Mieszkańcy byli informowani o konsultacjach społecznych co najmniej na stronie internetowej LGD i jej profilu na Facebook'u, stronach internetowych gmin zrzeszonych w LGD, tablicach ogłoszeń i słupach ogłoszeniowych.

W dniach 16–17.11.2022 r. odbyły się spotkania konsultacyjne z mieszkańcami obszaru w każdej z gmin objętych LSR. W pierwszym dniu spotkania odbyły się w Rabce-Zdroju (10 osób), Spytkowicach (11 osób) i Rabie Wyżnej (12 osób), natomiast w drugim dniu w Czarnym Dunajcu (6 osób), Lipnicy Wielkiej (7 osób) i Jabłonce (9 osób). Uczestnicy dowiedzieli się z prezentacji jakie są główne cechy podejścia LEADER i funkcjonowania LGD oraz poznali zasady i cel opracowania i wdrażania LSR. Częścią spotkań była dyskusja mająca za zadanie inwentaryzację obszaru – określenie potrzeb, zasobów, potencjałów. Omówione zostały wstępne wyniki analizy obszaru, przeprowadzonej na bazie danych statystycznych. Podjęto próbę wypracowania wstępnych założeń i celów LSR. Uczestnicy dyskutowali o znaczeniu pieniądza w obiegu lokalnym, znaczeniu dostępu do wysokiej jakości Internetu oraz umiejętności cyfrowych, które dają możliwości rozwoju przedsiębiorczości i wzrostu poziomu jakości życia w danym miejscu. Na spotkaniach, podczas dyskusji, wskazywano na różne potrzeby, określane były różne potencjały, jednak wnioski były stosunkowo spójne, a za najważniejsze z nich uznano te najczęściej powtarzające się, tj.: „brak współpracy lokalnej społeczności z władzą, miejsca czynnego, żyjącego", „zbyt mała promocja obszaru – brak marketingu w zakresie promocji turystycznej i promocji produktu lokalnego", „braki w przedsiębiorczości gospodarczej i społecznej mieszkańców", „brak odpowiedniej pracy u podstaw – edukacji dzieci i młodzieży", „należy postawić na przedsiębiorczość", „braki w infrastrukturze okołoturystycznej, rekreacyjnej, kulturowej i sportowej, przez które jako obszar stajemy się mniej atrakcyjni nie tylko dla turysty i odwiedzającego, ale też nas samych – mieszkańców". Niewątpliwie najczęściej padającą odpowiedzią na pytanie o największy zasób czy wyróżnik obszaru było: „dziedzictwo kulturowe", przejawiające się w zabytkach, strojach, muzyce obrzędach, rękodziełach, potrawach i dialekcie. Obszar Lokalnej Grupy Działania łączącej Dolinę Raby z Doliną Czarnej Orawy wyróżnia się wielokulturowością, którą należy przekłuć w pozytywny czynnik rozwoju jako potencjał wielokulturowości.

W dniach 14.11–16.12.2022 r. przeprowadzone zostało badanie ankietowe na etapie diagnostycznym. Ankieta dostępna była w wersji papierowej w siedzibie LGD, ale też w wersji on-line, o czym ogłoszenie opublikowano zarówno na stronie internetowej LGD jak i gmin partnerskich oraz na profilu LGD na portalu Facebook. Udział w badaniu wzięły 63 osoby. Ankieta składała się z metryczki (płeć, wiek, reprezentowana gmina, reprezentowany sektor) oraz 4 pytań z odpowiedziami zamkniętymi i 2 pytań z odpowiedziami otwartymi. Dotyczyła mocnych i słabych stron obszaru, szans i zagrożeń związanych z jego rozwojem, a także określenia największych potencjałów i wyróżników, na bazie których powinien odbywać się rozwój obszaru. Pierwsze pytanie w badaniu ankietowym dotyczyło kluczowych mocnych stron obszaru. Możliwe było zaznaczenie maksymalnie 3 odpowiedzi. Ankietowani wskazali odpowiedzi: „unikatowe walory przyrodniczo-krajobrazowe i czyste środowisko naturalne" (69%), „ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru (…)" (64%) oraz „duża lesistość i tereny zielone obszaru" (28%). Ankietowani w każdym pytaniu zamkniętym mieli możliwość zaznaczenia odpowiedzi „inne" i wpisania własnej odpowiedzi. W przypadku ww. pytania pojawiły się odpowiedzi dotyczące walorów obszaru, jakimi są: idealne położenie obszaru LGD do obsługi ruchu turystycznego i artykuły rolno-spożywcze wytwarzane lokalnie jako potencjał do stworzenia marki lokalnej. Jako kluczowe słabe strony obszaru wskazano przede wszystkim: „mało atrakcyjny rynek pracy" (45%) oraz „niską aktywność społeczną mieszkańców" (36%) i „braki w infrastrukturze turystycznej, okołoturystycznej i rekreacyjnej" (36%). Ankietowani zostali również poproszeni o wskazanie najważniejszych szans stojących przed rozwojem obszaru i największych zagrożeń, które mogą wpłynąć na jego rozwój. Jako szanse wskazano przede wszystkim: „modę na zdrowy styl życia" (58%), „wzrost świadomości

obywatelskiej, w tym poczucia tożsamości lokalnej" (56%) oraz „cyfryzację życia codziennego, w tym rosnące możliwości pracy zdalnej" (40%). Mieszkańcy widzą zagrożenie dla rozwoju obszaru we „wzroście kosztów życia" (81%) i „emigracji mieszkańców Polski" (63%).

W dniach 22.12.2022–31.01.2023 r. przeprowadzone zostało kolejne badanie ankietowe – na etapie planistycznym. Ankieta dostępna była w wersji papierowej w siedzibie LGD, ale też w wersji on-line, o czym ogłoszenie opublikowano zarówno na stronie internetowej LGD jak i gmin partnerskich oraz na profilu LGD na portalu Facebook. Udział w badaniu wzięło 49 osób. Ankieta składała się z metryczki (płeć, wiek, reprezentowana gmina, reprezentowany sektor) oraz 4 pytań zamkniętych i 1 pytania otwartego. Na pytanie o kluczowe kierunki/obszary rozwoju LGD (możliwość wskazania 3 odpowiedzi) ankietowani wskazywali: „wspieranie rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców" (63%), „rozwój turystyki i infrastruktury okołoturystycznej" (49%) oraz „rozwój działalności kulturalnej i sportu" (39%). Ankietowani w każdym pytaniu zamkniętym mieli możliwość zaznaczenia odpowiedzi „inne" i wpisania własnej odpowiedzi. W przypadku ww. pytania pojawiło się kilka odpowiedzi dotyczących konieczności rozwoju kompetencji i umiejętności członków organizacji pozarządowych. Na pytanie o to, do jakiej grupy osób powinny być skierowane działania w ramach wdrażania LSR, wskazano szczególnie młodzież do 25. roku życia (49%) oraz rodziców chętnych do powrotu na rynek pracy (33%). W ankiecie przedstawiono 8 głównych obszarów wsparcia określonych w *Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* i poproszono o wskazanie maksymalnie trzech, które powinny być wdrażane na obszarze objętym LSR. Najwięcej odpowiedzi uzyskała odpowiedź: „rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki (57%). Na prośbę o wskazanie jakie powinny być główne formy partycypacji/komunikacji między LGD i mieszkańcami, zdecydowana większość ankietowanych wskazała „media społecznościowe" (63%), a także „informacje na stronach internetowych gmin wchodzących w skład LGD" (55%) oraz „informacje na stronach internetowych urzędów gmin wchodzących w skład LGD" (41%).

W dniach 05.01–08.02.2023 r. przeprowadzono otwarty nabór fiszek projektowych, tj. propozycji projektów do wdrażania w ramach LSR. W ramach naboru wpłynęło 14 fiszek. Poniżej w tabeli 4 przedstawiono krótki opis zgłoszonych pomysłów na projekty do realizacji w ramach LSR. Zgłoszone propozycje zostały przeanalizowane przez Zespół ds. LSR. Kształtując założenia do Strategii brano pod uwagę wszystkie z nich. Większość wprost wpisuje się w przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji (wpływają na rozwój kapitału społecznego, rozwój potencjału organizacji pozarządowych i ogólnodostępnej infrastruktury okołoturystycznej), inne wpisują się częściowo lub mogą stanowić element szerszej operacji (jeśli będzie to uzasadnione w danym projekcie).

Tabela 4 Zgłoszone w ramach naboru pomysły na realizację projektów w ramach LSR

Zgłaszający	Gmina	Krótki opis projektu
Mastereye Fotografia i Film Ślubny	Raba Wyżna	Budowa studia filmowo-fotograficznego (profesjonalnego), przyciągnięcie klienta biznesowego oraz nawiązanie współpracy ze szkołami, stażystami, lokalnymi mikroprzedsiębiorcami. Planuje się rental pomieszczenia dla zewnętrznych klientów biznesowych oraz rental sprzętu filmowego i fotograficznego oraz rozwój usług reklamowych, filmowych, fotograficznych.
Fill-wood Jarosław Filas	Rabka Zdrój	Rozwój firmy stolarskiej: zakup urządzeń, sprzętu.
Mieszkaniec	Rabka Zdrój	1. Rozwój salonu fryzjerskiego. 2. Poszerzenie działalności o nowe PKD stolarstwo. 3. Turystyka.
Stowarzyszenie Poni…ce do kłębka	Rabka Zdrój	Organizacja wydarzeń kulturalnych i sportowych.

Rolnicy	Czarny Dunajec	Głównym celem projektu jest nawiązanie współpracy z rolnikami, którzy w swoich gospodarstwach wytwarzają góralskie sery, oscypki, korbacze itp. Projekt zakłada wybudowanie i udostepnienie dla rolników profesjonalnej przechowalni – piwnicy-magazynu, ze specyficznym mikroklimatem. Projekt przysłuży się także w celach edukacyjnych z zakresu porad technologicznych i szkoleń, szczególnie w tematyce dojrzewania serów. Projekt wpłynie pozytywnie i ekonomicznie na dochody wielu rolników oraz zwiększy jakość produkowanych na Podhalu góralskich serów. Projekt to ogromna szansa na rozwój w przetwórstwie rolno-spożywczym i lokalnym. Zaś krótkie łańcuchy żywności i RHD to idealne i jedyne rozwiązania, które wpłyną bardzo pozytywnie na małe Podhalańskie gospodarstwa.

Podhalańska Grupa Rolników	Czarny Dunajec	Projekt zakłada włączenie do współpracy wielu rolników, do zorganizowanej grupy, której działalność będzie ukierunkowana na przerób mleka z własnych gospodarstw rolników. Grupa rolników wytwarzać będzie produkty mleczarskie o najwyższej jakości, świeże, zdrowe, w profesjonalnych warunkach, przy wykorzystaniu najlepszych maszyn i urządzeń. Proces przerobu mleka nadzorowany będzie przez specjalistę technologa. Sprzedaż produktów finalnych realizowana będzie w ramach RHD bezpośrednio do odbiorcy – konsumenta. Projekt zmierza także do zmiany dotychczasowego sposobu myślenia i działania rolników współpracujących w grupie, przez co rolnicy osiągną lepsze wyniki ekonomiczne. Zbudowanie zaś silnej marki w przyszłości wpłynie pozytywnie także na postrzeganie całego regionu. Grupa rolników, aby osiągnąć cel projektu potrzebuje środków finansowych do zakupu niezbędnych maszyn, szczególnie do przygotowania produktu do sprzedaży. Rolnicy opracowali strategię i cele, które zakładają, iż wspólnie będą działać i wytwarzać pod wspólnym logo produkty o najwyższej jakości w możliwie szerokim asortymencie, od jogurtów, kefirów do serów najbardziej zaawansowanych krótko i długo dojrzewających. Rolnicy przy współpracy naukowców z UR w Krakowie będą wprowadzali na rynek także produkty innowacyjne. Wspólnie z naukowcami rolnicy prowadzić będą akcję edukacyjną dotyczącą kwestii żywieniowych prozdrowotnych oraz technologicznych. Jednym z czynników wpływających na najwyższą jakość wytwarzanych produktów jest fakt, iż mleko z gospodarstw będzie przerabiane niemal natychmiast po udojeniu, co zmniejszy koszty jego chłodzenia.
Osoba fizyczna wykonująca działalność gospodarczą	RabkaZdrój	1. Rozwój istniejącego przedsiębiorstwa turystycznego. 2. Budowa budynku rekreacji – sala zabaw.
Gminny Ośrodek Kultury w Rabie Wyżnej	Raba Wyżna	Projekt kulturalny promujący lokalną historię, tradycję, oparty o działania zwiększające świadomość społeczną i aktywizujące ją twórczo.
Stacja Narciarska „U Żura” w Chabówce	RabkaZdrój	Celem projektu jest budowa nowego wyciągu narciarskiego w istniejącej już stacji narciarskiej. Budowa nowoczesnego wyciągu narciarskiego pozwoliłaby na rozszerzenie oferty stacji narciarskiej, zwiększenie komfortu i bezpieczeństwa osób korzystających, a także zwiększenie dochodów firmy, które pozwoliłyby na dalszy rozwój stacji narciarskiej. Kolejnym planowanym etapem modernizacji jest budowa przenośnika taśmowego do snowtubingu, czyli do zjeżdżania na oponkach.
Osoba fizyczna wykonująca działalność gospodarczą	Lipnica Wielka	Dotacje na rozszerzenie działalności z nowym PKD (2 domki pod wynajem dla turystów): - wyposażenie, - wykończenie.

OSP Ponice	RabkaZdrój	1. Adaptacja pomieszczeń remizy na świetlicę wiejską, w której będą mogły odbywać się zajęcia dla społeczności lokalnej. 2. Organizacja szkoleń dla społeczności lokalnej z udzielania pierwszej pomocy. 3. Organizacja zajęć kulinarnych. 4. Organizacja imprez kulturalnych bazujących na dziedzictwie lokalnym. 5. Zakup niezbędnego wyposażenia świetlicy. 6. Zakup strojów wyjściowych/galowych dla OSP Ponice.
OSP Chabówka	RabkaZdrój	Organizacja świetlicy wiejskiej, w której będą mogły odbywać się różnego rodzaju zajęcia, takie jak: • szkolenie dla społeczności lokalnej z udzielania pierwszej pomocy, • organizacja czasu wolnego dla dzieci i młodzieży szkolnej (np.: nauka, zabawa, integracja, zajęcia kulturalno-sportowe) oraz dla starszych mieszkańców (zajęcia ruchowe, integracja społeczna), • organizacja zebrań wiejskich, • organizacja zajęć kulinarnych, plastycznych, sportowych, muzycznych, teatralnych, warsztaty, rękodzieła, • pomoc w nauce, gry i zabawy, imprezy okolicznościowe oraz spotkania różnych organizacji wiejskich,
		• organizacja różnego rodzaju pokazów jak również spotkań z różnymi ludźmi (np. z artystami, sławnymi osobami), • organizacja zabaw tanecznych, • oraz inne wydarzenia integrujące społeczność lokalną. Zakup niezbędnego wyposażenia świetlicy.
Kumak Sport Sp. z o.o.	RabkaZdrój	1. Rozwój infrastruktury parku linowego. 2. Organizowanie zajęć sportowych dla dzieci i młodzieży. 3. Aktywizacja przez sport osób niepełnosprawnych.
Przedstawiciel Szkoły Podstawowej w Chabówce	RabkaZdrój	Wyremontowanie i zaadaptowanie świetlicy szkolnej: zakup mebli, sprzętu, pomocy naukowych. Podział na trzy strefy: odpoczynku, zabawy i nauki.

Źródło: opracowanie własne

Na etapie opracowania LSR odbyły się również 3 posiedzenia Zespołu ds. LSR. Pierwsze spotkanie miało charakter informacyjno-warsztatowy. Zespołowi przedstawiono *Diagnozę obszaru na potrzeby Lokalnej Strategii Rozwoju*. Po dyskusji na ten temat odbyły się warsztaty – członkowie Zespołu ds. LSR mieli za zadanie określić najważniejsze cele rozwoju obszaru, zaproponować przedsięwzięcia do realizacji oraz dokonać wstępnego podziału budżetu. W wyniku spotkania stwierdzono, że rozwój obszaru powinien opierać się na potencjale wielokulturowości. Należy podejmować działania ukierunkowane na rozwój turystyki przy wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego i naturalnego poprzez poprawę infrastruktury kulturalnej i turystycznej, zwiększenie dostępności produktów lokalnych dla mieszkańców i turystów. Zwrócono uwagę na kontynuację wspierania przedsiębiorczości, w tym na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy i rozwijania istniejących przedsiębiorstw działających w branżach lokalnych.

W poprzedniej perspektywie wsparcie to cieszyło się dużym zainteresowaniem i przyniosło wymierne efekty. Na spotkaniu dyskutowano także o wdrażaniu operacji w partnerstwie, czyli takich, które są realizowane przez partnerów z obszaru jednej LSR oraz projektów partnerskich, które składają się z kilku operacji realizowanych przez partnerów z obszarów wykraczających poza jedną LSR[3]. Uczestnicy spotkania wspólnie zdecydowali, że należy wdrażać zarówno operacje w partnerstwie jak dla osiągniecia lepszych efektów wdrażania LSR. Zdecydowano, że podczas realizacji LSR duży nacisk zostanie położony na animowanie mieszkańców do realizacji wspólnych projektów na rzecz wzmacniania inicjatyw oddolnych, w tym celu mieszkańcy podczas różnych spotkań, warsztatów i szkoleń będą mogli dowiedzieć się jak rozwiązywać problemy. Działania te będą służyć zaspokajaniu pilnych potrzeb społecznych, pielęgnowaniu relacji oraz nawiązywaniu nowych partnerstw. Zwrócono również uwagę na poziom

[3] *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023–2027* zatwierdzony przez Komisję Europejską w dniu 31.08.2022 r.

innowacyjności obszaru oraz jakie działania należy podjąć w celu jej zwiększenia. Wspólnie zdecydowano, że podczas realizacji LSR duży nacisk zostanie położony na wdrażanie innowacyjnych wspólnych projektów.
Szczególną uwagę zwrócono na promowanie innowacji społecznych jako źródła wzrostu gospodarczego, wspierania innowacyjnych przedsiębiorców oraz mobilizacji inwestorów i organizacji publicznych. Wskazano również na potrzebę zwiększenia aktywności społecznej oraz wsparcie dla osób w niekorzystnej sytuacji poprzez poprawę jakości życia i usług społecznych dla mieszkańców, co potwierdzają informacje zebrane podczas spotkań z mieszkańcami obszaru LGD.

Projekt LSR został poddany konsultacjom społecznym, które odbywały się w sposób ciągły w biurze LGD od 25 maja do 31 maja 2023r. podczas których umożliwiono wszystkim zainteresowanym stronom składanie uwag pisemnych. Informacje o finalizacji prac z zachęceniem mieszkańców do szerszego wypowiedzenia się do projektu LSR przedstawiono na stronie internetowej LGD, a także w mediach społecznościowych. Na Walnym Zebraniu Członków przedstawiono podsumowanie procesu partycypacji i tworzenia dokumentu

W celu umożliwienia komunikacji jak najszerszemu gronu odbiorców, pracownicy Biura LGD udzielali informacji oraz konsultacji za pomocą strony internetowej na platformie społecznościowej Facebook.

Podczas wszystkich przeprowadzonych spotkań znaczną grupę uczestników stanowili pracownicy urzędów – są oni nie tylko przedstawicielami instytucji publicznych, ale też dobrze zorientowanymi w sytuacji społecznogospodarczej mieszkańców tego obszaru. Aktywnymi uczestnikami byli także Radni i Sołtysi, którzy są wybierani przez mieszkańców i ich reprezentują. Jednymi z najbardziej zaangażowanych grup w tworzenie i wdrażanie LSR są organizacje pozarządowe oraz instytucje kultury i mieszkańcy, o czym świadczą zgłoszone przez nich fiszki / uwagi. W spotkaniach znaczny udział miały kobiety i seniorzy.

Oprócz wykorzystania materiałów z szeroko prowadzonych konsultacji społecznych, przy opracowywaniu Strategii wzięto pod uwagę wyniki raportu ewaluacyjnego, a w szczególności płynące z niego rekomendacje. W związku z tym, zwrócono szczególną uwagę na dalszy rozwój gospodarki, turystyki, która jest szczególnie istotna w tym obszarze, a także wsparcie działań mających na celu integrację mieszkańców poszczególnych gmin Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy. Rekomendacja: *Obszar LGD tworzą gminy atrakcyjne turystycznie. Jest to obszar, w którym rozwija się turystyka, w tym agroturystyka. W nowej perspektywie warto rozważyć podejmowanie dalszych inicjatyw na rzecz rozwoju tego sektora gospodarki lokalnej. Jednym z możliwych kierunków działań LGD mógłby być obszar sieciowania produktów turystycznych z wykorzystaniem lokalnych produktów, co w konsekwencji przyczyniłoby się do współpracy mieszkańców działających w zakresie usług turystycznych. Inną propozycją dalszego wspierania rozwoju turystyki w regionie jest współpraca ponadlokalna w zakresie kształtowania popytu na turystykę krajową ze szczególnym uwzględnieniem turystyki górskiej. Warto również zastanowić się nad wyodrębnieniem specyfiki lokalnej dla obszaru LGD, w ten sposób, aby na tle innych (podobnych) obszarów krajobrazowo, teren objęty wdrażaniem LSR LGD Stowarzyszenia Przyjaznej Doliny Raby i Czarnej Orawy wyróżniał się i posiadał wyjątkową ofertę spędzania czasu wolnego* [4]. Zgodnie z rekomendacjami do grupy osób w niekorzystnej sytuacji zaliczono osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunów – to je w dalszym ciągu dotyka problem dostępności. Na terenie LGD funkcjonuje dużo organizacji pozarządowych, które pomagają niepełnosprawnym, jednak brakuje im środków na rozwój, przystosowywanie otoczenia dla potrzeb niepełnosprawnych oraz edukację społeczności pod kątem wspierania niepełnosprawnych i rozwoju wolontariatu. Ponadto spójność niniejszej LSR z rekomendacjami zawartymi w raporcie ewaluacyjnym przejawia się w tym, że zaplanowano kolejne działania służące wzmocnieniu potencjału organizacji pozarządowych i instytucji działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji, a także integracji i aktywizacji osób w niekorzystnej sytuacji oraz wspieraniu lokalnych liderów.

Podczas wdrażania LSR planuje się aktywizować osoby młode (do 25. roku życia) oraz osoby starsze (po 60. roku życia). Na etapie przygotowania LSR włączono zarówno ludzi młodych, jak i starszych do współpracy w LGD

[4] *Ewaluacja zewnętrzna małopolskich lokalnych strategii rozwoju Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy, SOCJOMETR, Kraków 2021*, str. 72.

poprzez członkostwo w Zarządzie lub Radzie. Zaplanowano również realizację operacji integrujących i animujących dla tych grup.

Działania związane z etapem opracowania LSR prowadzone były z uwzględnieniem zasad horyzontalnych. Metody komunikacji z mieszkańcami, partnerami i potencjalnymi beneficjentami spełniały wymagania w zakresie dostępności architektonicznej (spotkania konsultacyjne w obiektach dostępnych), dostępności cyfrowej oraz dostępności informacyjno-komunikacyjnej.

2. Etap wdrażania LSR

Na etapie wdrażania i realizacji LSR również przewiduje się dalszy udział społeczności lokalnej i konsultacje społeczne. Dzięki odpowiednim zapisom w dokumentach regulujących, w sytuacjach tego wymagających możliwe jest przeprowadzenie jej aktualizacji. W trakcie wdrażania LSR uwagi i zastrzeżenia mieszkańców poddawane będą analizie i na ich podstawie możliwe będzie dokonywanie zmian w zakresie doradztwa czy w Planie komunikacji z lokalną społecznością, który posiada LGD. Zgodnie z procedurą aktualizacji, informacje o planowanych zmianach udostępnione zostaną do publicznej wiadomości za pomocą strony internetowej LGD oraz mediów społecznościowych, a także na stronach internetowych gmin członkowskich, do dalszej konsultacji społecznej.

W trakcie wdrażania LSR możliwa będzie jej aktualizacja w przypadku wystąpienia istotnych okoliczności. Aby zaktualizowany dokument nadal odpowiadał potrzebom zgłaszanym przez mieszkańców, planuje się informowanie społeczności lokalnej o każdej zmianie za pomocą strony internetowej LGD a także poddawanie propozycji zmian do konsultacji społecznych. W zależności od rodzaju i ważności wprowadzanej zmiany, konsultacje przeprowadzane będą poprzez formularz zgłaszania uwag. Uwagi mieszkańców, tak jak podczas tworzenia LSR, poddawane będą analizie oraz uwzględniane będą te istotne i zasadne.

Również na etapie wdrażania planuje się stosować metody komunikacji, które nie wykluczą żadnej z grup społecznych – osoby, które mają problem z przemieszczaniem się czy są ograniczone czasowo (np. młodzi rodzice), będą mogli pozyskiwać informacje w swoich domach – poprzez media społecznościowe, strony internetowe LGD i gmin zrzeszonych w LGD, rozmowy telefoniczne, podczas konsultacji będą mieli możliwość zgłaszania uwag w formie elektronicznej. Osoby, które są wykluczone cyfrowo lub preferują tradycyjne formy komunikacji, będą mogły uzyskać wszelkie informacje w siedzibie LGD lub podczas spotkań, a także będą miały możliwość zgłaszania uwag w formie papierowej. Badania ankietowe prowadzone będą zarówno w formie tradycyjnej (papierowej), jak i on-line. LGD o swoich działaniach będzie informował również tradycyjnymi kanałami komunikacji, tj. ogłoszenia w lokalnych mediach. Zaplanowane metody pozwolą na dotarcie do szerokiego grona odbiorców, zarówno tych, którzy do tej pory uczestniczyli we wdrażaniu LSR, jak i osób do tej pory niezainteresowanych współpracą w ramach LGD. Wszystkie opisane metody zostały uwzględnione w Planie komunikacji.

Udział mieszkańców obszaru LGD reprezentujących różne sektory w tworzeniu Strategii był znaczny. To pokazało, iż mieszkańcy chcą pracować wspólnie w celu dalszego rozwoju regionu. Dlatego bardzo istotne jest dalsze angażowanie mieszkańców we współpracę na rzecz regionu. Pierwszym działaniem w tym kierunku będzie organizacja kampanii informacyjnej otwierającej wdrażanie nowej LSR, na której uczestnicy zostaną zapoznani z możliwościami jakie płyną z wdrażania założeń dokumentu. Kampania będzie miała na celu zapoznanie mieszkańców z możliwościami jakie stwarza LSR i zachęcenie ich do udziału w jej wdrażaniu.

Wszystkie zainteresowane strony, szczególnie partnerzy lokalni i mieszkańcy będą angażowani we wdrażanie Strategii poprzez odpowiednią komunikację i animację, umożliwienie podejmowania decyzji (planowane mobilizowanie biernych interesariuszy do realizacji Strategii), możliwość wdrażania projektów oraz rozwijanie współpracy między podmiotami i zachęcanie do realizacji projektów partnerskich (budowanie zaufania).

W kontekście partycypacji ważna jest również współpraca wewnątrz LGD. W związku z tym zakłada się, iż raz w roku będą odbywały się szkolenia mające na celu zwiększenie zaangażowania członków w funkcjonowanie LGD, rozwój obszaru oraz podniesienie jakości składanych i realizowanych operacji. Ponadto planuje się zwiększenie częstotliwości i ilości decyzji podejmowanych w sposób kolegialny. LGD będzie otwarta na inicjatywy członków i będzie do takich inicjatyw zachęcała poprzez zaproszenia do zgłaszania propozycji dotyczących funkcjonowania LGD i wdrażania LSR (konkursy). Sugestie członków LGD jak i zwykłych mieszkańców będą brane

pod uwagę przez Zarząd Stowarzyszenia oraz Radę podczas konsultacji bezpośrednich lub mailowo i telefonicznie w Biurze LGD, w zależności od wyboru drogi komunikacji przez członków.

Członkowie LGD zdają sobie sprawę, że samo informowanie mieszkańców, iż mogą brać udział w rozwijaniu LSR i prezentowanie ofert finansowania dla regionu to za mało, a animacja to proces ciągły, dlatego też zaplanowano szereg innych działań animujących do podejmowania wspólnych inicjatyw ukierunkowanych na partnerstwo oraz zwiększenie innowacyjności obszaru, a także włączających wszystkich mieszkańców do aktywności, tak aby z czasem to sami mieszkańcy przejęli inicjatywę i stali się twórcami i kreatorami zmian w lokalnej społeczności.

W związku z powyższym pracownicy Biura LGD będą prowadzić doradztwo bezpośrednio w siedzibie / punkcie konsultacyjnym LGD, mailowo i telefonicznie przez cały okres wdrażania LSR oraz przed ogłaszaniem naborów wniosków. Na spotkaniach otwartych będą informować mieszkańców o możliwościach realizacji projektów w partnerstwie oraz innowacyjnych. Podczas spotkań mieszkańcy dowiedzą się jakie korzyści płyną z współpracy partnerskiej oraz jak wdrażanie rozwiązań innowacyjnych wpłynie na rozwój obszaru. W spotkaniach będą uczestniczyć również potencjalni partnerzy z obszaru LGD. Ważnym zadaniem stojącym przed LGD jest zachęcanie mieszkańców z różnych grup do podejmowania działania w partnerstwie.

Oprócz spotkań z członkami oraz potencjalnymi partnerami z obszaru, planuje się również wspierać współpracę z innymi podmiotami, czyli animować podmioty z obszaru LSR do współpracy z innymi podmiotami poprzez szkolenia, spotkania aktywizacyjne i kojarzenie partnerów. W LSR przewidziano także aktywizowanie społeczności poprzez projekty własne.

Ponadto LGD będzie otwarte na przyjmowanie nowych członków, w celu lepszej realizacji Strategii. Informacje o możliwości przystąpienia nowych członków do Stowarzyszenia będą również umieszczane na stronie internetowej LGD oraz w mediach społecznościowych.

LGD podczas bieżącej działalności będzie zbierał wnioski i uwagi w biurze, a następnie podejmował odpowiednie kroki celem poprawy przepływu informacji. Monitorowanie efektywności planu komunikacji będzie odbywać się w sposób ciągły, a aktualne informacje na ten temat będą publikowane na stronie internetowej LGD.
W planie komunikacji przewidziano działania, które będą miały na celu pozyskanie informacji od przedstawicieli poszczególnych grup docelowych o funkcjonowaniu LGD oraz realizacji LSR. Informacje te będą zbierane w formie komunikacji zwrotnej dotyczącej oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem wprowadzenia ewentualnych korekt dotyczących np. szkolenia osób udzielających pomocy w ramach działań LGD, dotyczących np. komunikacji interpersonalnej czy szkoleń związanych z udzielaniem pomocy w pisaniu wniosków aplikacyjnych. Wszystkie wnioski dotyczące działań LGD, jak i wdrażania LSR zgłaszane przez mieszkańców, a także artykuły na ten temat będą dokładnie archiwizowane i analizowane, a na ich podstawie podejmowane będą również decyzje w zakresie zmiany sposobu wdrażania LSR. Przeprowadzona dokładna analiza pozwoli zarządzającym procesem wdrażania LSR, na bieżąco obserwować poziom zgodności bieżących działań z celami określonymi w Strategii i ewentualnie podejmować decyzje o zmianach w sposobie działania lub jeśli będzie to konieczne, nawet przeprowadzać zmiany w LSR. Wyniki działań realizowanych za pomocą Planu komunikacji będą na bieżąco upubliczniane za pomocą internetowych środków przekazu. Wykazy zestawień i raportów powinny pojawiać się systematycznie na stronie internetowej LGD.

W ramach wdrażania niniejszej LSR zaplanowano preferencje punktowe dla projektów realizowanych w partnerstwie, co przyczyni się do rozwinięcia współpracy między podmiotami z obszaru LGD, zwiększenia zainteresowania, a docelowo realizacji projektów partnerskich. LSR jest narzędziem prowadzącym do uruchomienia potencjałów i kreatywności różnych podmiotów lokalnych, które poprzez współpracę i komplementarne wykorzystywanie posiadanych zasobów będą tworzyć nowe wartości odpowiadające na oczekiwania społeczności lokalnych. Dlatego, proces wdrażania strategii opierać się będzie na partnerstwie lokalnym, w którym powinny uczestniczyć różne sektory. Planuje się również wspierać współpracę z innymi podmiotami, czyli animować podmioty z obszaru LSR do współpracy z innymi podmiotami poprzez szkolenia, spotkania aktywizacyjne i kojarzenie partnerów. W LSR przewidziano także aktywizowanie społeczności poprzez projekty własne. Wszystkie wskazane powyżej metody i kanały komunikacji będą służyły konkretnym celom. Niektóre stosowane będą w celu wywołania zmiany czy wygenerowania działania (preferencje punktowe dla projektów partnerskich, animowanie społeczności, animowanie podmiotów z obszaru LSR do współpracy z innymi podmiotami, możliwość zgłaszania

pomysłów na realizację nowych projektów), ale też osiągnięcia zrozumienia przekazania informacji lub zadania pytania (badania ankietowe, publikowane w różny sposób informacje, organizowane spotkania i szkolenia itp.).

Działania związane z wdrażaniem LSR oraz wszelkie planowane formy i metody komunikacji z mieszkańcami, partnerami czy potencjalnymi beneficjentami będą możliwie szeroko spełniały wymagania w zakresie dostępności architektonicznej (powstająca w ramach LSR infrastruktura dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych), dostępności cyfrowej oraz dostępności informacyjno-komunikacyjnych.

IV. ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR

1. Potrzeby rozwojowe i potencjały obszaru

Podstawę przygotowania jakiejkolwiek strategii rozwoju stanowi dobrze przeprowadzona diagnoza obszaru dotycząca problemów i potrzeb, jak również zasobów i potencjału danego terytorium i danej społeczności. Na cele opracowania LSR opracowana została w III kwartale 2022 r. *Diagnoza obszaru na potrzeby Lokalnej Strategii Rozwoju*. W niniejszym rozdziale LSR przytoczono te jej zapisy i wyniki analiz, które mają szczególne znaczenie dla obszaru.

1.1. Demografia

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego na dzień 31 grudnia 2020 roku, obszar objęty Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność zamieszkiwało 83 165 osób, w tym 42 398 kobiet (51,0%) i 40 767 mężczyzn (49,0%), co stanowiło 43,6% ludności powiatu nowotarskiego i 2,4% ludności województwa małopolskiego. Biorąc pod uwagę wszystkie gminy wchodzące w skład LGD, najwięcej ludzi zamieszkiwało gminę miejsko-wiejską Czarny Dunajec (22 138 osób), a najmniej gminę wiejską Spytkowice (4 625 osób). Szczegółowe dane na temat liczby ludności poszczególnych gmin w 2020 r. zaprezentowano w tabeli 5.

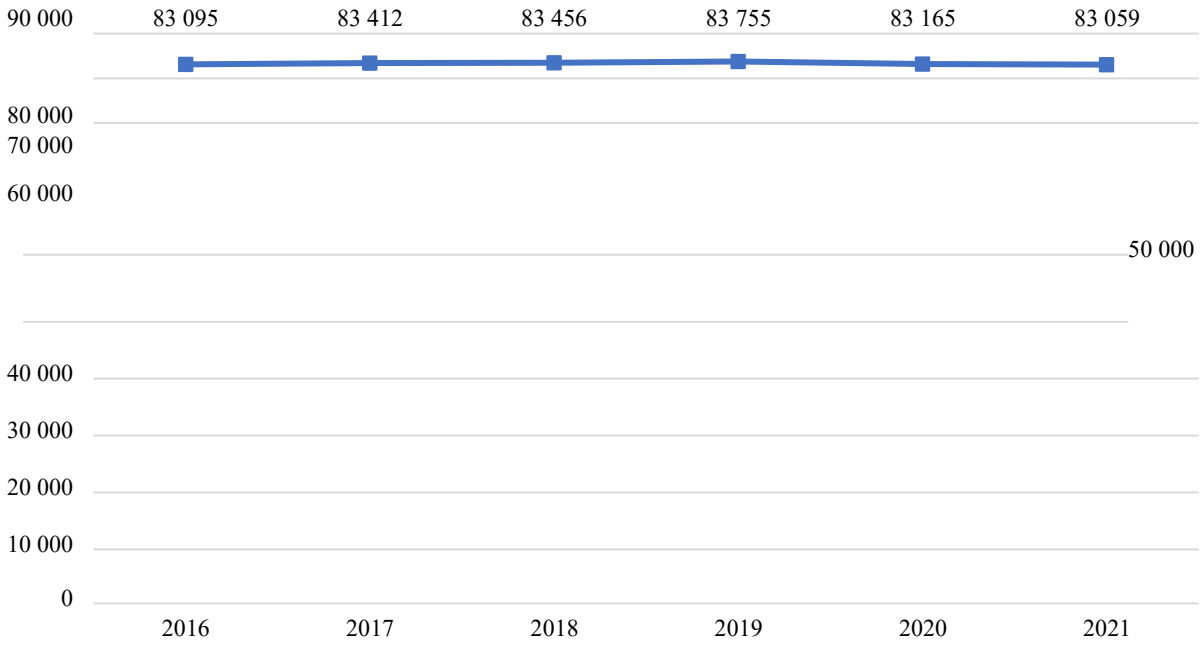
Tabela 5 Ludność poszczególnych gmin LGD w 2020 r.

Nazwa gminy	Liczba ludności	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn	Procentowy udział	Gęstość zaludnienia
Jabłonka	18 873	9 588	9 285	22,69	89
Lipnica Wielka	6 148	3 096	3 052	7,39	92
Raba Wyżna	14 567	7 354	7 213	17,52	164
Rabka-Zdrój	16 814	8 779	8 035	20,22	244
Spytkowice	4 625	2 334	2 291	5,56	145
Czarny Dunajec	22 138	11 247	10 891	26,62	102
Razem Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**83 165**	**42 398**	**40 767**	**100**	**121**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

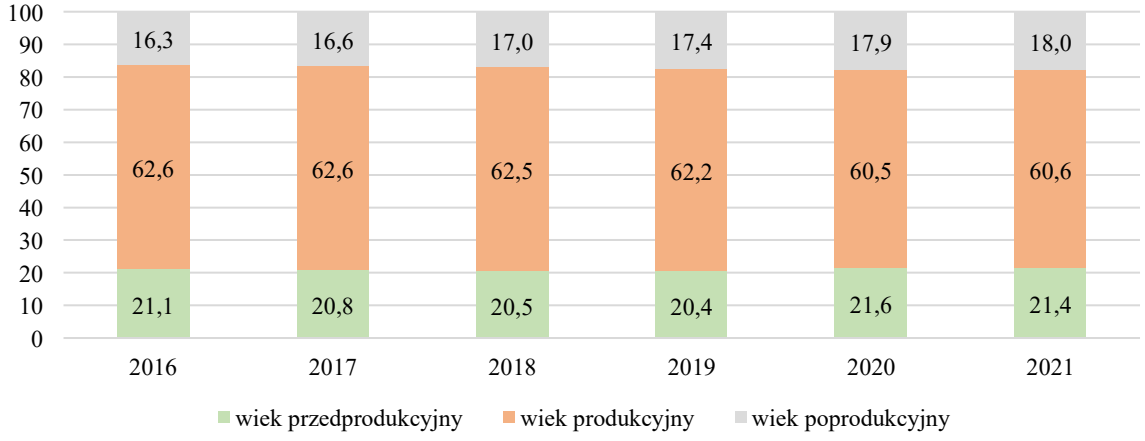
Liczba ludności obszaru w latach 2016–2019 wzrastała, a od roku 2020 widoczny jest wyraźny spadek ludności obszaru (wykres 1). Na wykresie 2 przedstawiono wartości wskaźnika *udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem* na obszarze LGD w latach 2016–2021, natomiast na wykresie 3 porównano dane LGD z 2021 roku do średnich województwa i kraju.

Wykres 1 Liczba ludności ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021

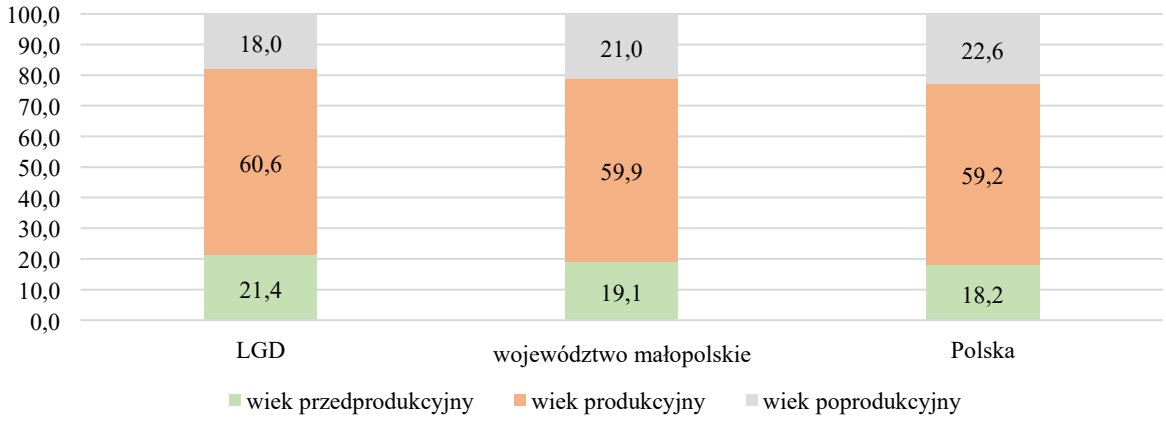
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 2 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 3 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Dane zobrazowane na wykresie 2 wskazują, że obszar LGD charakteryzuje stopniowe starzenie się społeczeństwa. Udział osób w wieku poprodukcyjnym na terenie LGD był w 2021 r. niższy niż średnia dla województwa i kraju (wykres 3), również tempo wzrostu udziału tej grupy ludności jest niższe niż w przypadku województwa oraz kraju. Wartość tego wskaźnika na obszarze LGD w 2021 r. w stosunku do 2016 r. to wzrost o 1,7 punktów procentowych (pp.), podczas gdy w województwie wskaźnik wzrósł o 1,9 pp., natomiast w kraju o 2,4 pp. (dane GUS).

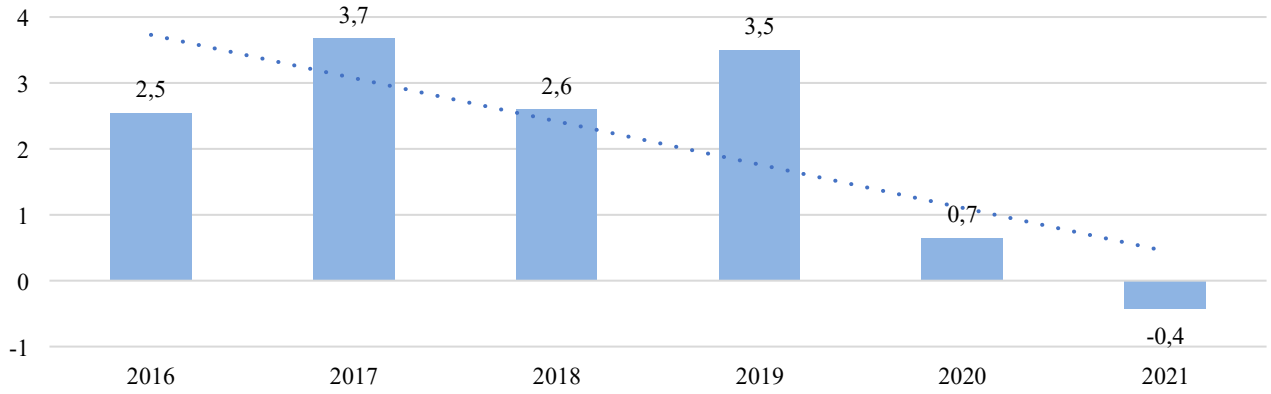
Przy obliczeniu wskaźnika *ludność w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR* za 2020 r. ze wzoru:

$$30 \; x \; (1 - \frac{0{,}35 \; x \; liczba \; mieszkańców}{liczba \; osob \; w \; wieku \; nieprodukcyjnym})$$

obszar LGD osiąga wartość 3,28.

Jednym ze wskaźników mających wpływ na kształtowanie się struktury ludności jest wskaźnik *przyrost naturalny na 1000 ludności* – wartości wskaźnika dla LGD w latach 2016–2021 przedstawiono na wykresie 4. Wskaźnik *przyrost naturalny na 1000 ludności* w 2021 r. był ujemny, a trend jest niekorzystny. Na przestrzeni lat wartość wskaźnika wahała się, jednak w latach 2016–2020 była dodatnia, natomiast pandemia COVID-19 sprawiła, że w latach 2020–2021 przyrost naturalny osiągnął najbardziej niekorzystne wartości. Konieczne jest podjęcie interwencji w celu ponownego odwrócenia trendu. Należy również zwrócić uwagę, że w 2021 r., pomimo iż wartość wskaźnika była ujemna, to mniej niekorzystna w stosunku do województwa małopolskiego (-2,2) i Polski (-4,9)[5].

Wykres 4 Przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021

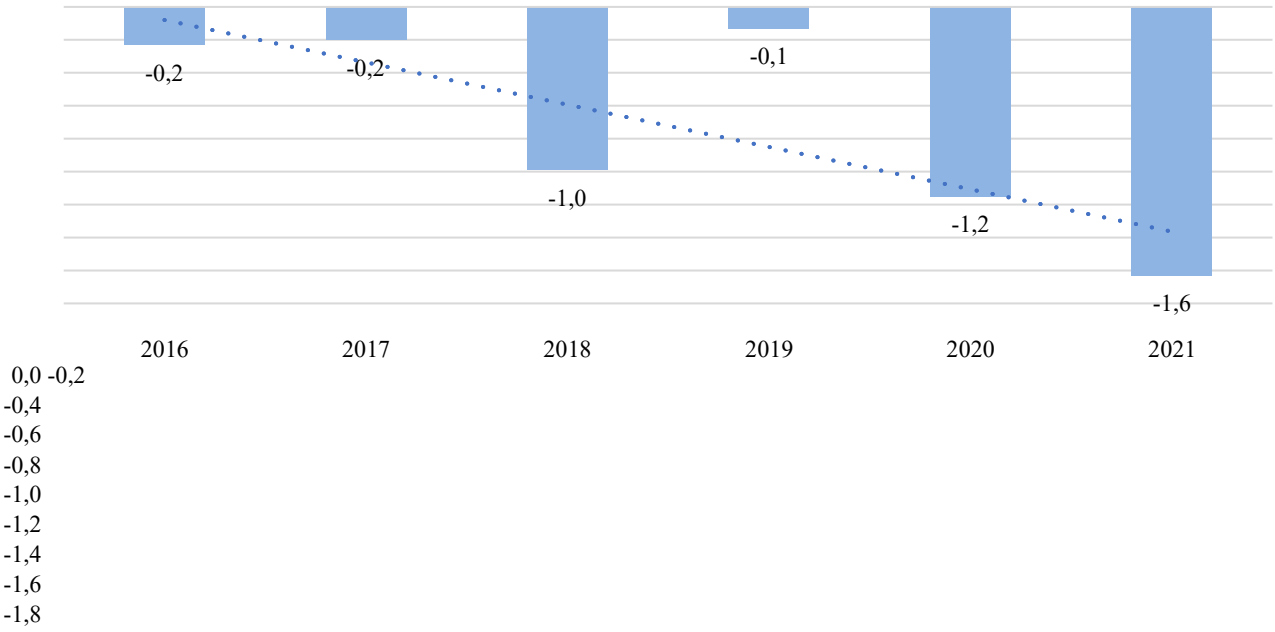

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Istotne w kontekście ilości i struktury ludności w danym miejscu jest również saldo migracji, stanowiące różnicę między napływem a odpływem ludności z danego obszaru w określonym czasie. Migracje stanowią jeden z najważniejszych (po liczbie urodzeń i zgonów) czynników kształtujących liczbę ludności na danym obszarze. Zgodnie z danymi GUS saldo migracji na 1 000 ludności na obszarze LGD w całym badanym okresie osiągało wartości ujemne, a w roku 2021 osiągnęło wartość: -1,6 (wykres 5). Była to wartość zdecydowanie niższa i mniej korzystna niż średnio w województwie małopolskim (1,4) i w Polsce (0,1). Ważne, aby podejmować działania w celu odwrócenia negatywnego trendu pogłębiania się niekorzystnej sytuacji w tym zakresie.

[5] Dane GUS.

Wykres 5 Saldo migracji na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS **Przy obliczeniu wskaźnika *saldo migracji na obszarze według stanu na koniec 2020 r.* ze wzoru:**

$$4\,x\,(1-40\,x\,\frac{zameldowania-wymeldowania}{liczba\ mieszkańców})$$ **obszar LGD osiąga wartość 4,18.**

Tak niekorzystne trendy przekładają się na niekorzystne prognozy ludności dla obszaru, gdyż szacuje się, że w Polsce będzie ubywać ludności. Wyniki badania ankietowego na etapie diagnostycznym wskazują, że największym zagrożeniem dla całego obszaru LGD jest „emigracja mieszkańców Polski" – uważa tak 63% ankietowanych. Ponadto w badaniu ankietowym na etapie planistycznym na pytanie o to, do jakiej grupy osób powinny być skierowane działania w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju, ankietowani wskazywali: „młodzież do 25. roku życia" (49% odpowiedzi). Ankietowani najbardziej obawiają się wyjazdu młodych i wykształconych ludzi w poszukiwaniu bardziej atrakcyjnych miejsc pracy. Ważne jest, aby zatrzymać młodych na obszarze poprzez wzmocnienie tożsamości lokalnej oraz stworzenie dla nich warunków do samorozwoju.

Z drugiej strony szans do rozwoju upatruje się w wydłużającej się przeciętnej długości życia, która jednak w perspektywie lat będzie prowadzić do postępującego starzenia się społeczeństwa. W trakcie spotkań konsultacyjnych, badań ankietowych (na etapie diagnostycznym i planistycznym) mieszkańcy zwracali uwagę, iż konieczne jest podjęcie działań aktywizujących tę grupę społeczności. Pomocne będą wszelkiego rodzaju działania z zakresu aktywizacji osób w wieku senioralnym. Istotne w tym zakresie będzie m.in. wspieranie innowacyjnych form współpracy międzypokoleniowej i międzysektorowej, popularyzacja i rozwój e-społeczeństwa i upowszechnienie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w administracji oraz organizacja spotkań i podejmowanie inicjatyw mających na celu integrację międzypokoleniową.

Ważnym czynnikiem świadczącym o potencjale demograficznym danego obszaru jest kwestia związana z budownictwem mieszkaniowym – można go ocenić za pomocą wskaźnika *pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców*. Wysoka wartość tego wskaźnika oznacza, że ludzie chętnie inwestują w dane miejsce jako miejsce zamieszkania – akumulują w nim swój majątek i chcą się w nim osiedlić. Wartości wskaźnika dla poszczególnych gmin, a także średnio dla LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy, województwa i kraju w latach 2018–2021 przedstawiono w tabeli 6. Wartości wskaźnika dla obszaru LGD w analizowanym okresie każdorazowo były wyższe średniej dla województwa oraz

Polski.

Tabela 6 Pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2018–2021

Jednostka terytorialna	Pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców			
	2018	2019	2020	2021
Gmina Jabłonka	39	41	45	50
Gmina Lipnica Wielka	28	68	63	72
Gmina Raba Wyżna	29	32	43	63
Gmina Rabka-Zdrój	28	15	22	28
Gmina Spytkowice	49	54	39	36
Gmina Czarny Dunajec	34	30	37	61
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**33**	**34**	**39**	**52**
województwo małopolskie	31	32	32	38
Polska	25	26	28	35

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Cały obszar LGD jest spójny pod względem przestrzennym, obejmuje sześć sąsiadujących ze sobą gmin położonych w województwie małopolskim w powiecie nowotarskim. Gminy wchodzące w skład LGD zajmują obszar 68 786 ha, co stanowi 46,63% powierzchni powiatu nowotarskiego oraz 4,53% województwa małopolskiego. 30,07% powierzchni obszaru LGD zajmują grunty leśne ogółem, zaś 63,06% stanowią grunty rolne. Ponad połowę gruntów rolnych (69,73%) stanowią grunty orne, dużą część również (27,29%) stanowią łąki i pastwiska. Grunty zabudowane i zurbanizowane stanowią zaledwie 3,39% całej powierzchni.

1.2. Gospodarka, przedsiębiorczość i sektor społeczny

Sytuację gospodarczą obszaru LGD odzwierciedlają wskaźniki gospodarcze, tj. *podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności* oraz *podmioty nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym*. W tabeli 7 przedstawiono wskaźniki gospodarcze dla LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy oraz województwa małopolskiego i Polski w latach 2016–2021.

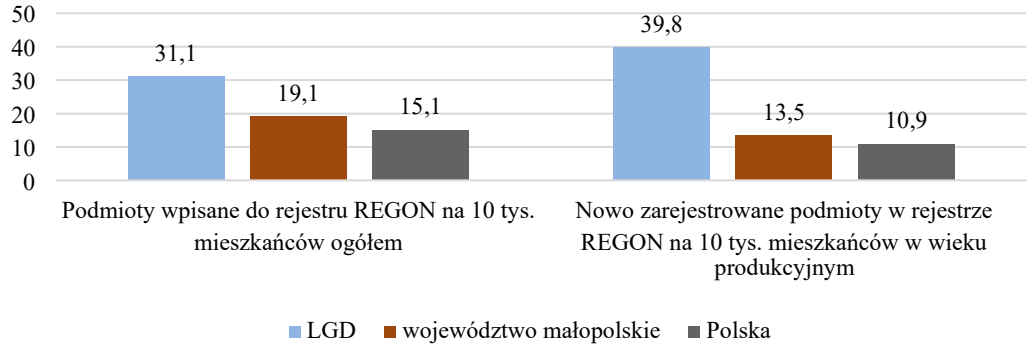
Tabela 7 Wskaźniki gospodarcze na obszarze LGD oraz porównanie do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności						Podmioty nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**646**	**665**	**705**	**750**	**806**	**847**	**88**	**111**	**135**	**142**	**130**	**123**
województwo małopolskie	1 097	1 121	1 151	1 202	1 250	1 306	155	163	179	178	150	176
Polska	1 103	1 121	1 136	1 175	1 219	1 270	147	154	169	165	145	163

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W przypadku obu zaprezentowanych powyżej wskaźników ich wartości dla obszaru LGD rosną, jednak w dalszym ciągu są znacznie niższe od średniej w województwie małopolskim i średniej dla Polski. Warto jednak zwrócić uwagę, że dynamika wzrostu wartości wskaźników jest dla obszaru LGD znacznie wyższa niż dla tych jednostek (wykres 6). Jest to pozytywne zjawisko, na które z pewnością miała wpływ realizacja Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność, w której jednym z czterech celów szczegółowych było *Wsparcie dla rozwoju konkurencyjności i przedsiębiorczości na obszarze LGD.* Największe zainteresowanie w historii naborów z tego okresu było na podejmowanie działalności. W latach 2016–2020 Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy przeprowadziło 11 naborów na podejmowanie lub rozwój działalności gospodarczej, w tym w turystyce oraz poprzez zastosowanie nowych technologii przyjaznych środowisku oraz innowacji w przedsiębiorstwach, w ramach których wybrano do dofinansowania 90 operacji.

Wykres 6 Dynamika wzrostu wartości wskaźników gospodarczych obszaru LGD w porównaniu województwa i kraju – wzrost procentowy w 2021 r. w stosunku do 2016 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Kondycja lokalnych przedsiębiorstw jest stosunkowo dobra – średnia dla LGD odnośnie podmiotów wykreślonych z rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców corocznie była niższa w badanym okresie w stosunku do województwa i kraju, podobnie zresztą kształtował się stosunek podmiotów wykreślonych z rejestru REGON do podmiotów wpisanych ogółem [6]. W tabeli 8 przedstawiono wartość wskaźników *udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem* oraz *przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 50 pracowników (0–9 i 10–49) ogółem* dla poszczególnych gmin LGD, średnio w LGD oraz województwie i kraju w roku 2016 i 2020. Przedsiębiorstwa, które zatrudniają mniej niż 50 pracowników to tzw. mikro (do 9 pracowników) i małe firmy (do 49 pracowników). Stanowią one ok. 99% polskiego sektora przedsiębiorstw.

[6] Dane GUS za lata 2016–2021.

Tabela 8 Wskaźniki dotyczące przedsiębiorczości dla obszaru LGD w porównaniu do województwa i kraju w roku 2016 i 2020

Jednostka terytorialna	Przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 50 pracowników (0–9 i 10–49) ogółem		Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem	
	2016	2020	2016	2020
Gmina Jabłonka	1 040	1 311	5,6	7,2
Gmina Lipnica Wielka	320	375	5,3	6,4
Gmina Raba Wyżna	895	1 145	6,1	8,2
Gmina Rabka-Zdrój	1 666	1 994	9,6	12,5
Gmina Spytkowice	303	378	6,7	8,6
Gmina Czarny Dunajec	1 113	1 470	5,0	7,2
Stowarzyszenie Dolina Raby i Czarnej Orawy	**5 337**	**6 673**	**6,4**	**8,4**
województwo małopolskie	368 370	423 730	10,9	13,0
Polska	4 203 948	4 631 699	10,9	12,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem we wszystkich analizowanych latach był na obszarze LGD niższy niż średnia dla kraju oraz niższy niż średnia dla województwa małopolskiego, jednak odnotował trend rosnący, ale tendencja ta dotyczyła także województwa i kraju.

W badaniu ankietowym przeprowadzonym na etapie planistycznym na pytanie: „Jakie powinny być kierunki/obszary rozwoju LGD?" (możliwość zaznaczenia 3 odpowiedzi) – 63% ankietowanych wskazało odpowiedź: „wspieranie rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców". Istotne są tu działalności związane z handlem hurtowym i detalicznym, gdyż w głównej mierze są to punkty prowadzone przez mieszkańców, jest to „drobny handel", źródło utrzymania wielu rodzin. Szansą dla małych przedsiębiorstw są więc zewnętrzne środki na rozwój, które dzięki inwestycjom w rozwiązania m.in. innowacyjne wpłyną na jakość świadczonych usług i idącą za tym ich konkurencyjność na rynku. Rozwój turystyki na obszarze znacząco wpłynie na rozwój przedsiębiorczości i idący za tym poziom gospodarczy regionu. Napływ osób odwiedzających region w celu wypoczynku spowoduje zapotrzebowanie na powstawanie działalności umożliwiających spędzanie czasu wolnego, a także na rozwój miejsc do uprawiania różnego rodzaju turystyki – komercyjnych i niekomercyjnych. Rozwój działalności związanych z turystyką i zagospodarowaniem czasu wolnego mieszkańców powiązany jest z rozwojem usług dla społeczności lokalnej. Konieczne jest wspieranie liderów i inicjatyw oddolnych, które wpłyną na wzrost poczucia przynależności do regionu i wpłyną na odczucia mieszkańców, którzy zrozumieją jak ważny jest ich udział w rozwoju obszaru, a w szczególności wsparcie rozwoju usług dla społeczności lokalnej, co wiąże się z możliwością załatwienia przez mieszkańców, ale również lokalnych jak i przejezdnych turystów większości spraw na miejscu tj. usługi zdrowotne, edukacyjne, usługi z branży Beauty itp. Istotność inwestowania w wymienione branże uwidoczniła się zarówno w wynikach badania ankietowego, jak i w zgłaszanych fiszkach projektowych, z których większość dotyczyła wymienionych działań.

Przy obliczeniu wskaźnika *udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na obszarze LSR w liczbie mieszkańców LSR, według stanu na koniec 2020 r.* ze wzoru:

$$\frac{0{,}25 \; x \; liczba \; mieszkańców}{liczba \; przedsiębiorstw \; poniżej \; 50 \; pracowników}$$

obszar LGD osiąga wartość 3,12.

W tabeli 9 przedstawiono udział podmiotów gospodarczych według grup rodzajów działalności (PKD 2007) w 2021 r. w poszczególnych gminach LGD, średnio na obszarze, w województwie i kraju. Średni udział grupy „rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo" jest dla obszaru LGD wyższy niż średnia dla województwa i kraju. Wśród gmin obszaru, pod tym względem, najbardziej wyróżnia się Gmina Lipnica Wielka – 4,1% – jest to wartość zdecydowanie wyższa niż średnia w województwie (0,9%) oraz wyższa niż średnia dla kraju (1,5%).

Tabela 9 Udział podmiotów gospodarczych według grup rodzajów działalności (PKD 2007) w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w 2021 r.

Jednostka terytorialna	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł i budownictwo	Handel hurtowy i detaliczny	Zakwaterowanie i usługi gastronomiczne	Pozostała działalność
Gmina Jabłonka	2,6	42,9	20,6	2,6	31,2
Gmina Lipnica Wielka	4,1	44,4	17,6	4,4	29,5
Gmina Raba Wyżna	1,8	47,7	19,2	2,2	29,2
Gmina Rabka-Zdrój	0,5	25,5	19,9	7,4	46,8
Gmina Spytkowice	2,5	45,5	20,3	3,0	28,8
Gmina Czarny Dunajec	1,3	37,6	19,4	7,5	34,2
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**1,6**	**37,5**	**19,7**	**5,2**	**36,0**
województwo małopolskie	0,9	25,1	19,9	4,1	50,0
Polska	1,5	22,6	20,8	3,3	51,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Jak wynika z danych statystycznych klasyfikacji podmiotów gospodarczych według sekcji PKD 2007, największa liczba, spośród wszystkich 7 039 podmiotów gospodarczych na obszarze w 2021 r., była zarejestrowana w sekcjach: F „Budownictwo" – 1 811 podmiotów (25,7%), G „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle" – 1 386 podmiotów (19,7%) oraz C „Przetwórstwo przemysłowe" – 798 podmiotów (11,3%). Na obszarze nie są zarejestrowane żadne podmioty w sekcji U „Organizacje i zespoły eksterytorialne", a najniższe i nikłe udziały podmiotów zarejestrowane są w sekcjach B „Górnictwo i wydobywanie", D „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych" i E „Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją". Warto zwrócić uwagę na branże, które są jednymi z determinantów rozwoju regionu – sekcja I „Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi" oraz sekcja R „Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją". W sekcjach tych w 2021 r. zarejestrowanych było odpowiednio 365 (5,2%) oraz 160 (2,3%) podmiotów. Należy podkreślić, iż ich działalność w dużej mierze oddziałuje na potencjał turystyczny obszaru, dlatego też określone zostały jako mające kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru obok sekcji G, której działalność jest mocno z nimi powiązana. Turystyka z racji szerokiego oddziaływania na wiele sfer gospodarki narodowej jest niezwykle istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej, wzrostu dochodów budżetów lokalnych oraz zatrudnienia mieszkańców, a także stymulatorem rozwoju gospodarczego.

Z danych GUS wynika, że na terenie obszaru LGD funkcjonowało 45 obiektów noclegowych, które łącznie oferowały 2 304 miejsca noclegowe. Większość z nich – 1 989 miejsc – znajdowało się na terenie Gminy RabkaZdrój. Najmniej obiektów noclegowych funkcjonowało na terenie Gminy Raba Wyżna – 1 obiekt, który miał w swojej ofercie 25

miejsc, natomiast w Gminie Lipnica Wielka, według danych GUS, nie funkcjonował żaden obiekt noclegowy[7]. W badaniu ankietowym przeprowadzonym na etapie planistycznym, na pytanie: „Jakie powinny być kierunki/obszary rozwoju LGD?" (możliwość zaznaczenia 3 odpowiedzi), 49% ankietowanych wskazało odpowiedź: „rozwój turystyki i infrastruktury okołoturystycznej". Ponadto na pytanie dotyczące konkretnych działań/projektów, które powinny być realizowane na obszarze LGD, najczęściej padały odpowiedzi: „wsparcie na rozwój turystyki" oraz „rozwój istniejącej działalności w turystyce". Dlatego ważne jest, aby zapewnić odpowiednie warunki sprzyjające rozwojowi tej branży. Ponadto podczas konsultacji telefonicznych zgłaszano zapotrzebowanie na wsparcie dla działalności gospodarczych zajmujących się usługami dla społeczności lokalnych tj. fizjoterapia, usługi z branży beauty, usługi informatyczne, fotografia/ usługi marketingowe, usługi serwisowe itp.

Istnieje wiele definicji przedsiębiorczości. Jedne z nich skupiają się na rezultatach, inne na procesowości a jeszcze inne na umiejętnościach. O przedsiębiorczości na ogół mówi się w kontekście gospodarczym, natomiast istotna jest również przedsiębiorczość społeczna, rozumiana jako sfera aktywności obywatelskiej, która łączy działalność ekonomiczną z działalnością pożytku publicznego, przyczyniając się m.in. do integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, do tworzenia miejsc pracy oraz rozwoju lokalnego. W całym powiecie nowotarskim zarejestrowanych było 6 przedsiębiorstw społecznych, z czego tylko jedno znajduje się na terenie obszaru LGD – w Gminie Rabka-Zdrój.

Ludzie przedsiębiorczy to ludzie aktywni zawodowo i/lub społecznie. Istotna w tym zakresie jest analiza kapitału społecznego. Organizacje pozarządowe są partnerem do prowadzenia projektów prorozwojowych i płaszczyzną dla wzmacniania się kapitału społecznego, a ich powstawanie jest wynikiem oddolnych inicjatyw, wskazujących na zaangażowanie mieszkańców w życie lokalnej społeczności. Jednym z głównych mierników kapitału społecznego jest wskaźnik *liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców* (wykres 7).

Wykres 7 Liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS Wewnątrz obszaru najwyższą wartością wskaźnika charakteryzowała się Gmina Rabka-Zdrój, która w całym analizowanym okresie (2016–2021) osiągała wyższą wartość wskaźnika niż średnia dla województwa i kraju. Najmniejszą liczbą organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2021 r. charakteryzowała się Gmina Spytkowice (dane GUS).

Na obszarze LGD znajdują się organizacje pozarządowe, które prowadzą działalność na rzecz osób z niepełnosprawnością i ich rodzin. Wymienić tu można: Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Rabce-Zdroju, MISSION OF LOVE FOUNDATION w Lipnicy Małej, Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną – Koło w Jabłonce „BARKA", „Children in Crisis" w Lipnicy Wielkiej, Instytut Działań Edukacyjno-Aktywizujących w Spytkowicach, Małopolska Fundacja Opieki w Rokicinach Podhalańskich, Fundacja „Otwarte Skrzydła" w Rabce-Zdroju oraz Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych, Ich Rodzin i Przyjaciół w Czerwiennem[8].

[7] Dane GUS, stan na dzień 31 lipca 2021 r.
[8] Portal Rejestrów Sądowych, wyszukiwarka-krs.ms.gov.pl, dostęp z dnia 19.05.2023 r.

Konieczność rozwijania organizacji członkowskich wynika z faktu, iż te są motorem dla reszty społeczeństwa. Duże znaczenie dla integrowania społeczności lokalnych mają ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, lokalne kluby sportowe oraz organizacje charytatywne. Podmioty te były także aktywne w realizacji projektów w poprzednim okresie, a także w przygotowaniach LSR 2023–2027, deklarując realizację wielu ciekawych pomysłów z pomocą środków LSR. Trzeba także wyróżnić aktywność grupy organizacji prężnie działających w środowisku ludzi niepełnosprawnych we wszystkich grupach wiekowych, a mających ciekawe pomysły na dostosowanie infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnością, szczególnie przyjezdnych. Jednymi z najbardziej zaangażowanych grup w tworzenie i wdrażanie LSR są organizacje pozarządowe oraz instytucje kultury, o czym świadczą zgłoszone przez nich fiszki.

W ramach LSR planuje się wykorzystać potencjał organizacji pozarządowych poprzez ogłaszanie konkursów kierowanych do trzeciego sektora. Będą oni beneficjentami działań zarówno inwestycyjnych jak i „miękkich": warsztatów, szkoleń itp. W ramach otwartego naboru fiszek projektowych, tj. propozycji projektów do wdrażania w ramach LSR wpłynęło 14 fiszek (tabela 4), z czego znaczna część została zgłoszona przez organizacje pozarządowe. Jedna ze zgłoszonych propozycji projektów uwzględniała działania skierowane do osób z niepełnosprawnościami.

1.1. Charakterystyka rynku pracy – zatrudnienie i bezrobocie

Sytuację panującą na rynku pracy odzwierciedlają wskaźniki dotyczące zatrudnienia oraz bezrobocia Zatrudnienie jest parametrem, który wskazuje trendy na rynku pracy. Im wyższy wskaźnik zatrudnienia, tym lepiej rozwinięty rynek pracy. W 2020 r. według danych GUS na obszarze LGD łączna liczba pracujących wynosiła 8 099 osób, w tym 3 435 mężczyzn (42,4%) oraz 4 664 kobiet (57,6%). Wartość wskaźnika liczba pracujących na 1 000 ludności w 2020 r. dla obszaru LGD (595) była znacznie wyższa od wartości dla województwa (248) oraz kraju (254).

Najistotniejszymi wskaźnikami w zakresie bezrobocia są: *udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym* oraz *udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem* (tabela 10). Wartości tych wskaźników w 2021 r. dla poszczególnych gmin LGD przedstawiono na mapach 2 i 3.

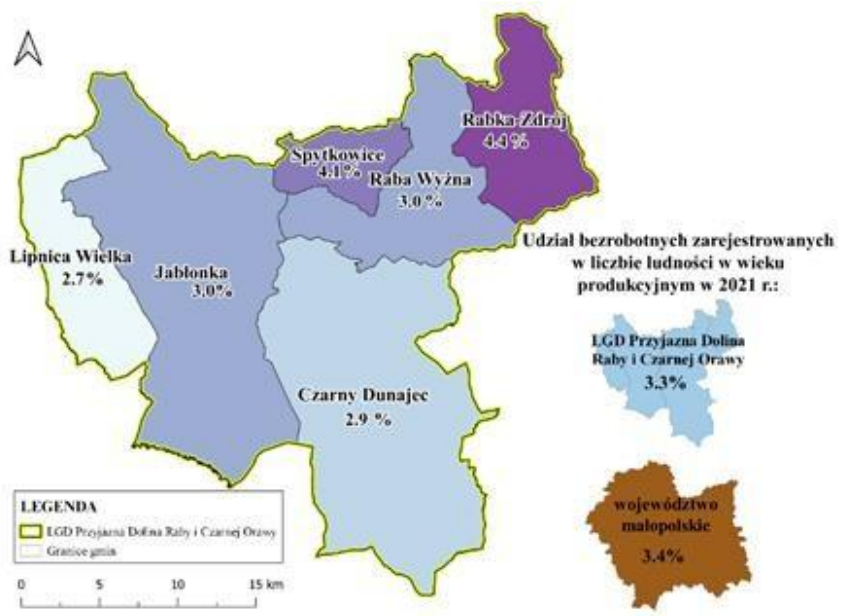
Ogólna liczba bezrobotnych na obszarze LGD w 2021 r. wynosiła 1 664 osób, w tym 850 kobiet (51,1%) oraz 814 mężczyzn (48,9%). Według danych GUS w latach 2016–2019 liczba bezrobotnych malała, jednak w 2020 r. nastąpił wzrost tego wskaźnika, na co miała wpływ niewątpliwie pandemia COVID-19.

Tabela 10 Wskaźniki bezrobocia na obszarze LGD oraz porównanie do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)						Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem (%)					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**4,9**	**3,5**	**3,1**	**2,9**	**3,9**	**3,3**	**54,5**	**52,6**	**47,2**	**46,7**	**44,6**	**54,0**
województwo małopolskie	4,6	3,8	3,4	3,0	4,0	3,4	53,9	53,0	50,5	48,0	44,8	55,6
Polska	5,6	4,6	4,2	3,8	4,6	4,0	56,0	55,0	52,4	49,9	49,3	56,6

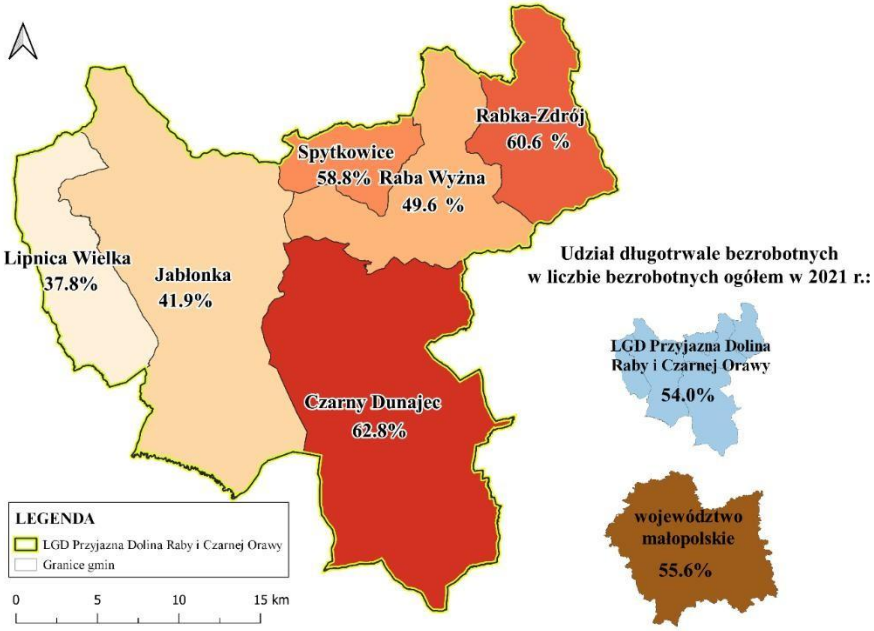
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Mapa 2 Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w poszczególnych gminach LGD w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Mapa 3 Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem w poszczególnych gminach LGD w 2021 r.

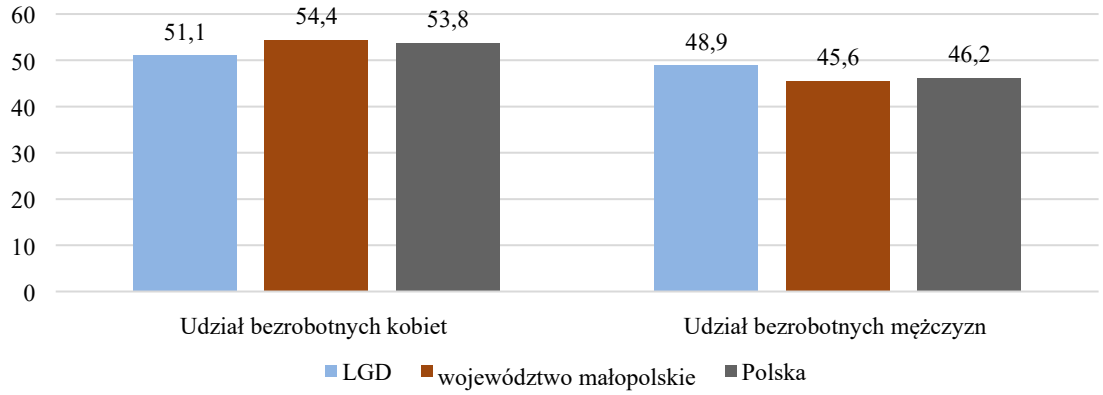
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przy obliczeniu wskaźnika *udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze objętym LSR, według stanu na koniec 2020 r.* ze wzoru:

$$5\ x\ (1 - \frac{0{,}015\ x\ ludność\ w\ wieku\ produkcyjnym}{liczba\ bezrobotnych})$$ **obszar LGD osiąga wartość 2,94.**

Na wykresie 8 przedstawiono procentowy udział bezrobotnych ze względu na płeć na obszarze LGD, w województwie i kraju. Wśród osób bezrobotnych na terenie LGD przeważają kobiety, jednak *udział kobiet wśród bezrobotnych ogółem* jest na tym obszarze niższy niż średnio w województwie i kraju, odwrotnie wygląda *udział mężczyzn wśród bezrobotnych ogółem* – jest wyższy niż średnio w województwie i kraju (dane GUS).

Wykres 8 Procentowy udział bezrobotnych według płci na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

1.2. Problemy społeczne

We wszystkich gminach obszaru Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy działają ośrodki pomocy społecznej, których zadaniem jest m.in. udzielanie pomocy społecznej osobom i rodzinom w trudnej sytuacji, w szczególności z powodu: ubóstwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, przemocy w rodzinie, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, alkoholizmu, narkomanii, zdarzenia losowego itp.

Sytuację panującą na obszarze LGD w zakresie polityki społecznej obrazują następujące wskaźniki: *udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem* oraz *gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego na 10 tys. mieszkańców.*

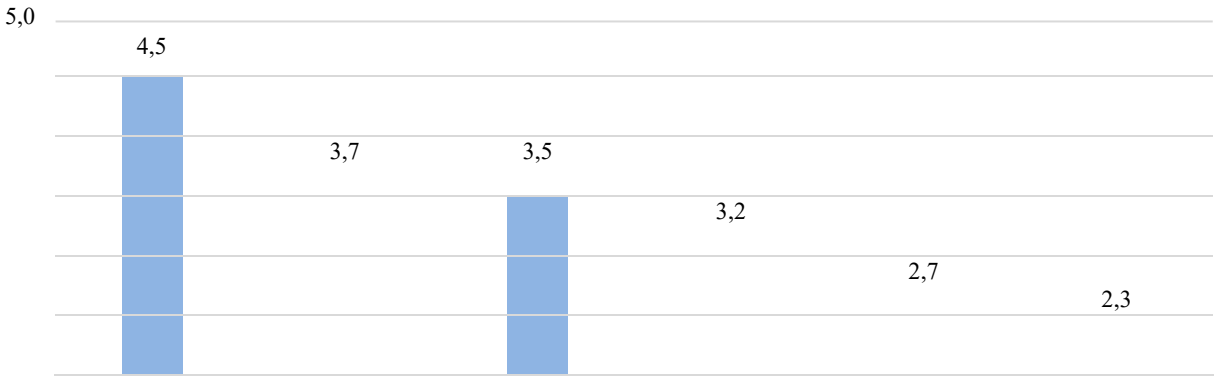
Przy obliczeniu wskaźnika *udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR, według stanu na koniec 2020 r.* ze wzoru:

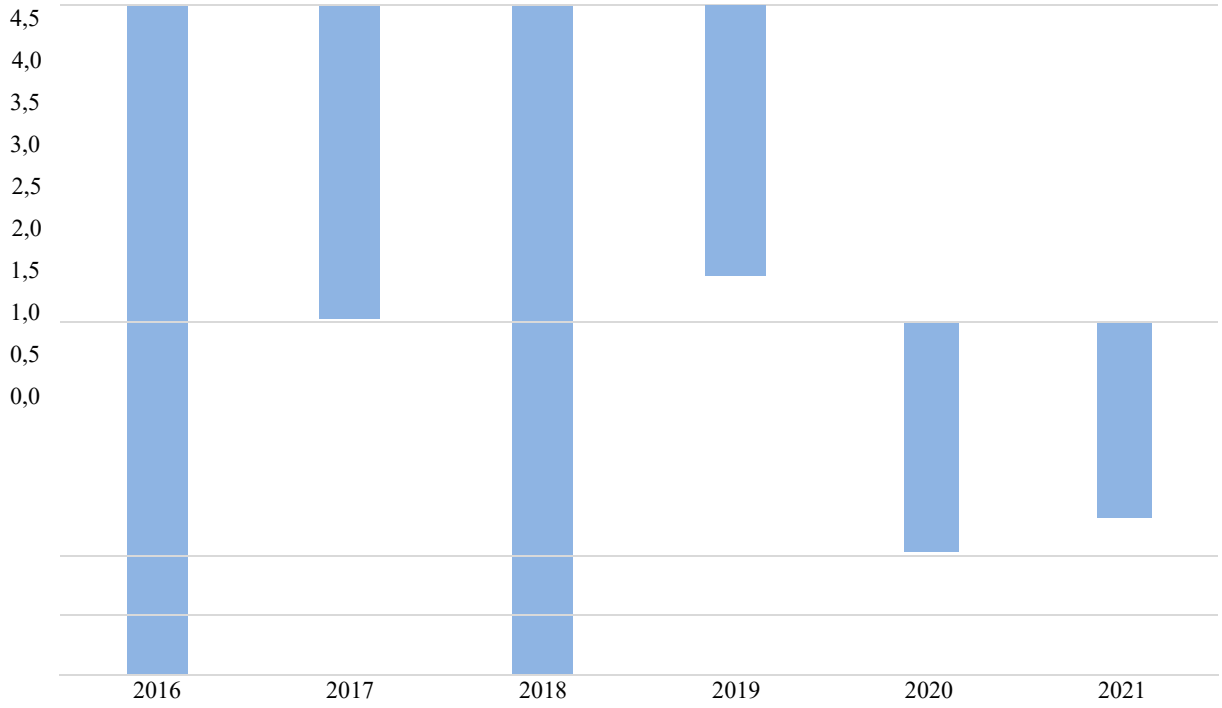
$$6\ x\ (1 - \frac{0{,}015\ x\ liczba\ mieszkańców}{liczba\ osób\ korzystających\ z\ pomocy\ społecznej})$$

obszar LGD osiąga wartość 2,67.

Wartość wskaźnika *udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem* przedstawiono na wykresach 9 i 10.

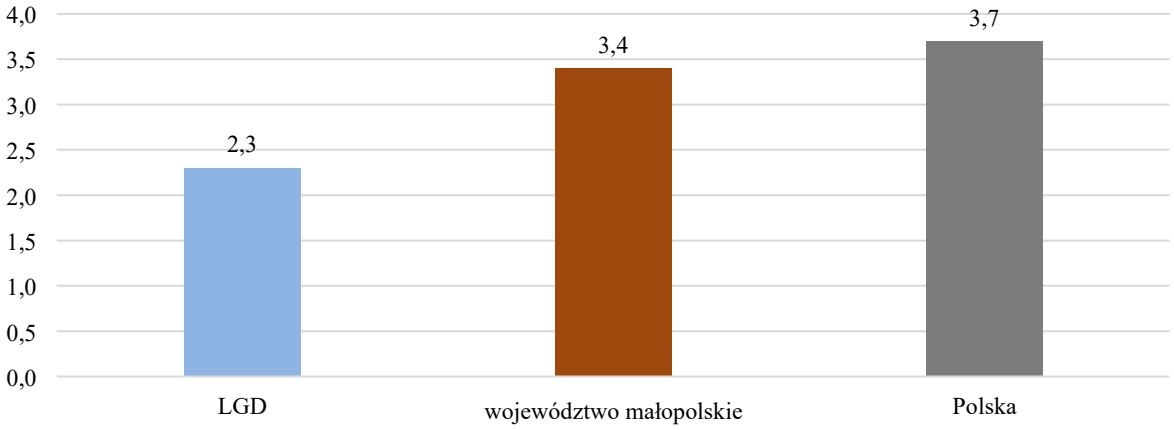
Wykres 9 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 10 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W tabeli 11 przedstawiono wartości wskaźnika *gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców*.

Tabela 11 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców w gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2020

Jednostka terytorialna	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Gmina Jabłonka	91	92	75	64	58
Gmina Lipnica Wielka	214	230	225	195	158
Gmina Raba Wyżna	156	149	150	146	139

Gmina Rabka-Zdrój	141	131	132	126	108
Gmina Spytkowice	157	126	121	145	149
Gmina Czarny Dunajec	154	128	124	113	105
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**142**	**131**	**126**	**118**	**107**
województwo małopolskie	210	195	187	177	164
Polska	268	249	233	215	199

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wartości wyżej analizowanych wskaźników (wykres 9, tabela 11) corocznie maleją, co jest zjawiskiem pozytywnym, ale jednocześnie stanowi tendencję ogólnopolską. Ponadto średnie wartości dla LGD są znacznie niższe od średnich dla województwa małopolskiego i Polski, co jest pozytywnym zjawiskiem. Jednak podczas spotkań na etapie opracowania LSR dyskutowano o potrzebach osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Stwierdzono, iż wciąż jest wiele osób, które potrzebują wsparcia z powodu niepełnosprawności, ograniczonego dostępu do usług oraz zagrożenia ubóstwem. Dlatego zdecydowano o skierowaniu części przedsięwzięć na włączenie do lokalnej społeczności tych osób poprzez działania na rzecz rozwoju usług społecznych oraz ich deinstytucjonalizacji.

1.3. Finanse samorządowe

Sytuację finansową samorządów z obszaru Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy obrazują m.in. wskaźniki dochodów ogółem i dochodów własnych gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Średnie wartości tych wskaźników dla LGD, województwa małopolskiego i Polski w latach 2016–2021 przedstawiono w tabeli 12.

Dochody ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca dla wszystkich analizowanych podmiotów corocznie rosły, podobna sytuacja dotyczy dochodów własnych gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Zdecydowanie najwyższe wartości tych wskaźników wśród gmin LGD i jednocześnie jedne z trzech wyższych od średniej wojewódzkiej, osiągała corocznie Gmina Lipnica Wielka: w 2021 r. dochody ogółem na 1 mieszkańca wyniosły 7 098 zł[9].

Tabela 12 Dochody ogółem i dochody własne na 1 mieszkańca (zł) w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Dochody ogółem na 1 mieszkańca (zł)						Dochody własne na 1 mieszkańca (zł)					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gmina Jabłonka	3 862	4 275	4 624	5 190	5 556	6 201	878	967	991	1 142	1 399	1 377
Gmina Lipnica Wielka	3 756	4 292	4 823	5 225	5 821	7 098	584	592	683	897	1 226	1 463
Gmina Raba Wyżna	3 873	4 003	4 219	4 544	5 140	6 667	748	789	846	972	1 161	1 342
Gmina Rabka-Zdrój	3 577	3 681	4 070	4 815	5 267	6 664	1 362	1 302	1 547	1 832	2 097	2 492
Gmina Spytkowice	3 990	4 363	4 367	4 919	5 537	6 079	1 174	1 035	1 155	1 263	1 690	1 550
Gmina Czarny Dunajec	4 012	4 109	4 497	4 597	5 421	6 158	801	730	840	824	1 316	1 129
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**3 844**	**4 066**	**4 405**	**4 827**	**5 407**	**6 423**	**930**	**918**	**1 025**	**1 156**	**1 480**	**1 546**
województwo małopolskie	4 455	4 800	5 204	5 830	6 397	7 234	2 126	2 277	2 482	2 708	2 973	3 287
Polska	4 585	4 936	5 387	5 968	6 518	7 209	2 368	2 508	2 732	2 958	3 180	3 471

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

[9] Dane GUS.

Źródłami dochodów własnych jednostek samorządu terytorialnego (JST) są m.in.: wpływy z podatków, opłat, dochody z majątku JST, odsetki od nieterminowo przekazywanych należności stanowiących dochody JST, odsetki od środków finansowych gromadzonych na rachunkach bankowych, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej i inne. W rozumieniu ustawy dochodami własnymi JST są również udziały we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) oraz z podatku dochodowego od osób prawnych (CIT)[10]. Wpływy z podatku dochodowego od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca na obszarze LGD z roku na rok ulegały zwiększaniu, jednak nawet w 2021 r., kiedy osiągnęły wartość najwyższą, były znacznie niższe od średniej wojewódzkiej i średniej krajowej. Wewnątrz LGD najwyższą wartość osiągnęła Gmina Rabka-Zdrój (871 zł), a najniższą Lipnica Wielka (318 zł). Wskaźnik *udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób prawnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca* średnio na obszarze LGD w 2021 r. był o wiele niższy niż w województwie, najwyższą wartością wśród gmin LGD wyróżniała się Gmina Rabka-Zdrój (140 zł), zaś najniższą charakteryzowała się Gmina Lipnica Wielka (1 zł)[11]. W 2021 r. średnia wartość wydatków ogółem na obszarze LGD wyniosła 5 535 zł i była niższa niż średnia krajowa (6 854 zł) i wojewódzka (6 902 zł). Średnie wydatki bieżące samorządów z obszaru LGD w przeliczeniu na 1 mieszkańca systematycznie wzrastają, jednak w
2021 r. były niższe niż średnia w województwie (5 827 zł) i niższe niż średnio w Polsce (5 832 zł). Wewnątrz LGD największe wydatki bieżące na 1 mieszkańca ponosi Gmina Lipnica Wielka, natomiast najniższe Gmina RabkaZdrój[11]. W kontekście analizy stanu finansów publicznych ważny jest także tzw. wskaźnik G, czyli wskaźnik dochodów podatkowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca dla poszczególnych gmin. Wskaźnik ten stanowi podstawę do wyliczenia rocznych kwot części wyrównawczej subwencji ogólnej i wpłat na dany rok. W tabeli 13 przedstawiono wartość wskaźnika G dla każdej z gmin Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy i średnio dla LGD w latach 2020–2022.

Dochód podatkowy na obszarze LSR obliczony jako wskaźnik *średnia arytmetyczna wskaźnika G gmin objętych obszarem LSR, według stanu na koniec 2020 r.* ze wzoru:

$$\frac{\text{3750}}{\textit{wskaźnika G gmin objętych LSR}} \textbf{ wynosi } \textbf{4,47.} \textit{ średnia wartość}$$

Tabela 13 Wskaźnik G (zł) dla poszczególnych gmin LGD oraz średnia wartość obszaru LGD w latach 2020–2022

Jednostka terytorialna	**2020**	**2021**	**2022**
Gmina Jabłonka	899,9	974,2	1 020,1
Gmina Lipnica Wielka	519,1	723,6	588,7
Gmina Raba Wyżna	727,8	810,9	843,2
Gmina Rabka-Zdrój	1 305,7	1 440,3	1 431,9
Gmina Spytkowice	977,2	1 101,1	1 119,5
Gmina Czarny Dunajec	599,1	672,3	722,8
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**838,15**	**953,75**	**954,38**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów

1.4. Walory przyrodnicze i krajobrazowe

Pod względem fizycznogeograficznym analizowany obszar położony jest w megaregionie Region Karpacki, prowincji Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, podprowincji Centralne Karpaty Zachodnie,

[10] *Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego* (Dz.U. z 2022 r. poz. 2267). [11] Dane GUS.
[11] jw.

na styku makroregionów Beskidy Zachodnie oraz Obniżenie Orawsko-Podhalańskie[12]. W wymiarze środowiskowym charakterystykę obszarów LGD należy przeprowadzić uwzględniając podział na część orawską – gminy Jabłonka i Lipnica Wielka – oraz część leżącą na terenie Kotliny Rabczańskiej, Beskidu Żywieckiego i Gorców – gminy Raba Wyżna, Rabka-Zdrój oraz Spytkowice. Gmina Czarny Dunajec położona jest na pograniczu Orawy i Podhala.

Orawa to kraina historyczno-geograficzna, która niegdyś położona była na pograniczu polsko-węgierskim, a obecnie na polsko-słowackim. Do terenów polskich zalicza się niewielka część Górnej Orawy. Są to tereny otoczone od północy Pasmem Polic i Pasmem Podhalańskim. Charakterystycznymi elementami krajobrazu ziemi orawskiej są niezbyt wysokie, łagodne grzbiety porozcinane płytkimi dolinami potoków oraz rozległe kompleksy torfowisk, podmokłe łąki, a także bagniste lasy sosnowe.

Obszar LGD zaliczany jest do karpackiego regionu klimatycznego Polski. Istotny wpływ na kształtowanie się warunków klimatycznych ma ukształtowanie terenu, które obejmuje zarówno rzeźbę, jak i wysokość nad poziomem morza. Ciśnienie powietrza zmniejsza się wraz ze wzrostem wysokości, zwiększa się również przeźroczystość atmosfery i promieniowanie słoneczne. Zmniejszeniu ulegają także dobowe i roczne amplitudy powietrza. Średnie roczne temperatury powietrza wahają się w granicach 7˚C. Lipiec jest najcieplejszym miesiącem w roku, natomiast styczeń najchłodniejszym. Średnio pokrywa śnieżna utrzymuje się od 90 do 100 dni w roku, a jej grubość osiąga ok. 1500–2000 cm. Długość okresu wegetacyjnego szacowana jest na ok. 200–210 dni. Średnie roczne sumy opadów wynoszą około 900 mm, a wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza odnotowuje się wzrost wielkości opadów atmosferycznych. Złoża surowców mineralnych występujących na terenie obszaru obejmują głównie grupę – surowce skalne, do których zalicza się m.in. piaskowce i żwiry. Piaskowce występują we wszystkich jednostkach strukturalnych Karpat fliszowych i stosowane są w różnych dziedzinach budownictwa i drogownictwa, w zależności od ich własności technologicznych.

Wody mineralne występujące w Gminie Rabka-Zdrój należą do solanek chlorkowo-sodowo-jodowych. Solanki te stosowane są do kuracji kąpielowej, pitnej i wziewnej. Przy ich użyciu można leczyć nieżyty dróg oddechowych, niedokrwistość, choroby alergiczne, astmę oskrzelową, skazę wysiękową, krzywicę, choroby przemiany materii, układy krążenia, miażdżycę[13].

Obszar LGD jest częścią Euroregionu „Tatry", czyli transgranicznego stowarzyszenia samorządów lokalnych polsko-słowackiego pogranicza. Porozumienie zostało powołane w 1994 r. Obszar, który swymi granicami obejmuje Euroregion należy do typowo górskich. Korzyściami ze współpracy międzynarodowej są środki unijne dedykowane na rzecz organizacji[14].

Zgodnie z danymi Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody prowadzonego przez Generalną Dyrekcję Ochrony Środowiska, na obszarze objętym LGD znajdują się następujące formy ochrony przyrody i krajobrazu[15]:

- Południowomałopolski Obszar Chronionego Krajobrazu (gminy: Czarny Dunajec, Jabłonka, Lipnica Wielka, Raba Wyżna, Rabka-Zdrój, Spytkowice);
- Babiogórski Park Narodowy (gminy: Jabłonka, Lipnica Wielka);
- obszar natura 2000 Czarna Orawa (gminy: Czarny Dunajec, Jabłonka, Raba Wyżna);
- obszar natura 2000 Torfowiska Orawsko-Nowotarskie (gminy: Czarny Dunajec, Jabłonka);
- obszar natura 2000 Ostoja Babiogórska (gminy: Jabłonka, Lipnica Wielka);
- obszar natura 2000 Ostoja Gorczańska (Gmina Rabka-Zdrój);
- obszar natura 2000 Luboń Wielki (Gmina Rabka-Zdrój);
- obszar natura 2000 Gorce (Gmina Rabka-Zdrój);
- obszar natura 2000 Na Policy (Gmina Jabłonka);
- obszar natura 2000 Babia Góra (gminy Jabłonka, Lipnica Wielka);
- obszar natura 2000 Pasmo Policy (Gmina Jabłonka);
- rezerwat przyrody Bembeńskie (Gmina Jabłonka);

[12] Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 2000.
[13] Strona internetowa Gminy Rabka-Zdrój, gmina.rabka.pl
[14] Strona internetowa Euroregionu „Tatry", euroregion-tatry.pl
[15] Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, crfop.gdos.gov.pl/CRFOP

- rezerwat przyrody Luboń Wielki (Gmina Rabka-Zdrój);
- 36 pomników przyrody (9 – Gmina Czarny Dunajec, 3 – Gmina Jabłonka, 4 – Gmina Lipnica Wielka, 9 – Gmina Raba Wyżna, 8 – Gmina Rabka-Zdrój, 3 – Gmina Spytkowice).

Przez teren Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy przebiegają trzy korytarze ekologiczne: Górna Wisła – Babia Góra, Gorce – Torfowiska Orawsko-Nowotarskie, Torfowiska Orawsko-Nowotarskie.
Korytarze ekologiczne to obszary umożliwiające migrację roślin, zwierząt lub grzybów. Korytarze te są ważnym elementem sieci Natura 2000, gdyż umożliwiają przemieszczanie się organizmów między siedliskami.

Łącznie na terenie 100% (6 z 6) gmin obszaru LGD występują formy ochrony przyrody takie jak obszary Natura 2000, obszary chronionego krajobrazu, rezerwaty przyrody, wobec czego wskaźnik *formy ochrony przyrody na obszarze LSR* osiąga wartość 4[16].

Rozpatrując kwestię środowiska naturalnego, warto zwrócić uwagę na jakość powietrza. Diagnoza w zakresie przekroczenia standardów jakości powietrza przeprowadzona została na podstawie raportów corocznie opracowywanych przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Krakowie, dotyczących oceny jakości powietrza w województwie małopolskim. W opracowaniu pn. *Roczna ocena jakości powietrza w województwie małopolskim – raport wojewódzki za rok 2021* oceny jakości powietrza wykonywane są w odniesieniu do obszaru strefy. W województwie małopolskim wydzielono trzy strefy:
Aglomerację Krakowską, Strefę Tarnów – czyli miasto o liczbie mieszkańców powyżej 100 tys. oraz strefę małopolską, czyli pozostały obszar województwa. Gminy obszaru LGD zaliczono do strefy małopolskiej. Na obszarze gmin LGD wystąpiły przekroczenia: poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego PM10 (Rabka Wyżna, Rabka-Zdrój i Spytkowice), poziomu dopuszczalnego (II faza) pyłu zawieszonego PM2,5 (gminy: Jabłonka, Rabka Wyżna, Rabka-Zdrój i Spytkowice), poziomu docelowego B(a)P w pyle zawieszonym PM10 (cały obszar), poziomu celu długoterminowego O_3 – pod kątem ochrony roślin (cały obszar) oraz pod kątem ochrony zdrowia (cały obszar.

W trakcie konsultacji społecznych w sprawie opracowania LSR oraz w badaniach ankietowych mieszkańcy wskazywali przyjazne środowisko naturalne, walory przyrodnicze i krajobraz jako potencjały, na których powinien się oprzeć rozwój obszaru. Podczas spotkań warsztatowych często jako problem była wymieniana również niedostateczna wiedza mieszkańców na temat działań proekologicznych. Zagrożenia można upatrywać się w zmianach klimatycznych dotyczących powodzi czy suszy oraz zanieczyszczeniu środowiska naturalnego, a przeszkodą – głównie przy budowaniu nowej infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej, mogą być przepisy prawne związane z prawem budowlanym i dokumentami regulującymi ochronę środowiska. W aspekcie tym bardzo istotna jest edukacja ekologiczna, która buduje społeczeństwo oparte o zasady zrównoważonego rozwoju i skupia się ona na przekazywaniu wiedzy na temat zagadnień środowiskowych i poznawaniu powiązań między społeczeństwem, środowiskiem i gospodarką.

Ogromny wpływ na rozwój obszaru oraz stworzenie miejsca dobrego do życia stanowi obecność terenów cennych przyrodniczo. Oferta turystyczna i okołoturystyczna nadal jest zbyt mało atrakcyjna, a także zbyt mało dostępna, aby zapewnić wysoką i trwałą renomę w sferze turystyki. Ważne jest przyciągnięcie większej liczby inwestorów oraz spełnienie oczekiwań mieszkańców, a także osób z sąsiednich ośrodków miejskich i gospodarczych, chcących osiedlać się właśnie tutaj, z dala od miejskiego zgiełku. Wpłynie to na zwiększenie spójności i powiązań między obszarem a tymi ośrodkami – mieszkańcy obszaru LGD często wyjeżdżają do tych ośrodków do pracy, a mieszkańcy tych ośrodków będą przyjeżdżać w czasie wolnym do obszaru działania LGD.

1.5. Przestrzeń, infrastruktura i dostęp do usług

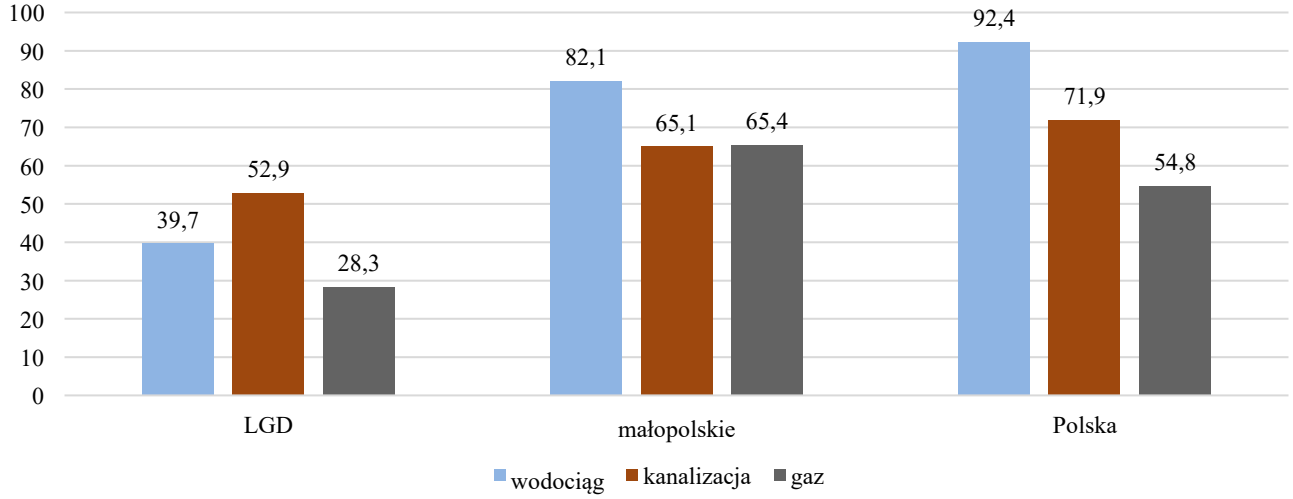
W kontekście przestrzeni istotny jest poziom wykorzystania instrumentów planowania przestrzeni. Bada się go m.in. poprzez wskaźnik *udział powierzchni gminy objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem (%).* Wysoki stopień pokrycia powierzchni gminy MPZP świadczy o świadomym podejściu lokalnych władz do planowania przestrzeni. W gminach: Jabłonka, Czarny

[16] Zgodnie z załącznikiem nr 5 do Regulaminu konkursu na wybór LSR *Kryteria wyboru LSR*, kryterium 5.8.

Dunajec, Lipnica Wielka i Spytkowice wskaźnik ten wynosi 100%, co oznacza, że całe powierzchnie tych gmin są objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego[17]. W Gminie Raba Wyżna wskaźnik ten wynosi 97,6%, a więc jest równie wysoki, natomiast w Gminie Rabka-Zdrój w 2021 r. wskaźnik ten wyniósł jedynie 2,5%.

Jakość i dostęp do infrastruktury to elementy podstawowe takie jak infrastruktura techniczna: wodociągowa, kanalizacyjna, gazowa itp. Na wykresie 11 zobrazowano graficznie *udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności* średnio na obszarze LGD, województwie małopolskim oraz w Polsce w 2021 r.

Wykres 11 Udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tam, gdzie nie istnieje sieć kanalizacyjna, funkcjonują zbiorniki bezodpływowe lub przydomowe oczyszczalnie ścieków. Te drugie są tańsze w eksploatacji i przede wszystkim zdecydowanie bardziej przyjazne środowisku. Na obszarze LGD w 2021 r. użytkowano łącznie 397 sztuk przydomowych oczyszczalni ścieków. Najwięcej funkcjonowało w Gminie Czarny Dunajec – 196 sztuk. Najmniej przydomowych oczyszczalni występowało w Gminie Jabłonka (2 szt.), natomiast Gmina Lipnica Wielka była jedyną gminą, w której nie funkcjonowała żadna przydomowa oczyszczalnia ścieków[18].

Średni udział wydatków na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska w wydatkach ogółem jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład LGD w latach 2016–2021 wyniósł 6,8%. Wynik ten był niższy od średniej dla Polski (8,1%) oraz województwa małopolskiego (9,5%). Najwyższy poziom wskaźnika w tym zakresie osiągnęła Gmina Rabka-Zdrój – 10,3% – wartość wskaźnika wyższa niż średnia dla województwa i kraju. Najniższy udział wydatków na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska w wydatkach ogółem wystąpił w Gminie Raba Wyżna (4,0%)[20].

O polityce społecznej oraz dostępie do wysokiej jakości usług publicznych może świadczyć odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach. Na terenie obszaru LGD w 2021 roku zlokalizowane były trzy placówki, które świadczyły usługi opieki nad dziećmi do lat 3 – 2 żłobki w Gminie Rabka-Zdrój zapewniające 60 miejsc oraz 1 żłobek w Gminie Raba Wyżna zapewniający 36 miejsc. Ponadto w maju 2023 roku powstał samorządowy żłobek w Czarnym Dunajcu zapewniający 80 miejsc. W pozostałych gminach obszaru LGD nie funkcjonują żadne publiczne podmioty świadczące usługi opieki nad dziećmi do lat 3. Wskaźnik *dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3* w gminach, na których funkcjonują podmioty, wzrósł w 2021 r. w stosunku do roku 2016, natomiast jest niższy w porównaniu do wyników dla województwa i kraju (dane GUS). Problem dla mieszkańców stanowi mała dostępność żłobków i przedszkoli, co było podkreślane na spotkaniach konsultacyjnych oraz

[17] Dane GUS za 2021 r.

[18] Dane GUS, stan na dzień 31 grudnia 2021 r. [20]
Dane GUS za lata 2016–2021.

w badaniach ankietowych. Ponadto na pytanie o to, do jakiej grupy osób powinny być skierowane działania w ramach wdrażania LSR, wskazano rodziców chętnych do powrotu na rynek pracy (33%).

O wysokiej jakości usług publicznych świadczy również dostępność do wychowania przedszkolnego na obszarze danej gminy. Celem wychowania przedszkolnego jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka, które powinno być realizowane przez proces opieki, wychowania i nauczania. Dostępność wysokiej jakości opieki przedszkolnej na danym terenie jest jednym z czynników umożliwiających aktywność zawodową rodzicom, dlatego ważne jest nie tylko, aby przedszkola istniały, ale żeby funkcjonowały co najmniej przez 8 godzin dziennie. W tabeli 14 przedstawiono wartości wskaźników *udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3–5 lat* oraz *liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego* w latach 2016–2021.

Tabela 14 Udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3–5 lat oraz liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Udział % dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3-5 lat						Liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gmina Jabłonka	70	71	73	76	71	80	130	133	130	111	108	114
Gmina Lipnica Wielka	54	67	74	72	64	68	118	116	118	110	133	135
Gmina Raba Wyżna	68	69	73	74	65	69	123	114	109	110	100	99
Gmina Rabka-Zdrój	81	86	86	98	85	100	47	46	46	46	50	44
Gmina Spytkowice	62	76	84	88	68	70	76	71	71	81	105	99
Gmina Czarny Dunajec	75	87	86	83	81	81	84	84	86	103	94	96
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**71**	**77**	**79**	**82**	**74**	**80**	**96**	**94**	**93**	**93**	**98**	**98**
województwo małopolskie	82	86	88	90	86	89	78	75	72	72	75	74
Polska	81	85	87	88	85	88	86	83	80	80	83	82

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Analizując dostęp do infrastruktury i usług publicznych, nie sposób pominąć kwestię oferty usług związanych z kulturą, sportem i rekreacją. Mieszkańcy obszaru wchodzącego w skład LGD mają dostęp do 21 bibliotek i filii, które znajdują się w każdej z gmin członkowskich LGD. Najwięcej z nich znajduje się w Gminie Czarny Dunajec – 5 podmiotów. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców średnia liczba bibliotek i filii na terenie LGD wynosi 2,5 – wartość wskaźnika jest wyższa niż średnia dla Polski (2,0) oraz dla województwa małopolskiego (2,1)[19].

Średni udział wydatków z budżetu gmin z obszaru LGD na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w wydatkach ogółem w 2021 r. wyniósł 2,0%, a więc osiągnął wartość niższą niż średnia dla województwa (3,3%) i kraju (2,9%). Biorąc pod uwagę sumę tego wskaźnika w latach 2016–2021, najwyższy udział wydatków na kulturę i dziedzictwo narodowe charakteryzuje Gminę Lipnica Wielka (4,1%), natomiast najniższa wartość wystąpiła w Gminie Raba Wyżna (1,1%).

Dostępność usług publicznych należy rozważyć także w kontekście ochrony zdrowia. Nie w każdej gminie obszaru LGD funkcjonują podmioty podstawowej opieki zdrowotnej podległe samorządowi. Na terenie gmin obszaru występują placówki prywatne, które mają podpisane umowy z NFZ, dlatego też ubezpieczeni mieszkańcy gminy mogą korzystać bezpłatnie z ich usług. Wskaźnik *porady lekarskie na 100 mieszkańców* określa poziom dostępności usług medycznych. Średnio na obszarze LGD w 2021 r. wskaźnik wyniósł 328 porad, co stanowiło wartość niższą

[19] Dane GUS za 2021 r.

od średniej dla województwa (413) i Polski (450). Najwyższą wartość na obszarze zanotowano dla Gminy RabkaZdrój (512).

Podczas spotkań z mieszkańcami został poruszony temat niewystarczającej oferty czasu wolnego skierowanej do dzieci oraz do dorosłych mieszkańców, w tym różnorodnych zajęć edukacyjnych, dających możliwość do rozwijania pasji i talentów. Uczestnicy spotkań zwrócili uwagę, że nie ma wystarczającej ilości miejsc, gdzie mieszkańcy mogliby wspólnie spędzać czas i się integrować oraz jest zbyt mała ilość wydarzeń kulturalnych i sportowych. Na obszarze w wielu przestrzeniach i obiektach użyteczności nadal występują bariery architektoniczne dla osób niepełnosprawnych i osób o obniżonym poziomie sprawności. Dostępność wiąże się z możliwością korzystania z usług, infrastruktury, ale też dotyczy dostępności rynku pracy czy dostępności oferty spędzania czasu wolnego. W zakresie dostępności istotny jest rozwój cyfryzacji z jednoczesnym kształceniem ludzi w celu zapobiegania wykluczeniu cyfrowemu. Analizy dostępności cyfrowej w zakresie dostępu do Internetu opisano w podrozdziale 1.12 *Innowacyjność i współpraca*.

1.6. Dziedzictwo kulturowe, tożsamość i potencjał turystyczny

Obszar LGD znajduje się na terenach, które są wyjątkowe pod względem atrakcyjności przyrodniczej ze względu na położenie na południowym pograniczu Polski oraz ze względu na unikatowe tradycje kulturowe tutejszej ludności. Losy historyczne poszczególnych gmin są bardzo podobne, przy czym podobieństwo to znajduje uzasadnienie w najstarszych świadectwach żyjących na tym obszarze kultur.

Pierwszymi osadnikami tego obszaru byli koczownicy, dla których tereny te stanowiły przystanek w dalszej wędrówce na północne krańce Europy. Najwcześniejsze dowody obecności osadników pochodzą z okresu paleolitu, czyli najstarszej epoki kamiennej. Rozległe obozowiska znajdowały się m.in. w okolicach Lipnicy Wielkiej. Koczowniczy charakter osadnictwa miał związek z położeniem na szlaku komunikacyjnym, natomiast pierwsze stałe osady pojawiły się i rozwinęły w okresie średniowiecza, co miało związek z rozwojem rolnictwa.

Pierwsze oficjalne informacje dotyczące kolonizacji terenów nowotarskich pochodzącą z XII wieku i mają związek z Teodorem z rodu Gryfitów – wojewody krakowskiego, któremu w 1234 r. książę Henryk Brodaty nadał przywilej, dzięki któremu miał prawo kolonizacji terenów leżących nad rzekami Biały i Czarny Dunajec, Rogoźnik, Lepietnica, a także okolic Szczyrzyca. W tym samym roku otrzymał on także zgodę na fundację kościoła w Ludźmierzu i sprowadził zakonników – cystersów z Jędrzejowa, przekazując im misję budowy sanktuarium. Otrzymali oni prawo do eksploatacji rabskich solanek, co doprowadziło do powstania Uzdrowiska Rabka w latach 30. XIII wieku. Nazwę Rabki po raz pierwszy wymienia w swoich kronikach Jan Długosz, który powoływał się na dokument nadania tych ziem cystersom przez Bolesława Wstydliwego w roku 1254. Kronikarz używa łacińskiej nazwy Sal in Rabschyca, co wskazywałoby na to, iż rabczańskie solanki i ich właściwości lecznicze były już wtedy znane i popularyzowane przez zakonników. Uzdrowisko było zarządzane przez cystersów do roku 1382, kiedy to król Ludwik Węgierski odebrał Rabkę klasztorowi, ze względu na konflikt z zakonem[20].

Początki Czarnego Dunajca przypadają na wiek XVI, ale osadnictwo na terenie dzisiejszego miasta rozwijało się już od XIII w. i także było związane z działalnością cystersów. W dokumencie lustracji królewszczyzny z 1564 r. można znaleźć informację, że Czarny Dunajec został lokowany przed 1552 r. z inicjatywy Prokopa Pieniążka. Natomiast dzięki działalności Spytka Wawrzyńca Jordana z Zakliczyna herbu Trąby nastąpił rozwój osadnictwa w połowie XVI w. w Beskidach – dzięki niemu powstały Spytkowice. Pierwsza wzmianka o tej miejscowości pochodzi z rejestrów poborowych Królestwa Polskiego z 1581 r. Można z nich wyczytać, iż Spytkowice należały do dóbr Spytka Jordana. W sposób odmienny przebiegała kolonizacja i rozwój ziem Górnej Orawy. Obszar ten pozostawał od średniowiecza, aż do 1918 r. w granicach Królestwa Węgier. Ze względu na czynniki naturalne (surowy klimat czy górski teren) obszar ten nie był atrakcyjnym miejscem do zakładania osad. Dopiero przełom XV i XVI wieku przyniósł zmianę i zagospodarowanie tych terenów, co spowodowane było pojawieniem się plemienia bałkańskiego Wołochów. Kolonizacja wołoska wprowadziła nowe zwyczaje pasterskie oraz tzw. wołoskie prawo lokacji wsi. Za

[20] Strony internetowe gmin obszaru LGD, gmina.rabka.pl, czarny-dunajec.pl, jablonka.pl, spytkowice.pl, rabawyzna.pl, lipnicawielka.pl

rozwój stałego i trwałego osadnictwa, który nastąpił od poł. XVI w. do pierwszej poł. XVII w. na ziemiach Górnej Orawy, odpowiedzialny był węgierski ród Thurzonów, który objął w posiadanie Zamek Orawski (na terytorium obecnej Słowacji). Za ich panowania powstała wieś Jabłonka, Bukowina, Podszkle, Podsarnie, Orawka, Piekielnik, Zubrzyca, Lipnica Wielka, Chyżne.

Okres XVI i XVII wieku był czasem przemian społeczno-gospodarczych na terenie całego kraju – wzrosło znaczenie szlachty, a rolnictwo, które dotąd było oparte na dzierżawie, coraz częściej zastępowano gospodarką folwarczną. Istotnym dla regionu jak i dla całego kraju wydarzeniem w dziejach był potop szwedki. Wiek XVII był niezbyt korzystny – region nawiedzały pożary i liczne epidemie. Był to również czas, w którym dochodziło do konfliktów na tle religijnym. Ze względu na to, że mieszkańcami Górnej Orawy była ludność etnicznie Polska z silnymi tradycjami chrześcijańskimi i kultem Matki Boskiej Częstochowskiej, protestantyzm nie przyjął się tak łatwo jak w Dolnej Orawie. Druga połowa XVII w. i początek XVIII w. to dla mieszkańców regionu czas dalszych walk na tle wyznaniowym, powstań i buntów antycesarskich. Rok 1683, który był dla Polski rokiem wielkiego zwycięstwa nad Turkami pod Wiedniem, dla Orawy jest rokiem tragicznym w skutkach. Wsie orawskie zostały spustoszone przez wojska litewsko-żmudzkie idące na odsiecz Wiednia.

Kolejnym istotnym wydarzeniem w historii były rozbiory. Ziemie powiatu nowotarskiego zostały zajęte przez Austrię jeszcze przed 1772 r. Maria Teresa – władczyni Austrii – wykorzystała fakt pojawienia się na terenie Polski kilku ognisk chorób zakaźnych i pod pretekstem utworzenia kordonu sanitarnego, który miał chronić królestwo węgierskie, zajęła południowe ziemie Polski, które od 1772 r. nazywano Galicją. Okres rozbiorów należy ocenić pozytywnie pod względem rozwoju gospodarczego ziem podhalańskich. Wówczas, w XIX w., zaczęła rozwijać się w tych stronach turystyka, a więc elementy tego, co dzisiaj nazywamy infrastrukturą turystyczną i uzdrowiskową – powstawały kąpieliska i pijalnie wód w Rabce-Zdroju. Ziemie te zaczęły być postrzegane, zwłaszcza od II połowy XX wieku, jako modny rejon wypoczynkowy. Okres zaborów był także korzystny dla rozwoju gospodarczego Czarnego Dunajca. Na podstawie przywileju z 31 stycznia 1831 r. wieś otrzymała prawo do organizowania cotygodniowych targów i jarmarków sześć razy w roku. Okres rozbiorów był także czasem stabilizacji gospodarczej i rozwoju demograficznego dla ziemi orawskiej. Po 1772 r. Orawa przestała być obszarem przygranicznym, dzięki zniesieniu granicy między Górnymi Węgrami a Galicją. W efekcie nastąpiło ożywienie kontaktów handlowych, kulturalnych i rodzinnych między Orawą a Ziemią Żywiecką i Krakowską.

Po I wojnie światowej i odzyskaniu niepodległości przez Polskę oraz powstaniu Czechosłowacji wystąpił spor o część ziem – Orawę i Spisz. O przynależności tych terenów miały zdecydować plebiscyty, natomiast Czesi i Słowacy wykorzystali wojnę polsko-bolszewicką w 1920 r. i przejęli część terenów plebiscytowych. Lata międzywojenne charakteryzowały się w tym rejonie zarówno zjawiskami kryzysowymi, jak i rozwojem gospodarki, w tym głównie turystyki oraz uzdrowisk – Rabka stała się wówczas światowej sławy uzdrowiskiem dziecięcym. Wybuch II wojny światowej był katastrofą dla Podhala – przygraniczna ziemia podhalańska stała się jednym z pierwszych celów inwazji wojsk niemiecko-słowackich. Na jej terytorium utworzono kilka stanowisk obronnych Wojska Polskiego z oddziałów dowodzonych przez majora, później generała Stanisława Maczka. Niestety, polskie oddziały musiały niemal natychmiast po rozpoczęciu działań wojennych wycofać się z Podhala z powodu groźby szybkiego okrążenia, a jego obszar został zajęty przez Niemców i Słowaków prawie całkowicie od drugiego dnia wojny.

Wojna okazała się jednak najtragiczniejsza dla mieszkańców regionu pochodzenia żydowskiego. W maju 1942 r. władze okupacyjne nakazały utworzenie na terytorium miasta Nowy Targ getta żydowskiego, do którego przesiedlono także Żydów z Czarnego Dunajca, Rabki oraz innych okolicznych wiosek. Likwidacja getta nastąpiła 30 sierpnia 1942 r. W jej wyniku życie straciło około 2 tys. Żydów. Dom parafialny w Rabie Wyżnej służył władzom okupacyjnym za siedzibę, a następnie do końca wojny jako skład zboża, które miejscowa ludność musiała oddawać okupantowi. Uzdrowiska i pensjonaty służyły wówczas jako miejsce kuracji rannych żołnierzy niemieckich, a także jako siedziby ich organizacji paramilitarnych, takich jak NSDAP, czy szkoła policyjna. Lata II wojny światowej przyniosły szkody rozwijającemu się uzdrowisku w Rabce, które na czas wojny zostało zamknięte. Jego źródła zostały zanieczyszczone, a aparatura zniszczona lub wywieziona do Niemiec. Wojska niemieckie wycofując się z terenów Polski w 1945 r. zniszczyły uzdrowisko, paląc zakład przyrodoleczniczy[21].

[21] jw.

Historia powojenna nowotarskich miejscowości to historia odbudowy, a także nacjonalizacji własności prywatnej przez nowe władze oraz rozbudowy uzdrowisk i pensjonatów. W Rabce zniszczone podczas wojny uzdrowisko przejął z rąk rodziny Kadenów-Wieczorkowskich Skarb Państwa. Miejscowość znowu zaczęła funkcjonować jako uzdrowisko dziecięce. Nastąpił rozwój ośrodków leczniczych, powstał park zdrojowy i liczne tereny zielone, budowano ciągi komunikacyjne i regulowano potoki. Elementem krajobrazu rabczańskiego stała się muszla koncertowa w centrum uzdrowiska, powstało także kino i szkoły podstawowe[22].

Trudna historia regionu wynikająca z przeszłych wydarzeń powoduje, że obszar charakteryzuje się wyjątkową spójnością, także kulturową. Spójność kulturowa, mająca swoje korzenie w historii obszaru, znajduje wyraz w istniejących obiektach kultury materialnej. W rejestrze zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa[23] znajduje się wiele cennych zabytków, w tym:

- Gmina Jabłonka: kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego w Jabłonce, drewniany kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela w miejscowości Orawka, farbiarnia z XVIII wieku w miejscowości Orawka, kościół parafialny pw. św. Marcina w miejscowości Podwilk, cmentarz żydowski z XIX/XX w. w miejscowości Podwilk, zespół dworski Moniaków z XVIII-XX w. (drewniane: dwór, owczarnia, stajnia, świniarnia, wozownia oraz ogród) w Zubrzycy Górnej, zagroda nr 231 z 1864 r. oraz zagroda nr 268 w miejscowości Zubrzyca Górna;
- Gmina Lipnica Wielka: kościół parafialny pw. św. Łukasza Ewangelisty z 1762 r. z cmentarzem „starym" przy kościele w miejscowości Lipnica Wielka;
- Gmina Raba Wyżna: kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa z 1655 r. z cmentarzem w Rabie Wyżnej, kaplica rodziny Zduniów na cmentarzu parafialnym w Rabie Wyżnej, kaplica Trzeciego Upadku Jezusa w Rabie Wyżnej, zespół dworski (dwór, oranżeria, spichrz, drewniana stodoła, czworak) w Rabie Wyżnej, park dworski w Rokicinach Podhalańskich, drewniany kościół filialny pw. Antoniego Padewskiego z 1740 r. z cmentarzem przykościelnym w Sieniawie, zespół dworski w Sieniawie (dwór, spichrz, kapliczka, park);
- Gmina Rabka-Zdrój: drewniany kościół filialny pw. Świętego Krzyża w miejscowości Chabówka, zespół kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny w Rabce-Zdroju (kościół, ogrodzenie z pseudobastionami, budynek gospodarczy, cmentarz przykościelny), drewniany kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny (z cmentarzem kościelnym i ogrodzeniem z bramkami) w Rabce-Zdroju, kaplica grobowa Juliana Zubrzyckiego z terenem cmentarza parafialnego w Rabce-Zdroju, drewniana plebania „stara" oraz plebania „nowa" w Rabce-Zdroju, zespół dworca kolejowego w Rabce-Zdroju (dworzec, dom mieszkalny, budka dróżnika), zagroda w Rabce-Zdroju (drewniano-murowany dom oraz drewniany budynek gospodarczy), osiedle „Mlekodajówka" (zespół zabudowy zagrodowej) w Rabce-Zdroju, a także wille: „Liliana", „Antonina", „Kadenówka", „Józef", „Pod Trzema Różami", „Luboń", „Pod Orłem", „Warszawianka", „Gwiazda", „Krzywoń", „Anioł", „Topolówka" w Rabce-Zdroju, drewniany „Dom Fudali" w Rabce-Zdroju, murowano-drewniane schronisko PTTK na Luboniu Wielkim w Rabce-Zdroju;
- Gmina Spytkowice: zespół kościoła parafialnego pw. MB Niepokalanie Poczętej (drewniany kościół, dzwonnica, cmentarz przykościelny, drewniane ogrodzenie z 2 bramkami) w Spytkowicach, karczma w Spytkowicach; Gmina Czarny Dunajec: wieś Chochołów jako rezerwat urbanistyczny i architektoniczny, kościół parafialny pw. św. Jacka (z cmentarzem kościelnym i ogrodzeniem kamiennym) w Chochołowie, 78 drewnianych domów w miejscowości Chochołów, 29 zagród w miejscowości Chochołów, remiza straży pożarnej w Chochołowie, synagoga z początku XX w. w miejscowości Czarny Dunajec.

Oprócz zabytków formalnie wpisanych do rejestru, na terenie obszaru funkcjonują obiekty turystyczne, które istotnie wpływają na poziom atrakcyjności turystycznej regionu. Jednym z takich podmiotów jest Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej (Gmina Jabłonka). Skansen został otwarty w roku 1955 roku i do dziś prezentuje dzieje, kulturę materialną i niematerialną, architekturę regionu. W ofercie muzeum są wystawy stałe i

[22] Strony internetowe gmin obszaru LGD, gmina.rabka.pl, czarny-dunajec.pl, jablonka.pl, rabka.pl, rabawyzna.pl, lipnicawielka.pl

[23] Narodowy Instytut Dziedzictwa, nid.pl/zasoby/rejestr-zabytkow-zasoby, stan na dzień 30 września 2022 r.

czasowe, zajęcia edukacyjne, wydarzenia i imprezy cykliczne[24]. Kolejnym obiektem jest Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju (Gmina Rabka-Zdrój). Jest to obiekt, który powstał w 1936 r. i zajmuje się kolekcjonowaniem, dokumentacją oraz popularyzacją kultury tradycyjnej Górali Zagórzańskich[27]. W miejscowości Chabówka, na terenie Gminy Rabka-Zdrój, znajduje się Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce, który powstał w 1994 r. na terenie dawnej parowozowni, słynie z jednej z najliczniejszych i najciekawszych kolekcji eksponatów związanych z historią kolejnictwa w Polsce. Można tam oglądać ekspozycje parowozów, lokomotyw elektrycznych i spalinowych, wagonów, pługów, żurawi[25].

Na terenie Gminy Rabka-Zdrój, w centrum uzdrowiska, znajduje się Park Zdrojowy, który powstał w drugiej połowie XIX wieku. Jego łączna powierzchnia to około 30 ha. Po rewitalizacji, która została przeprowadzona w latach 2010–2011, park został podzielony na dwie części – zachodnią, która pełni funkcję reprezentacyjnowypoczynkową oraz wschodnią, o charakterze spacerowo-refleksyjnym. W części zachodniej znajdują się tężnia solankowa, place zabaw, korty tenisowe, a także kawiarnia. Pijalnia Wód Mineralnych i Tężnia Solankowa, znajdujące się w Parku Zdrojowym, oferują dostęp do wód leczniczych oraz do inhalatorium. Środek tężni stanowi kolumna, która została obudowana drewnianym rusztem wypełnionym gałązkami tarniny. Ze znajdującego się odwiertu „Helena", solanka transportowana jest na szczyt kolumny tężni, a opadając rozpryskuje się na gałęziach i tworzy wokół tężni solankowy mikroklimat[26].

Ze względu na warunki naturalne i atrakcyjne środowisko przyrodnicze, przez teren obszaru przebiega wiele szlaków m.in. pieszych, rowerowych czy konnych. Wśród szlaków pieszych wyróżnić można m.in[30]:

- szlak czerwony: Szlak im. Powstania Chochołowskiego, Główny Szlak Beskidzki;
- szlak niebieski: Przełęcz Sieniawska – Przełęcz Spytkowicka, Jordanów rynek – Rabka-Zdrój – amfiteatr;
- szlak żółty: Harkabuz Trzy Kamienie – Rabka-Zdrój Park Zdrojowy, Przełęcz Pod Żeleźnicą – Zubrzyca Dolna, Jordanów rynek – Targoszówka, Schronisko PTTK Stare Wierchy – Rabka Zaryte;
- szlak zielony: Piątkowa – Poręba Górna;
- szlak czarny: Wysoka – Raba Wyżna.

Ważną rolę na terenie obszaru LGD odgrywa również narciarstwo, które jest jedną z form aktywnego spędzania czasu zimą. Ośrodek Beskid Spytkowice, który mieści się pomiędzy pasmem Babiogórskim a Gorcami oferuje trasy o dwóch stopniach trudności. Pierwsza ma około 700 m długości, przeznaczona jest dla narciarzy bardziej zaawansowanych. Natomiast pozostałe trasy przeznaczone są dla osób preferujących łatwiejsze trasy, jedna z nich jest dostosowana do dzieci[27].

Analiza mocnych i słabych stron obszaru wypracowana przez mieszkańców podczas konsultacji społecznych na etapie opracowania LSR oraz wyniki z ankiet wskazują, iż kluczowymi mocnymi stronami obszaru są: „ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru, w tym cenne zabytki i tradycje regionu" (64% odpowiedzi). Zdaniem mieszkańców: „wzrost świadomości obywatelskiej, w tym poczucia tożsamości i identyfikacji z miejscem zamieszkania" (56% odpowiedzi) jest największą szansą dla rozwoju regionu. Najistotniejszym produktem wdrażania LSR powinny być działania dające możliwości zagospodarowania czasu wolnego mieszkańców przy wykorzystaniu potencjałów jakimi są dziedzictwo kulturowe, historia obszaru oraz zabytki. Stanowią one fundament do rozwoju mentalnego lokalnej społeczności i turystów, kultywowania tradycji i korzystania z kultury. Kluczowe będzie zapewnienie mieszkańcom szerokiego dostępu do kultury – udział w kulturze to nie jedynie rozrywka i rekreacja, ale także ważny element budowania lokalnych tożsamości oraz kapitału społecznego. Efektem podejmowanych działań będzie zwiększenie integracji międzypokoleniowej oraz rozszerzenie oferty kulturalnej na obszarze.

[24] Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej, orawa.eu/historia

[27] Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju, muzeum-orkana.pl/historia

[25] Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce, skansenchabowka.pl

[26] Informacja turystyczna w Rabce-Zdroju, it.rabka.pl [30]

Mapa Szlaków Turystycznych, małopolska.szlaki.pttk.pl

[27] Kompleks Beskid Spytkowice, spytkowice.skigo.pl

1.7. Rolnictwo, rynek rolny

Spójność obszaru LGD pod względem ekonomicznym obrazuje ilość gospodarstw rolnych o podobnej strukturze. Na obszarze tym charakterystyczna jest duża liczba małych gospodarstw, co jest odbiciem typowej struktury wielkościowej gospodarstw na obszarach wiejskich Polski, zwłaszcza terenów położonych na obszarach wyżynnych. W tabeli 15 przedstawiono dane z 2020 r. dotyczące udziału gospodarstw rolnych w powierzchni poszczególnych jednostek ogółem oraz udziały gospodarstw w gospodarstwach rolnych ogółem ze względu na wielkość.

Tabela 15 Struktura gospodarstw rolnych w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w 2020 r.

Jednostka terytorialna	Udział gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem	Udział gospodarstw w gospodarstwach rolnych ogółem ze względu na wielkość			
		1–5 ha	5–10 ha	10–15 ha	15 ha i więcej
Gmina Jabłonka	41,8	47,1	28,3	8,8	14,9
Gmina Lipnica Wielka	22,8	59,6	29,0	4,4	6,2
Gmina Raba Wyżna	43,0	57,9	21,6	5,2	14,2
Gmina Rabka-Zdrój	34,5	73,1	16,5	2,2	7,2
Gmina Spytkowice	46,1	64,9	17,5	7,1	10,1
Gmina Czarny Dunajec	49,3	31,8	26,7	14,1	27,2
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**61,3**	**46,6**	**25,3**	**9,4**	**18,0**
województwo małopolskie	43,8	47,2	20,0	7,2	25,0
Polska	53,3	13,1	14,4	10,8	61,4

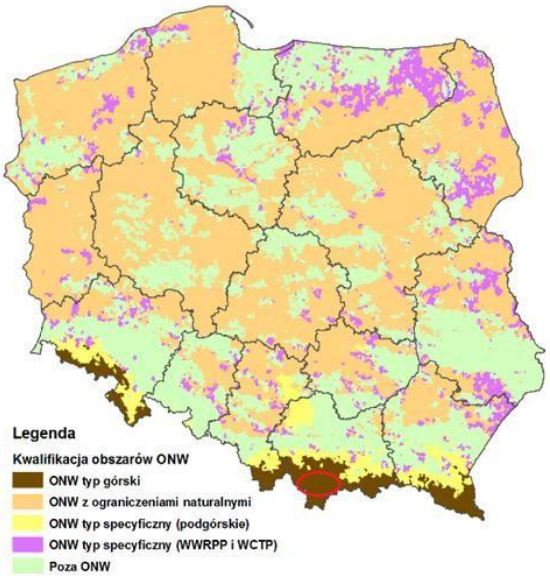
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W 2012 roku rozpoczął się wieloletni projekt badawczy pn. Monitoring Rozwoju Obszarów Wiejskich (MROW) [28]. W wyniku zastosowania procedur statystycznych, wykorzystujących przyjęty schemat analizy, zdefiniowano typy gmin podobnych pod względem struktury rozwoju, a więc charakteryzujących się podobną kombinacją ocen dla jedenastu składowych definiujących operacyjnie rozwój obszarów wiejskich. Przyjęta metoda pozwoliła wydzielić 7 typów gmin, które w MROW stały się przedmiotem analizy. Zgodnie z przyjętą metodologią, wszystkie gminy LGD zostały zakwalifikowane jako typ *wielodochodowe, rozdrobnione rolnictwo*.

Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej została zwaloryzowana przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach w latach 70. XX w. Wskaźnik Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej (WWRPP) pozwala na ilościową i przestrzenną ocenę czynników naturalnych, decydujących o potencjalnej wydajności plonów na poziomie lokalnym. WWRPP jest wskaźnikiem złożonym, przyjmującym wartość maksymalną 120. Średnia wartość wskaźnika dla województwa małopolskiego wynosi 69,3 pkt, przy średniej dla kraju 66,6 pkt. Jakość przestrzeni rolniczej jest jednak zróżnicowana przestrzennie. Wartość wskaźnika dla terenów powiatu nowotarskiego mieści się w przedziale poniżej 52,0 pkt, a więc poniżej średniej krajowej i wojewódzkiej. Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) to tereny, na których produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na warunki naturalne (mapa 4).

[28] Strona internetowa Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, irwirpan.waw.pl

Mapa 4 Sumaryczna mapa obszarów ONW w Polsce

Źródło: strona internetowa Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowy Instytut Badawczy, onw.iung.pulawy.pl/mapa

Cały obszar LGD został sklasyfikowany jako ONW typ górski. Obszary górskie charakteryzują się znacznymi ograniczeniami możliwości użytkowania gruntów i znacznym wzrostem kosztów produkcji, w związku z występowaniem mniej korzystnych niż w nizinnej części Polski warunków klimatycznych, krótszego okresu wegetacyjnego oraz zbyt stromych zboczy do użycia sprzętu mechanicznego lub wymagających użycia bardzo drogiego sprzętu specjalistycznego. Do obszarów górskich zalicza się gminy i obręby ewidencyjne, w których ponad połowa użytków rolnych jest położona powyżej 500 m n.p.m.

1.8. Produkty lokalne

Obszar LGD położony jest na terenach, które są wyjątkowe pod względem atrakcyjności przyrodniczej ze względu na położenie na południowym pograniczu Polski oraz ze względu na unikatowe tradycje kulturowe tutejszej ludności. Obszar ten charakteryzuje się wypromowanymi produktami lokalnymi wyróżniającymi się na tle regionu, jednak znaczącym problemem jest słaba promocja miejscowych zasobów dziedzictwa naturalnego oraz kulturowego, a także słabo rozwinięta infrastruktura okołoturystyczna.

Uzdrowisko Rabka-Zdrój od stuleci słynie ze swoich bogactw naturalnych, jakimi są solanki chlorkowosodowo-jodowe, które wykazują działanie oczyszczające, przeciwzapalne i antybakteryjne. Dobroczynne działanie solanek wykorzystywane jest w leczeniu dolnych i górnych dróg oddechowych, problemów dermatologicznych i alergicznych. Uzdrowisko wykorzystuje skarby promując naturalne kosmetyki na bazie solanki. Produkt jest skomercjalizowany, sprzedaż odbywa się w sklepach stacjonarnych, internetowych oraz w obiektach hotelowych. Promocja: fora tematyczne, Internet, targi – również zagraniczne (w Bolonii).

Poza specyficznymi i rozpoznawalnymi na większą skalę produktami, wytwarzane są tutaj produkty tradycyjne, w tym te wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z Województwa Małopolskiego. Są to[29]: Karp w zalewie octowej (wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 24 kwietnia 2013 r. w kategorii produkty rybołówstwa), Krzonówka po orawsku (wpisana na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 24 czerwca 2012 r. w kategorii gotowe dania i potrawy), sałata po orawsku (wpisana na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 27 czerwca 2012 r. w kategorii gotowe dania i produkty), chleb orawski na liściu kapusty (wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 27 czerwca 2012 r. w kategorii wyroby piekarnicze i cukiernicze) oraz Orawskie zawijańce weselne (wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 27 czerwca 2012 r. w kategorii wyroby piekarnicze i cukiernicze).

[29] Strona internetowa Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Lista produktów tradycyjnych, gov.pl/web/rolnictwo/wojmalopolskie, stan na dzień 09.05.2023 r.

Ponadto, na obszarze są również inne produkty tradycyjne wytwarzane przez rolników i małe zakłady przetwórcze tj.:

- miód – na obszarze znajduje się wiele pasiek. Bliskość łąk, nieużytków, Parku Zdrojowego i dużej ilości lip, lasów liściastych, świerkowych i jodłowych sprzyja pozyskiwaniu miodu: wielokwiatowego, malinowego, lipowego, ze spadzi liściastej bądź iglastej,
- moskole, przygotowywane z ziemniaków i mąki, lekko posolone, w postaci placków, pieczone na blasze z jednej i drugiej strony, rzepiane (ziemniaczane) kluski, kołacz z serem.

Na obszarze organizowane są również różne wydarzenia kulturalne, sportowe oraz promujące lokalne tradycje skierowane zarówno do mieszkańców jak i turystów. Jednak jak zauważyli sami mieszkańcy podczas spotkań, brakuje dużych wydarzeń kojarzących się tylko z tym regionem, które by go promowały i przyciągały turystów z całego kraju.

1.9. Edukacja

W zakresie szkolnictwa podstawowego, na obszarze Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy zlokalizowane są następujące placówki oświatowe[30]:

- Gmina Jabłonka: trzynaście publicznych placówek oświatowych – cztery w Zubrzycy Górnej, trzy w Lipnicy Małej, dwie w Podwilku, po jednej w Jabłonce, Jabłonce-Borach, Orawce, Chyżnem;
- Gmina Lipnica Wielka: pięć publicznych placówek oświatowych – cztery w Lipnicy Wielkiej, jedna w Kiczorach;
- Gmina Raba Wyżna: osiem publicznych placówek oświatowych – dwie w Skawie, po jednej w Bielance, Harkabuzie, Rabie Wyżnej, Podsarniu, Rokicinach Podhalańskich oraz Sieniawie;
- Gmina Rabka-Zdrój: siedem publicznych placówek oświatowych – cztery w Rabce-Zdroju, po jednej w Chabówce, Ponicach, Rdzawce;
- Gmina Spytkowice: trzy publiczne placówki oświatowe – trzy w Spytkowicach;
- Gmina Czarny Dunajec: szesnaście publicznych placówek oświatowych – trzy w Cichem, dwie w Czerwiennem, dwie w Starem Bystrem, po jednej w Czarnym Dunajcu, Chochołowie, Odrowążu, Pieniążkowicach, Podczerwonem, Podszklu, Piekielniku, Ratułowie, Załucznem.

W tabeli 16 przedstawiony został *współczynnik skolaryzacji brutto* oraz *liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców.* Współczynnik skolaryzacji jest miarą powszechności nauczania, tj. służy do oceny aktywności edukacyjnej ludności. Wartość wskaźnika poniżej 100% nie oznacza, że dzieci nie uczęszczają do szkół w ogóle, ale może wynikać z faktu, że kształcą się w szkołach zlokalizowanych na obszarze innych jednostek terytorialnych lub też kształcą się za granicą. W drugą stronę – współczynnik powyżej 100% oznacza, że do szkół na terenie gminy uczęszczają osoby zameldowane poza nią i jest to charakterystyczne dla miast, ale może też oznaczać, że w tych szkołach uczą się osoby, które przekroczyły wiek nominalnie przypisany temu poziomowi edukacji. Im niższy współczynnik skolaryzacji, tym mniej dzieci, które w danej gminie powinny realizować obowiązek szkolny. Można założyć, że jeśli dzieci z danej gminy nie uczęszczają w niej do szkoły, to istnieje duże prawdopodobieństwo, że w ogóle fizycznie ich tam nie ma, a co za tym idzie – nie ma też rodziców (wyjazd za granicę, praca i nauka w większych ośrodkach miejskich). Współczynnik skolaryzacji w każdym analizowanym roku wzrastał, ale mimo wszystko osiągał wartości niższe zarówno od średniej wojewódzkiej, jak i średniej krajowej.

[30] Rejestr Szkół i Palcówek Oświatowych, System Informacji Oświatowej, strona internetowa Ministerstwa Edukacji i Nauki, rspo.gov.pl

Tabela 16 Współczynnik skolaryzacji brutto oraz liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2020

Jednostka terytorialna	Współczynnik skolaryzacji brutto					Liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców				
	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
Gmina Jabłonka	93	91	93	94	95	76	87	99	98	97
Gmina Lipnica Wielka	83	83	86	86	88	71	82	93	92	92
Gmina Raba Wyżna	91	90	89	90	90	69	78	88	88	90
Gmina Rabka-Zdrój	97	96	98	110	107	58	68	78	89	87
Gmina Spytkowice	86	87	91	89	95	70	83	95	93	92
Gmina Czarny Dunajec	101	100	99	97	97	69	79	89	87	87
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**92**	**91**	**93**	**94**	**95**	**69**	**79**	**89**	**91**	**91**
województwo małopolskie	96	95	96	95	97	61	71	82	82	84
Polska	97	95	96	95	96	60	69	79	80	81

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Jakość szkolnictwa w poszczególnych gminach obrazują średnie wyniki z egzaminów w klasie 8 szkoły podstawowej, które są zakończeniem tego etapu nauczania. Najlepsze wyniki z egzaminu w roku 2022 na obszarze LGD osiągnęli uczniowie z Gminy Czarny Dunajec w zakresie języka polskiego (60,2%), natomiast uczniowie z Gminy Rabka-Zdrój w zakresie matematyki (59,6%) oraz języka angielskiego (66,4%). W tabeli 17 przedstawiono średnie wyniki z egzaminów ósmoklasisty w poszczególnych gminach LGD w porównaniu do średniej wojewódzkiej i krajowej w latach 2019–2022 w ramach trzech podstawowych przedmiotów, tj. język polski, język angielski, matematyka (kolorem zielonym wpisano dwa najlepsze wyniki w danym roku z danego przedmiotu wśród gmin obszaru LGD).

Tabela 17 Wyniki egzaminu ósmoklasisty w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2019–2022

Jednostka terytorialna	Język polski				Matematyka				Język angielski			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
Gmina Jabłonka	60,6	56,9	55,0	56,0	45,2	45,3	45,4	57,1	46,8	46,0	52,0	52,2
Gmina Lipnica Wielka	65,8	54,7	66,5	56,3	37,9	40,2	45,8	51,9	45,3	40,6	56,1	52,4
Gmina Raba Wyżna	65,0	55,1	60,9	58,1	41,6	46,5	46,4	56,4	54,7	51,5	62,1	65,8
Gmina Rabka-Zdrój	63,6	60,8	62,1	58,8	46,7	47,4	48,6	59,6	59,0	57,3	66,6	66,4
Gmina Spytkowice	60,4	49,2	60,1	56,9	42,7	40,4	43,8	55,4	53,8	47,0	59,8	55,3
Gmina Czarny Dunajec	58,9	55,1	59,9	60,2	45,5	39,7	46,2	57,8	51,1	41,0	54,3	55,9
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy	**62,4**	**55,3**	**60,8**	**57,7**	**43,3**	**43,3**	**46,0**	**56,4**	**51,8**	**47,2**	**58,5**	**58,0**
województwo małopolskie	67,0	62,0	64,0	63,6	50,2	50,9	52,4	63,2	61,5	56,9	52,0	69,2
Polska[31]	63,0	59,0	60,0	60,0	45,0	46,0	47,0	57,0	59,0	54,0	66,0	67,0

[31] Dane dla kraju dostępne w wartościach zaokrąglonych do liczb całkowitych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Edukacji i Nauki (mapa.wyniki.edu.pl/MapaEgzaminow)

Poza nauką na poziomie podstawowym, na obszarze LGD mieszkańcy mają dostęp do kształcenia na szczeblu średnim, tj. w liceum, technikum oraz szkołach zawodowych. Na terenie obszaru LGD funkcjonują następujące szkoły ponadpodstawowe[32]:

- Gmina Jabłonka: Zespół Szkół im. Bohaterów Westerplatte w Jabłonce (w skład, którego wchodzą: technikum, liceum ogólnokształcące, branżowa szkoła rolnicza I stopnia), Orawska Samorządowa Szkoła Muzyczna I Stopnia w Jabłonce;
- Gmina Lipnica Wielka: Zespół Szkół w Lipnicy Wielkiej (liceum ogólnokształcące, technikum, szkoła branżowa I stopnia);
- Gmina Rabka-Zdrój: I Liceum Ogólnokształcące im. Eugeniusza Romera w Rabce-Zdroju, Zespół Szkół w Rabce-Zdroju (liceum ogólnokształcące, technikum informatyczne), Specjalne Liceum Ogólnokształcące nr V w Zespole Szkół Specjalnych przy Śląskim Centrum Rehabilitacyjno-Uzdrowiskowym im. dr. Adama Szebesty w Rabce-Zdroju, Liceum Ogólnokształcące Specjalne w Zespole Szkół Uzdrowiskowych w Rabce;
- Gmina Czarny Dunajec: Technikum Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich im. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Czarnym Dunajcu, Branżowa Szkoła I Stopnia Specjalna Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich w Czerwiennem, Branżowa Szkoła I Stopnia Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Krakowie z siedzibą w Czarnym Dunajcu, Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Integracyjnymi Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich im. św. Jana Bosko w Czarnym Dunajcu.

1.10. Innowacyjność

Elementem bazowym oceniającym innowacyjność regionu jest ilość podjętych działań w kierunku rozwoju nowoczesnych technologii, infrastruktury, sfery badań i rozwoju (B+R) oraz społeczeństwa informacyjnego. Każde z wymienionych działań mogło być w ostatnich latach realizowane przy dofinansowaniu w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój (POIR) na lata 2014–2020. W 2021 roku na terenie województwa małopolskiego podpisano umowy/wydano decyzje o dofinansowanie 1 640 projektów ze wsparciem w ramach ww. programu. Na obszarze LGD podpisano 12 umów/wydano decyzji o dofinansowanie, z czego najwięcej – po 4 w gminach Jabłonka i Rabka-Zdrój, 3 w Gminie Czarny Dunajec oraz 1 w Gminie Spytkowice. Na terenie gmin Lipnica Wielka i Raba Wyżna nie zrealizowano żadnego projektu w ramach ww. programu. Średni udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w 2020 roku w województwie małopolskim wynosił 35,0%. Był to wzrost w stosunku do 2016 r. o 17,7 pp., wynik ten był wyższy od średniej w Polsce – 31,2% (dane GUS).

Innowacyjność ma znaczący wpływ na rozwój gospodarki. Innowacyjna gospodarka jest istotnym instrumentem kształtowania wysokiej jakości życia mieszkańców oraz wzmacniania konkurencyjności regionu. W czerwcu 2021 r. Komisja Europejska opublikowała *Europejski Ranking Innowacyjności 2021*, który pokazuje, że wyniki Krajów Europy w zakresie innowacji poprawiają się w całej Unii Europejskiej. Od 2014 r. wyniki w zakresie innowacji wzrosły średnio o 12,5%. Zgodnie z ww. opracowaniem, najwyższą pozycję w kraju zajął region „Warszawski stołeczny" – 137. miejsce w rankingu 240 regionów Unii Europejskiej. Gminy znajdujące się na obszarze LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy terytorialnie zaklasyfikowane są do regionu województwa małopolskiego, które w rankingu uplasowało się na 161. pozycji. Najgorzej w Polsce prezentował się region „Mazowiecki Regionalny" – 228. pozycja.

Dla województwa małopolskiego opracowana została i przyjęta przez Zarząd Województwa Małopolskiego *Regionalna Strategia Innowacji Województwa Małopolskiego 2030* opierająca się na idei tzw. inteligentnych specjalizacji. Są to obszary aktywności gospodarczej, które mają potencjał, aby sprzyjać wzrostowi gospodarczemu opartemu na innowacjach, przedsiębiorczości i konkurencyjności. W województwie małopolskim inteligentnymi specjalizacjami są: nauki o życiu *(life science)*, energia zrównoważona, technologie informacyjne i komunikacyjne, chemia, produkcja metali i wyrobów metalowych oraz wyrobów z mineralnych surowców niemetalicznych, elektrotechnika i przemysł maszynowy, przemysły kreatywne i czasu wolnego.

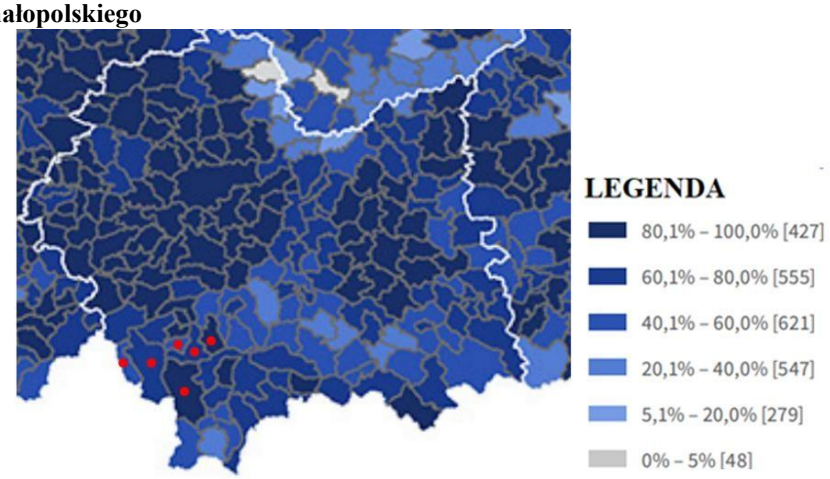
[32] Rejestr Szkół i Palcówek Oświatowych, System Informacji Oświatowej, strona internetowa Ministerstwa Edukacji i Nauki, rspo.gov.pl

W *Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy na lata 2014–2020* przyjęto jako definicję innowacyjności: „Podejście innowacyjne oznacza poszukiwanie nowych, lepszych, efektywniejszych sposobów rozwiązywania problemów mieszczących się w obszarach wsparcia LSR. Innowacyjnym podejściem będzie m.in. zachęcanie i promowanie idei realizacji projektów partnerskich, realizowane działania mogą swoim zasięgiem objąć nowe grupy odbiorców, sposoby rozwiązywania problemów zostaną rozwinięte oraz potraktowane bardziej nowatorsko oraz niestandardowo". Spełnienie kryterium innowacyjności było weryfikowane przez członków Rady na podstawie wniosku, przedstawionej argumentacji wnioskodawcy, własnej wiedzy oraz znajomości obszaru objętego LSR. Zgodnie z *Ewaluacją zewnętrzną małopolskich lokalnych strategii rozwoju Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy*: „Zarówno pracownicy Biura jak i Zarząd i Rada wskazali w obszarze innowacyjności najciekawsze projekty realizowane na obszarze LGD Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy. Wśród nich wymieniali m.in. Rabcio dla dzieci, mobilna fizykoterapia, przedsiębiorca z piaskowaniem. Podkreślili też wagę projektów „miękkich" w obszarze sportu i kultury, oraz działania, których celem jest integracja mieszkańców poszczególnych gmin w obszarze LGD. W przyszłości w obszarze innowacyjności należałoby kontynuować realizację projektów zarówno tzw. „miękkich", jak i inwestycyjnych. Właściwym kierunkiem wydają się działania integracyjne dla lokalnej społeczności" [33].

W kontekście innowacyjności i warunków do jej rozwoju warto przeanalizować kwestię cyfryzacji, w tym dostępu do wysokiej jakości Internetu. Zgodnie z danymi Urzędu Komunikacji Elektronicznej, aktualna[38] penetracja lokalowa 100 Mb/s[34] dla gmin obszaru LGD jest najwyższa w Gminie Rabka-Zdrój (97%) oraz w Gminie Czarny Dunajec (82%) i tylko w tych gminach przekracza średnią dla Polski (75%). Gmina Jabłonka osiąga wartość nieznacznie niższą niż średnia dla kraju – 71%. Gmina Raba Wyżna osiąga wartość 65%, natomiast najniższe wartości występują w gminach Spytkowice oraz Lipnica Wielka – odpowiednio 40% i 36%[35].

Biorąc pod uwagę penetrację budynkową zasięgami Internetu stacjonarnego o przepustowości co najmniej 30 Mb/s, sytuacja w województwie małopolskim i na obszarze LGD jest lepsza niż w kraju. Najwyższą wartość osiągają gminy Rabka-Zdrój oraz Czarny Dunajec – mieszczą się w przedziale 80,1–100,0%. Gminy Jabłonka i Raba Wyżna osiągają również wysoką pozycję i znajdują się w przedziale 60,1–80,0%. Niższa wartość występuje w Gminie Lipnica Wielka – mieści się w przedziale 40,1–60,0%. Gmina Spytkowice mieści się w przedziale 20,1–40,0% i osiąga najsłabszy wynik w tym zakresie spośród gmin obszaru LGD (mapa 5).

Mapa 5 Penetracja budynkowa zasięgami Internetu stacjonarnego o przepustowości co najmniej 30 Mb/s – fragment mapy dla województwa małopolskiego

Źródło: Urząd Komunikacji Elektronicznej, *Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2021 roku, s. 115*

[33] *Ewaluacja zewnętrzna małopolskich lokalnych strategii rozwoju Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy*, Kraków 2021. [38] Inf. z dn. 31.08.2022 r.

[34] Penetracja lokalowa – stosunek liczby wszystkich lokali mieszkalnych w budynkach w zasięgu sieci min. 100 Mb/s (budynek, w którym operatorzy deklarują możliwość świadczenia danych usług) do ogólnej liczby lokali mieszkalnych na analizowanym obszarze. Należy wyjaśnić, że na potrzeby monitorowania postępów realizacji celów Europejskiej Agendy Cyfrowej gospodarstwo domowe utożsamiane jest z lokalem mieszkalnym.

[35] *Urząd Komunikacji Elektronicznej, Atlas szerokopasmowego dostępu do Internetu, mapbook.uke.gov.pl/areas.*

1.11. Zasada równości szans i niedyskryminacji

Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy poważnie podchodzi do kwestii przestrzegania zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami lub ludzi młodych oraz zasady równości kobiet i mężczyzn. W poprzedniej LSR określono grupy defaworyzowane, tj.: niepełnosprawni, młodzi ludzie bez pracy (do 35. roku życia), starsi ludzie (po 50. roku życia) oraz młodzi rodzice. W ramach poprzedniej LSR zrealizowano przedsięwzięcie pt. „Działania ukierunkowane na przeciwdziałanie wykluczeniu osób z grupy defaworyzowanych". Realizacja tego przedsięwzięcia w obszarze wskaźnika produktu: liczba szkoleń skierowanych głównie do osób należących do grup defaworyzowanych na poziomie 100%, przy dużym zainteresowaniu wykraczającym poza uzyskanie odpowiedniej wartości wskaźnika, wskazuje na potrzebę kontynuacji takich działań. Ponadto wyniki badań przeprowadzonych wśród mieszkańców wskazały, iż zrealizowano szerokie wsparcie dla młodych ludzi. Realizacja wskaźników w obszarze zdefiniowanych grup defaworyzowanych wskazuje na właściwe ich określenie i na potrzebę kontynuacji działań w nowym okresie finansowania. W związku z tym, w obecnej LSR planuje się kontynuować aktywizację osób młodych (do 25. roku życia), a także aktywizację osób starszych, co ściśle związane jest z wnioskami z przeprowadzonej diagnozy. Jako grupę osób w niekorzystnej sytuacji, dla której przewidziano szczególne wsparcie wskazano osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunów. Potrzeby związane z aktywizacją osób z niepełnosprawnościami oraz przystosowaniem otoczenia do ich potrzeb została poruszona na spotkaniach konsultacyjnych. Podczas wdrażania LSR upowszechniane i wdrażane będą rozwiązania innowacyjne, w tym cyfrowe, usuwające bariery rozwojowe wsi.

1.12. Zagrożenie trwałą marginalizacją

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) to podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa. Dokument przedstawia cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie do ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorządy: wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki w perspektywie roku 2030. Strategia ta jest zbiorem wspólnych wartości, zasad współpracy rządu i samorządów oraz partnerów społeczno-gospodarczych na rzecz rozwoju kraju i województw. Istotną częścią dokumentu jest Załącznik 1. *Lista gmin zagrożonych trwałą marginalizacją: programowanie 2021–2027*. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją to zróżnicowane przestrzennie pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i funkcji gospodarczych, skupiska gmin wiejskich i powiązanych z nimi funkcjonalnie małych miast, w których nastąpiła kumulacja negatywnych zjawisk społecznych i ekonomicznych.

Wśród gmin z obszaru LGD na powyższej liście znalazła się Gmina Czarny Dunajec. W całym powiecie nowotarskim wskazano cztery gminy zagrożone trwałą marginalizacją. Na poziomie regionalnym, w *Strategii Rozwoju Województwa „Małopolskie 2030"*, wyznaczone w KSRR 2030 obszary zagrożone trwałą marginalizacją na terenie województwa małopolskiego określono jako jeden z obszarów strategicznej interwencji: *OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją*.

Wskaźnik *zagrożenie trwałą marginalizacją na obszarze LSR* za 2020 r.: obszar LGD osiąga 1 pkt[36].

2. Analiza SWOT

Analiza SWOT to jedno z najpopularniejszych i najskuteczniejszych narzędzi analitycznych wykorzystywanych we wszystkich obszarach planowania strategicznego. Jej nazwa pochodzi od akronimów angielskich słów ***S**trengths* (mocne strony), ***W**eaknesses* (słabe strony), ***O**pportunities* (szanse) i ***T**hreats* (zagrożenia). Polega ona na zidentyfikowaniu wymienionych wyżej czterech grup czynników, dzięki czemu można je odpowiednio wykorzystać w procesie zaplanowanego rozwoju lub zniwelować skutki ich negatywnego wpływu. Dzięki tej metodzie można również pogrupować czynniki na pozytywne (mocne strony i szanse) oraz negatywne (słabe strony i zagrożenia). Często dzieli się je również na czynniki wewnętrzne (opisujące mocne i słabe strony danej jednostki) oraz czynniki zewnętrzne (czyli szanse i zagrożenia wynikające z jej mikro- i makrootoczenia). Czynniki wewnętrzne

[36] Zgodnie z załącznikiem nr 5 do Regulaminu konkursu na wybór LSR *Kryteria wyboru LSR*, kryterium 5.1.

(mocne i słabe strony) są zależne m.in. od władz lokalnych i lokalnej społeczności, natomiast czynniki zewnętrzne (szanse i zagrożenia) należące do otoczenia bliższego i dalszego są niezależne od władz danej jednostki, a także jej mieszkańców.

Analiza SWOT dla obszaru Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy (tabela 19) została przeprowadzona w oparciu o dostępne dane uzyskane podczas prac nad diagnozą obszaru, w tym dane GUS, a przede wszystkim z wykorzystaniem zróżnicowanych metod partycypacji społecznej. W analizie starano się uwzględnić możliwie najwięcej rekomendacji, uwag i opinii lokalnej społeczności, będącej przedstawicielami wszystkich trzech sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego oraz mieszkańców. Wzięto pod uwagę wyniki badań ankietowych, mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia wskazywane w części warsztatowej spotkań gminnych.

Tabela 18 Schemat analizy SWOT

S	*Strengths*	Silne strony, atuty, zalety	ZASOBY
W	*Weaknesses*	Słabe strony, słabości, wady	
O	*Opportunities*	Szanse, możliwości, okazje	OTOCZENIE
T	*Threats*	Zagrożenia, trudności	

Źródło: opracowanie własne

Tabela 19 Analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
1. Korzystniejsze niż w województwie i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego.	1. Malejąca liczba ludności.
2. Rozwijające się budownictwo mieszkaniowe na obszarze – wysoki wskaźnik pozwoleń wydanych na budowę i zgłoszeń budowy z projektem budowlanym, spowodowany głównie atrakcyjnością osiedleńczą gmin Lipnica Wielka, Raba Wyżna i Czarny Dunajec.	2. Znaczne rozdrobnienie gospodarstw rolnych.
3. Stosunkowo wysoki udział powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.	3. Niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców – mała liczba istniejących i niewystarczająca liczba nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych.
4. Niższy niż w województwie i kraju udział osób i gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej.	4. Brak przedsiębiorstw społecznych w większości gmin obszaru i słabo rozwinięta ekonomia społeczna oraz słaba konsolidacja i współdziałanie sektora pozarządowego.
5. Unikatowe walory przyrodniczo krajobrazowe i czyste środowisko naturalne, w tym różnorodne formy ochrony przyrody.	5. Średni udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych i od osób prawnych niższy niż średnia w województwie i kraju.
6. Uzdrowiskowy charakter części obszaru LGD.	6. Niezadowalający poziom dostępności usług medycznych – podstawowej opieki zdrowotnej.
7. Silne poczucie tożsamości regionalnej objawiające się pielęgnowaniem tradycji i zwyczajów oraz kultury ludowej.	7. Niski współczynnik skolaryzacji świadczący o tym, że część mieszkańców realizuje obowiązek szkolny poza obszarem.
8. Duże zainteresowanie wsparciem w podejmowaniu lub rozwoju działalności gospodarczej.	8. Niewystarczający dostęp do opieki nad dziećmi do lat 3 i miejsc wychowania przedszkolnego.
9. Występowanie wód leczniczych i mineralnych.	9. Bardzo niski udział osób z dostępem do sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej.
10. Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru.	10.Niewystarczająca ilość miejsc przystosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, w tym dzieci.
10. Rozwinięta infrastruktura turystyczna – wytyczone szlaki piesze, turystyczne, edukacyjne, rowerowe, konne, tematyczne.	

11. Położenie w części kraju umożliwiającym międzynarodową, bliską współpracę – Euroregion „Tatry”.	
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
1. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej.	1. Zmiany klimatu.
2. Cyfryzacja życia codziennego.	2. Emigracja mieszkańców Polski.
3. Wzrost świadomości obywatelskiej, w tym poczucia tożsamości i identyfikacji z miejscem zamieszkania.	3. Spadek zainteresowania turystyką w wyniku braku możliwości ekonomicznych.
4. Wzrost średniej długości życia.	4. Atrakcyjność gospodarcza sąsiednich regionów.
5. Moda na migracje z większych miast na wieś.	5. Konsekwencje społeczne i gospodarcze związane z występowaniem pandemii COVID-19, wojny w Ukrainie i ewentualnych innych nieprzewidzianych wydarzeń.
6. Popularyzacja aktywnej formy spędzania czasu wolnego i rozwój turystyki po kraju.	6. Wykluczenie społeczne.
7. Wzrost zainteresowania środowiskiem naturalnym, bogactwem obszarów przyrodniczych w Polsce.	7. Wzrost kosztów życia mieszkańców.
8. Wzrost popularności turystyki uzdrowiskowej.	

Źródło: opracowanie własne

Wnioski z analizy SWOT

Obszar LGD posiada ukierunkowaną tożsamość lokalną mieszkańców, wynikającą ze wspólnych tradycji, dziedzictwa kulturowego i historii. Charakterystyczne wydarzenia, elementy kultury folklorystycznej oraz położenie sprawiają, że jest on spójną jednostką pod względem tożsamości lokalnej. Biorąc pod uwagę inne aspekty funkcjonowania, można wskazać mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia, które w największym stopniu determinują zakres podejmowanych działań.

Aktualna sytuacja demograficzna obszaru kształtuje się nie do końca korzystnie, co spowodowane jest ujemnym przyrostem naturalnym (pandemia COVID-19 sprawiła, że w latach 2020–2021 przyrost naturalny osiągnął niekorzystne wartości) oraz ujemnym, pogłębiającym się saldem migracji. Pogłębianie się tej sytuacji w połączeniu z niekorzystną strukturą piramidy wieku i płci oraz wzrostem udziału osób w wieku poprodukcyjnym może negatywnie wpłynąć na rozwój obszaru. Istotne jest zatem dążenie do dostosowania usług do zmian demograficznych, ale też zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej całego obszaru. Szansą tutaj jest cyfryzacja życia codziennego – zapewnienie mieszkańcom szerokopasmowego Internetu, który umożliwi naukę i pracę zdalną. Malejąca liczba mieszkańców wynika między innymi z odpływu młodych osób w poszukiwaniu lepszych perspektyw życiowych. Młodzi ludzie wyjeżdżają na studia, po których nie wracają w rodzinne strony. Stworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju przedsiębiorczości będzie pierwszym czynnikiem, który zachęci do powrotu do gmin z obszaru Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy. Dla miejsc takich jak gminy LGD bardzo ważne będzie też wzmacnianie lokalnej tożsamości i budowanie więzi społecznych oraz zachęcanie do zawiązywania partnerstw i realizacji inicjatyw oddolnych.

Pomimo rosnących wskaźników gospodarczych, poziom przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszaru nadal jest niezadowalający. Na obszarze LGD funkcjonuje stosunkowo niewielka ilość podmiotów gospodarczych małych, które oferowałyby odpowiednią ilość i jakość miejsc pracy. Należy podjąć działania niwelujące tę niekorzystną sytuację, ponieważ prowadzić ona będzie do dalszego obniżania się dochodów gospodarstw domowych oraz rosnącej liczby emigracji w celach zarobkowych. Bezrobocie jest również najczęstszą przyczyną wykluczenia społecznego i ubożenia, które zmusza do korzystania z pomocy społecznej. Wśród osób bezrobotnych na całym obszarze zdecydowanie przeważają kobiety. W większości przypadków zajmują się one domem i rodziną. Istotne jest takie kierunkowanie rozwoju, które pozwoli kobietom na podjęcie pracy (dostęp do opieki nad dziećmi, podnoszenie kwalifikacji itp.) i przyczyni się do wzrostu ich aktywności społecznej.

Na jakość życia, pracy i przebywania w danym miejscu duży wpływ ma jakość środowiska i czyste powietrze. Zagrożenia wynikające z zanieczyszczeń środowiska można niwelować poprzez ograniczenie niskiej emisji

zanieczyszczeń. Duża część terenu LGD położona jest na obszarach prawnie chronionych, a więc kierunki rozwoju muszą ściśle odpowiadać wymaganiom środowiska naturalnego. Mieszkańcy obszaru mają ograniczony dostęp do sieci wodno-ściekowej oraz gazowej. Z danych GUS wynika, że tylko ponad połowa mieszkańców obszaru (52,9%) korzystna z oczyszczalni ścieków komunalnych. Biorąc pod uwagę fakt, że najistotniejszym potencjałem obszaru LGD jest środowisko naturalne, głównym celem powinna być jego ochrona, którą należałoby realizować poprzez rozwój infrastruktury w zakresie gospodarki wodno-ściekowej oraz edukacji ekologicznej. Należy zwiększać świadomość ekologiczną wśród mieszkańców.

Niewątpliwą zaletą i głównym atutem regionu Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy jest jego położenie. W obszarze środowiskowo-geograficznym atutami obszaru są jego niepowtarzalne zasoby przyrodnicze i uzdrowiskowe oraz formy ochrony przyrody, które powodują, że gminy znajdujące się w obszarze LGD stają się atrakcyjnymi destynacjami dla turystów, oferując możliwości aktywnej turystyki czy też poznania szeroko rozumianej kultury góralskiej. Atutem jest również położenie we względnie korzystnej odległości od Nowego Targu, Zakopanego i Krakowa. Sąsiedztwo tych miast może mieć korzystny wpływ na rozwój obszaru poprzez gospodarcze wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych. Turyści mogą korzystać z oferty wypoczynkowej i poznać przyrodę oraz walory wsi małopolskiej, a także niepowtarzalny klimat tradycji kultywowanej przez starsze pokolenia. Istotnym działaniem dla rozwoju turystyki i znaczenia kulturowego obszaru jest promocja lokalnej kultury i tradycji poprzez różnorodne formy przekazu, np. organizowanie imprez o charakterze lokalnym, wzmocnienie bazy noclegowej oraz zaplecza gastronomicznego, a także promocja produktów lokalnych.

3. Wnioski z diagnozy

Na podstawie danych statystycznych, opinii mieszkańców wyrażonych w ankietach oraz spotkań z nimi określono problemy oraz potencjały, które w największym stopniu oddziałują bądź mogą oddziaływać na obszar LGD. Słabe strony oraz zagrożenia powinny być pokonywane przez mocne strony oraz szanse rozwoju, które stoją przed obszarem. Na ich podstawie zostały wysunięte wnioski na temat obszaru LGD, które ukazują również potrzeby mieszkańców.

Niewątpliwie przy określaniu potrzeb rozwojowych obszaru należy szczególną uwagę zwrócić na strukturę wieku. Obszar LGD odnotowuje spadek liczby ludności. Przyrost naturalny od 2020 roku, kiedy to nastąpił spadek o 2,8 pp. w porównaniu do roku poprzedniego, utrzymuje tendencję spadkową – 2021 rok był pierwszym w analizowanym okresie, w którym na obszarze LGD wystąpił ujemny przyrost naturalny. Należy również zwrócić uwagę, że w 2021 r., pomimo iż wartość wskaźnika była ujemna, to mniej niekorzystna w stosunku do województwa małopolskiego (-2,2) i Polski (-4,9). Ponadto dane demograficzne wskazują, iż społeczeństwo stopniowo się starzeje. Udział najstarszych grup ludności wzrósł w 2021 r. w stosunku do 2016 r., przy jednoczesnym spadku udziału ludności w wieku produkcyjnym, przy czym należy podkreślić, że liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym w badanych latach wzrosła na obszarze o 0,3 pp., co jest zjawiskiem jak najbardziej pozytywnym.

Pomimo wzrostu wskaźników gospodarczych, obszar cechuje niski poziom przedsiębiorczości oraz niewystarczająca ilość atrakcyjnych miejsc pracy, co również potwierdzali sami mieszkańcy na spotkaniach. Jednak należy zwrócić uwagę na fakt, że wskaźniki dotyczące przedsiębiorczości na obszarze LGD w ciągu ostatnich lat uległy poprawie, a dynamika ich wzrostu jest większa niż w województwie i kraju. Również w ciągu ostatnich lat obserwuje się systematyczny spadek bezrobocia (wyjątek stanowił rok 2020, kiedy wystąpił nagły wzrost liczby bezrobotnych – wzrost wystąpił zarówno w województwie i kraju). Natomiast niepokojący jest fakt wzrostu bezrobocia długoterminowego. Jednak w porównaniu do 2016 r., w roku 2021 był niższy. Pomimo deficytów w przedsiębiorczości, pozytywny jest fakt, iż mieszkańcy podczas realizacji poprzedniej LSR wyrażali duże zainteresowanie dofinansowaniem działalności gospodarczych.

Aktywność lokalnej społeczności i liczba efektywnie działających formalnie grup mieszkańców stopniowo rosła na przestrzeni analizowanych lat, natomiast wskaźnik *liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców* w 2021 r. i każdym poprzednim był dla LGD niższy niż średnia dla województwa małopolskiego i Polski. Jednak mieszkańcy na spotkaniach zauważali, że wciąż występują braki w aktywności społecznej oraz integracji różnych podmiotów. Bardzo istotnymi działaniami integrującymi i wzmacniającymi tożsamość lokalną w najbliższym czasie będzie wspieranie kapitału społecznego. Zaangażowana i kreatywna społeczność oraz aktywni liderzy działający na tym obszarze są szansą na wzrost popularności inicjatyw oddolnych

i odpowiedzialności społecznej. Należy dążyć do ciągłego zwiększania współpracy różnych środowisk i grup społecznych oraz zachęcać pojedynczych mieszkańców do większego zaangażowania na rzecz rozwoju regionu. Konieczne jest zatem wsparcie dla działalności związanych z rozwojem społeczeństwa obywatelskiego, a zatem działania rozwijające obszar gospodarczo. Szansą dla takich działań są zewnętrzne środki na rozwój przedsiębiorstw jak i preferencyjne warunki dla osób chętnych do założenia własnej działalności gospodarczej. Wsparcie dla branż turystycznej, kulturalno-rozrywkowej oraz usług dla społeczności lokalnej wpłynie na rozwój pozostałych i idący za tym wzrost przedsiębiorczości i poprawę gospodarki obszaru.

Obszar LGD posiada bogatą historię i dziedzictwo kulturowe, w tym ciekawe zabytki. Spójność kulturowa, mająca swoje korzenie w historii obszaru, znajduje wyraz w istniejących obiektach kultury materialnej, jak i formie niematerialnej. W rejestrze zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa znajduje się wiele cennych zabytków.
Region LGD wyróżnia się na tle kraju przywiązaniem do tradycji, co przejawia się kultywowaniem regionalnych obyczajów, używaniem gwary czy szacunkiem do regionalnych strojów, co znajduje wyraz w funkcjonowaniu licznych zespołów folklorystycznych, twórcach ludowych zajmujących się rękodziełem czy też w tradycyjnych potrawach, na które przepisy przekazywane są z pokolenia na pokolenia.

Różnorodność form ochrony przyrody terenu, lokalne produkty spożywcze oraz rękodzielnictwo, a także szereg kulturowych inicjatyw lokalnych sprzyja rozwojowi turystyki wiejskiej i ekoturystyki. Dodatkowo, na terenie LGD występuje bardzo duża liczba zabytków nieruchomych, a uzupełnieniem turystycznych walorów są istniejące na obszarze stoki narciarskie, trasy piesze, rowerowe i konne oraz zbiorniki wodne.

Biorąc pod uwagę strukturę wieku i zachodzące zmiany, należy ukierunkować działania tak, aby zapewnić mieszkańcom odpowiednie warunki do życia na obszarze. Przede wszystkim przy doborze przedsięwzięć należy zwrócić uwagę na osoby młode, które zamieszkują obszar. Skierowanie działań na zapewnienie im warunków do rozwoju może przyczynić się do zachęcenia ich do pozostania na obszarze bądź powrotu w miejsce zamieszkania po zdobyciu wykształcenia. Dlatego część z działań należy ukierunkować na rozszerzenie oferty spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży, ale przede wszystkim należy zapewnić młodym mieszkańcom możliwość poszerzania swojej wiedzy oraz rozwoju pasji i talentów w miejscu, w którym żyją, bez konieczności wyjeżdżania do większych miast. Przedsięwzięcia skierowane do dzieci i młodzieży pozwolą im również na większą integrację i zbudowanie tożsamości lokalnej. Działania ukierunkowane na dzieci i młodzież poprzez zapewnienie im opieki, rozwój ich pasji i talentów oraz wyrównanie szans edukacyjnych mogą przyczynić się również do zwiększenia zainteresowania obszarem jako miejscem do życia dla osób, które chcą żyć na wsi, ale mieć dostęp do usług na takim samym poziomie jak w miastach, szczególnie w zakresie edukacji dzieci. Działania będą też ukierunkowane na zwiększenie świadomości obywatelskiej młodzieży oraz aktywności w życiu lokalnej społeczności, tak aby z czasem zaczęli przejmować inicjatywę i sami kreować miejsce, w którym żyją.

Działania jakie będzie podejmować LGD w kolejnych latach powinny być również skierowane na pobudzenie przedsiębiorczości wśród wszystkich mieszkańców, na co zwracali uwagę sami mieszkańcy zarówno na spotkaniach konsultacyjnych jak również w ankietach przeprowadzonych na potrzeby opracowania LSR.
Przedsięwzięcia powinny obejmować równocześnie rozwój działalności w celu zwiększenia dywersyfikacji gospodarczej, tak aby zapewnić bezpieczeństwo przedsiębiorcom. Ważne jest także stworzenie systemu zachęt i wsparcia dla inwestorów czy udogodnień i pomocy przy zakładaniu działalności gospodarczej. Również kursy i szkolenia w zakresie zwiększania kompetencji mieszkańców, w tym cyfrowych, oraz promowanie uczenia się przez całe życie wpłynie pozytywnie na pobudzenie gospodarcze obszaru. Działania powinny być także skierowane na zwiększenie innowacyjności i konkurencyjności lokalnej gospodarki poprzez wprowadzenie nowych modeli biznesowych oraz cyfryzację produktów i usług. W rozwoju lokalnej gospodarki niezwykle istotne jest też dbanie o środowisko, dlatego działania podejmowane przez LGD powinny wspierać przystosowanie do zmian klimatu. Istotne jest, żeby rozwijane działalności bazowały na lokalnych zasobach i przyczyniały się do ich promocji.

Do grupy osób w niekorzystnej sytuacji zostały wybrane osoby niepełnosprawne oraz i opiekunowie, ze względu na potrzeby zgłaszane na spotkaniach konsultacyjnych na etapie opracowania LSR oraz w fiszkach projektowych. Osoby te mierzą się z problem dostępności, która jest jednym z podstawowych warunków uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym i zawodowym. Stanowi ona o możliwości wykonywania ról społecznych i prowadzenia niezależnego życia tej grupy osób. Na terenie LGD funkcjonuje dużo organizacji

pozarządowych, które pomagają niepełnosprawnym, jednak brakuje im środków na rozwój, przystosowywanie otoczenia dla potrzeb niepełnosprawnych oraz edukację społeczności pod kątem wspierania niepełnosprawnych i rozwoju wolontariatu. Należy podejmować wszelkie działania, które przyczynią się do integracji i aktywizacji osób niepełnosprawnych oraz wzmocnią potencjał podmiotów działających na ich rzecz. Bardzo ważne będą działania w zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej z udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnościami.

Zarówno dane GUS jak i rozmowy z mieszkańcami podczas konsultacji pokazały, iż obszar ma potencjał do rozwoju w kierunku aktywnego wypoczynku, z którego mogą korzystać mieszkańcy oraz turyści. Ponadto biorąc pod uwagę fakt, iż mieszkańcy narzekali na słabo rozwiniętą infrastrukturę turystyczną oraz niewystarczającą ofertę spędzania czasu wolnego, rozwój działalności gospodarczej mieszkańców powinien być skierowany głównie na te obszary. Dlatego przedsięwzięcia związane z rozwojem działalności gospodarczych należy skierować na rozszerzenie oferty kulturalnej, rozwój infrastruktury okołoturystycznej, rozwój usług związanych z rozrywką, gastronomią oraz z tworzeniem miejsc, gdzie mieszkańcy będą mogli spotykać się w czasie wolnym oraz zwiększające atrakcyjność turystyczną obszaru. Z punktu widzenia rozwoju gospodarczego niezwykle ważne jest wspieranie już istniejących działalności poprzez ich integrację i animowanie do współpracy różnych branż, realizacji projektów partnerskich oraz wymianę doświadczeń, co przyczyni się do podejmowania działań na rzecz rozwoju obszaru na bazie lokalnych produktów i wspierania mniejszych przedsiębiorstw. Oprócz animowania do współpracy, LGD powinno kłaść nacisk na częstą komunikację i spotkania przeznaczone dla przedsiębiorców i mieszkańców, którzy będą zainteresowani podejmowaniem działalności gospodarczej, w celu zwiększenia ich świadomości w zakresie pozyskiwania funduszy zewnętrznych na rozwój działalności oraz przedstawienia korzyści jakie płyną ze współpracy lokalnej. Działania powinny zostać również skierowane na pobudzanie przedsiębiorczości od najmłodszych lat. Uzupełnieniem działań rozwijających obszar gospodarczo będzie wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w zakresie cyfryzacji wprowadzanych w lokalnych przedsiębiorstwach oraz w zakresie możliwości edukacji zdalnej.

Na rozwój obszaru ma również wpływ mocny kapitał społeczny i zaangażowanie mieszkańców w życie swoich społeczności. Na obszarze działają aktywnie stowarzyszenia, dlatego należy dalej je wspierać i umacniać do dalszego rozwoju. Bardzo ważne będzie skierowanie działań integrujących i wzmacniających tożsamość lokalną oraz kreujących lokalnych liderów życia społecznego i publicznego. Zaangażowana i kreatywna społeczność oraz aktywni liderzy działający na tym obszarze są szansą na wzrost popularności oddolnych inicjatyw, odpowiedzialności społecznej i tworzenia wielosektorowych partnerstw. Inicjatywy oddolne powinny być wspierane zarówno przez LGD jak i lokalne samorządy, tak aby wykorzystać pomysłowość i innowacyjność mieszkańców, którzy będą już nie tylko partycypować w podejmowaniu decyzji o obszarze, ale również zaczną sami go zmieniać. Zwiększenie integracji między społecznością lokalną przyczyni się także do współpracy zarówno organizacji pozarządowych jak i nieformalnych grup mieszkańców z innymi społecznościami w kraju i za granicą, co wpłynie na promocję tradycji i kultury regionu poza granicami LGD, województwa oraz kraju, a także pozwoli na poznanie innych regionów oraz na wymianę dobrych praktyk.

Wszystkie powyższe działania powinny również być skierowane do seniorów, którzy stanowią liczną grupę w lokalnej społeczności. Przede wszystkim należy skierować do nich działania aktywizujące oraz włączające do życia w społeczeństwie, tak, aby jak najdłużej mogli brać aktywny udział w rozwoju gospodarczym obszaru oraz w życiu publicznym i społecznym. Działania należy także skierować na przedłużenie kariery zawodowej seniorów. Szczególny nacisk powinien być położony na edukację seniorów w zakresie cyfryzacji i zagrożeń z niej płynących, w czym mogą być pomocne zajęcia i spotkania międzypokoleniowe. Wartością dodaną tych spotkań będzie również pogłębienie integracji ze społecznością lokalną oraz wzmocnienie tożsamości lokalnej wśród młodych mieszkańców. Działania należy ukierunkować także na zwiększenie oferty spędzania czasu wolnego seniorów zarówno poprzez tworzenie klubów seniora, jak i różnego rodzaju zajęcia oraz promowanie zdrowego i aktywnego trybu życia. LGD powinno również promować rozwój wolontariatu oraz opieki nad osobami starszymi i dostosowanie usług lokalnych do ich potrzeb. Biorąc pod uwagę niską frekwencję seniorów zarówno w ankietach jak i na spotkaniach konsultacyjnych, działania powinny zostać skierowane na zwiększenie świadomości osób starszych na temat funkcjonowania LGD i włączenie ich do współdziałania na rzecz lokalnej społeczności. Dlatego sposób informowania seniorów o działaniach LGD powinien odbywać się zarówno cyfrowo jak i tradycyjnymi metodami poprzez rozwieszanie plakatów informacyjnych na terenie gmin oraz organizowanie spotkań przeznaczonych dla tej grupy odbiorców.

W działania na rzecz lokalnego rozwoju oraz tworzenia miejsc do wypoczynku i integracji powinna być zaangażowana cała społeczność, która obejmuje mieszkańców, przedsiębiorców oraz samorządy lokalne. Część działań powinna być ukierunkowana na rozwój ogólnodostępnej infrastruktury okołoturystycznej, która będzie dostosowana do osób z różnymi potrzebami, tak aby zarówno dzieci i młodzież, osoby w wieku produkcyjnym jak i seniorzy, a także osoby z niepełnosprawnościami mogły z niej korzystać i spędzać wspólnie czas. Istotne jest również zadbanie o przestrzeń i zwiększenie ilości miejsc do wypoczynku i rekreacji nie tylko dla mieszkańców, ale również dla osób odwiedzających obszar LGD.

Ponadto będą również podejmowane działania realizacji projektów w partnerstwie. LGD będzie aktywnie animowała mieszkańców do realizacji projektów w partnerstwie, dzieląc się swoim doświadczeniem w tym zakresie. Realizacja takich projektów da efekt synergii i przyczyni się do zdobycia nowych doświadczeń (wzmocni kadrę organizacji partnerskich), zwiększenia wiedzy w zakresie realizacji projektów w partnerstwie, pozwoli lepiej rozpoznać potrzeby grup docelowych realizowanych działań oraz przyczyni się do promocji produktów lokalnych poza obszarem. Reasumując: zadaniem LGD na najbliższe lata jest podjęcie szeregu działań pobudzających aktywność społeczną i gospodarczą mieszkańców, promujących zdrowy i aktywny styl życia oraz dbanie o środowisko naturalne, a także racjonalne wykorzystywanie przestrzeni.

A. Kluczowe problemy i potrzeby:

- niewystarczająco dostosowana infrastruktura i usługi publiczne do zachodzących zmian demograficznych;
- braki w przedsiębiorczości i innowacyjności – niedostateczny rozwój lokalnej przedsiębiorczości;
- niedostatecznie zagospodarowany potencjał kulturowy, przyrodniczy i turystyczny;
- niewystarczająco dostosowana do osób z niepełnosprawnościami infrastruktura publiczna;
- niewystarczająca dostępność mieszkańców do usług społecznych i zdrowotnych.

B. Kluczowe zasoby i potencjały:

- walory przyrodnicze i krajobrazowe;
- bogata historia i dziedzictwo kulturowe, w tym cenne zabytki;
- warunki umożliwiające rozwój funkcji osiedleńczej obszaru;
- doświadczenie we współpracy wielosektorowej, w tym w ramach Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy.

4. Grupy docelowe

Szczegółowa diagnoza obszaru wypracowana na podstawie danych statystycznych oraz szeroko prowadzonych konsultacji społecznych, pozwala na określenie grup docelowych, które powinny być objęte wsparciem w ramach realizacji LSR. Na podstawie wszystkich danych zawartych w diagnozie można wyróżnić cztery grupy docelowe oraz jedną grupę osób w niekorzystnej sytuacji, która wymaga szczególnego wsparcia.

LSR powinna realizować cele, które przede wszystkim będą służyły zaspokajaniu potrzeb lokalnej społeczności, w związku z tym pierwszą grupą docelową są wszyscy mieszkańcy obszaru LGD. Drugą grupą docelową są organizacje pozarządowe i ich członkowie. Aktywność mieszkańców w organizacjach pozarządowych na obszarze jest niewielka – średnia wartość wskaźnika *fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców* w każdym roku w okresie 2016–2021 była dla LGD niższa od średniej dla województwa małopolskiego i Polski. Wyjątkiem jest Gmina Rabka-Zdrój, w której wartości wskaźnika każdorazowo były wyższe niż w województwie i kraju. Jak zauważono w *Ewaluacji zewnętrznej małopolskich lokalnych strategii rozwoju Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy*: „działalność LGD w obszarze rozwoju kapitału społecznego została zauważona i doceniona zarówno przez beneficjentów jak i mieszkańców obszaru LSR i należy ją w przyszłości kontynuować". Podczas spotkań z mieszkańcami pojawiały się głosy, że potencjał organizacji pozarządowych nie jest wystarczająco wykorzystywany.

Trzecią grupą jaką można wskazać są przedsiębiorcy, ze względu na niekorzystne wartości wskaźników w sferze gospodarczej, m.in. w 2021 r. średnia wartość wskaźnika *podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w*

wieku produkcyjnym wyniosła dla LGD 123, przy średniej dla województwa 176 i średniej krajowej 163. Wskaźnik *podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności* również był niekorzystny w stosunku do tych jednostek, dla LGD wyniósł 847, przy średniej dla województwa 1 306 i średniej krajowej 1 270. Należy zwrócić jednak uwagę, że tempo wzrostu wartości wskaźników jest znacznie wyższe niż w ww. jednostkach, co stanowi pozytywne zjawisko, na które z pewnością miała wpływ realizacja poprzedniej LSR, w której jednym z czterech celów szczegółowych było *Wsparcie dla rozwoju konkurencyjności i przedsiębiorczości na obszarze LGD*. W latach 2016–2020 LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy przeprowadziła 11 naborów na podejmowanie lub rozwój działalności gospodarczej, w tym w turystyce oraz poprzez zastosowanie nowych technologii przyjaznych środowisku oraz innowacji w przedsiębiorstwach, w ramach których wybrano do dofinansowania 90 wniosków. Dalsze wspieranie przedsiębiorców będzie wpływać na spadek bezrobocia (wskaźniki dotyczące bezrobocia są stosunkowo korzystne, ale znacznie rośnie poziom bezrobocia długotrwałego), a co za tym idzie – podniesienie jakości życia, co według mieszkańców powinno być najistotniejszym efektem wdrażania LSR. Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju w okresie programowania 2014–2020 wskazało na duże zapotrzebowanie i zainteresowanie wsparciem w tym zakresie. W *Ewaluacji zewnętrznej małopolskich lokalnych strategii rozwoju Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy* jedną z rekomendacji jest: „należy nadal wspierać w przyszłości takie działania jak tworzenie nowych miejsc pracy, dofinansowanie dla rozwoju istniejących form, oraz wparcia dla nowo powstałych. Pozytywna ocena działalności LGD na każdym etapie starania się o środki finansowe, niesie ze sobą wniosek, iż w kolejnych latach nadal powinna być kontynuowana działalność LGD w obszarze rozwoju przedsiębiorczości". W badaniu ankietowym na etapie planistycznym ankietowani na pytanie o to, jakie rodzaje wsparcia powinny być wdrażane na obszarze LGD, odpowiedzieli w większości, że: „rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki" (57% odpowiedzi).

Czwartą grupę docelową stanowią osoby do 25. roku życia (w tym studenci), ze względu na odpływ szczególnie młodych i wykształconych osób do większych aglomeracji miejskich oraz ich brak zaangażowania w sprawy lokalne, w tym pogłębiający się brak poczucia tożsamości lokalnej. W badaniu ankietowym na etapie planistycznym ankietowani wskazali na pierwszym miejscu młodzież (49% odpowiedzi) jako grupę, do której powinny być skierowane działania w ramach LSR.

Ponadto w ramach LSR nastąpi aktywizacja seniorów. Jak wynika z diagnozy, obszar objęty LSR charakteryzuje się zjawiskiem starzejącego się społeczeństwa. Osoby starsze często wykazują chęć aktywności, pragną się integrować, ale brakuje im nierzadko środków. W ramach analizy na potrzeby *Ewaluacji zewnętrznej małopolskich lokalnych strategii rozwoju Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy* wykazały, iż zrealizowano duże wsparcia dla młodych ludzi. Zrealizowano także inicjatywy dotyczące osób starszych. Należy jednak podkreślić, iż mieszkańcy gmin wchodzących w skład LGD wskazali na potrzebę kontynuacji działań m.in. w opiece nad osobami starszymi, tworzeniu nowych miejsc pracy oraz rozwoju infrastruktury społecznej. W ewaluacji jako jedną z rekomendacji wskazano: „w przyszłości należy wzmocnić działania w obszarze aktywizacji osób starszych, tworzenia nowych miejsc pracy ze szczególnym uwzględnieniem zatrudniania osób młodych, który znajdują się w grupie defaworyzowanej".

Ponadto w ramach grup docelowych została wskazana również grupa osób w niekorzystnej sytuacji. Grupę taką w przypadku Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy stanowią osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie, ze względu na niedostosowaną do ich potrzeb infrastrukturę okołoturystyczną oraz opiekę świadczoną w domach. Grupa ta została wytypowana ze względu na znajdujące się na terenie LGD organizacje, którym brakuje środków na rozwój oraz na przystosowywanie otoczenia dla potrzeb niepełnosprawnych. Na etapie opracowywania LSR wypracowano działania ukierunkowane na wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych i instytucji działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz stworzenie infrastruktury okołoturystycznej promującej obszar jako miejsce wypoczynku dla ludzi z różnymi dysfunkcjami. W poprzedniej LSR jako grupę osób w niekorzystnej sytuacji wytypowano m.in. osoby niepełnosprawne.

V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA

Zgodnie ze specyfiką podejścia RLKS, LSR ma charakter zintegrowany. Zintegrowane podejście dla przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach jej wdrażania dotyczy dwóch aspektów. Pierwszy z nich odnosi się do zintegrowania celów i przedsięwzięć zaplanowanych w ramach LSR, zapewniających spójne i kompleksowe rozwiązanie zidentyfikowanych problemów i zaspokajanie zgłaszanych potrzeb przy wykorzystaniu istniejących

zasobów, zachowując przy tym odpowiednią kolejność realizacji przedsięwzięć oraz współpracę różnych podmiotów. Drugie podejście związane jest z zapewnieniem zgodności celów LSR z innymi dokumentami planistycznymi / strategiami, w szczególności strategiami rozwoju województwa/województw, regionalnymi strategiami / programami regionalnymi lub tematycznymi czy strategiami ponadlokalnymi i terytorialnymi (ZIT/IIT) dotyczącymi obszaru działania LGD. Lokalna Strategia Rozwoju w odpowiedzi na zidentyfikowane problemy obszaru określiła cel, który uwzględnia kontekst innych dokumentów strategicznych na szczeblu lokalnym, a także dokumentów wyższego szczebla. Planowane w ramach jego realizacji konkretne przedsięwzięcia są spójne oraz powiązane ze sobą i wzajemnie się uzupełniają. Tworzą logiczne związki i wzajemnie na siebie oddziałują. W ramach zaplanowanych w LSR celów, zawarto kompleksowe podejście do rozwiązania kluczowych problemów i potrzeb, jakimi są: stały spadek liczby mieszkańców i niedostosowane do zmian demograficznych infrastruktura i usługi, niski poziom przedsiębiorczości, niewykorzystany potencjał kapitału społecznego i braki w ofercie zagospodarowania czasu wolnego. Cele te realizowane będą przez przedsięwzięcia, w ramach których zostaną zaspokojone potrzeby mieszkańców zgłoszone podczas konsultacji społecznych oraz w ankietach, które koncentrowały się na: niskiej przedsiębiorczości mieszkańców, niezadowoleniu z lokalnego rynku pracy, niskich zarobkach, nieatrakcyjnej ofercie spędzania czasu wolnego, zanikaniu więzi społecznych oraz lokalnej tożsamości, a także niskiej aktywności społecznej osób młodych. Realizacja przedsięwzięć przyczyni się do większej integracji mieszkańców oraz zwiększy ich aktywność w zakresie podejmowania działań na rzecz poprawy jakości życia na obszarze, co przełoży się również na aktywizację gospodarczą w oparciu o lokalne zasoby. Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia będą również mocno oddziaływać na osoby w niekorzystnej sytuacji (osoby niepełnosprawne i ich opiekunowie) oraz na ludzi młodych i seniorów. W realizację przedsięwzięć będą zaangażowane różne podmioty, zarówno organizacje pozarządowe, podmioty z sektora gospodarczego, indywidualni mieszkańcy, a także jednostki samorządowe, co dodatkowo wzmocni integrację obszaru. LGD w ramach projektów własnych będzie kład nacisk na integrowanie partnerów – etap przygotowania potencjalnych beneficjentów. Przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji w ramach LSR będą wpływać na osiągnięcie wskaźników rezultatu określonych w *Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027*, a zapewnienie ich realizacji będzie się odbywać poprzez kryteria dostępu oraz kryteria punktowe przyznawane wnioskodawcom w trakcie oceny operacji.

Zgodność celów LSR w odniesieniu do dokumentów strategicznych przedstawiono w tabeli 20.

Tabela 20 Zgodność celów LSR z innymi dokumentami strategicznymi

Lp.	Nazwa dokumentu strategicznego / planistycznego	Cel LSR 1: *Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego*	Cel LSR 2: *Podniesienie kompetencji i aktywizacja mieszkańców*
1.	*Strategia Rozwoju Województwa „Małopolskie 2030”* (SRWM 2030)	W *Strategii Rozwoju Województwa „Małopolskie 2030”* została określona wizja rozwoju województwa: *Małopolska regionem równych szans i wszechstronnego rozwoju Małopolan, nowoczesnej gospodarki, odpowiedzialnie podchodzącym do zasobów środowiska naturalnego, silnym aktywnością swych mieszkańców, czerpiącym z dziedzictwa przeszłości, zachowującym swoją tożsamość i aktywnie działającym na rzecz integracji europejskiej.* Wizja ta zostanie osiągnięta poprzez realizację następujących obszarów tematycznych oraz przypisanych do nich celów szczegółowych: OBSZAR TEMATYCZNY I: MAŁOPOLANIE Cel szczegółowy: *Rozwój społecznie wrażliwy, sprzyjający rodzinie* OBSZAR TEMATYCZNY II: GOSPODARKA Cel szczegółowy: *Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka* OBSZAR TEMATYCZNY III: KLIMAT I SRODOWISKO Cel szczegółowy: *Wysoka jakość środowiska i dążenie do neutralności klimatycznej* OBSZAR TEMATYCZNY IV: ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM	

		Cel szczegółowy: *System zarządzania strategicznego rozwojem dostosowanym do wyzwań dekady 2020–2030* OBSZAR TEMATYCZNY V: ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE Cel szczegółowy: *Zrównoważony i trwały rozwój oparty na endogenicznych potencjałach* Wszystkie wyżej wymienione obszary ukierunkowane są na zapewnienie jak najlepszej jakości życia mieszkańców oraz ich rodzin poprzez zrównoważony rozwój różnych elementów takich jak m.in.: rozwój i umacnianie konkurencyjnej oraz innowacyjnej pozycji Małopolski w wymiarze krajowym i międzynarodowym, rozwój usług społecznych w tym opieki zdrowotnej i edukacji, ochrona środowiska i racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych, promocja dziedzictwa kulturowego, tworzenie warunków do rozwoju sportu i rekreacji, cyfryzacja, wzmacnianie oferty turystycznej, racjonalne gospodarowanie przestrzenią, a także wspieranie rozwoju miast i obszarów wiejskich oraz zachowywanie spójności i dostępności wewnątrzregionalnej. Zaplanowane do realizacji w ramach LSR przedsięwzięcia wpisują się bezpośrednio lub pośrednio w ww. cele. Najmocniej skorelowanym z założeniami LSR celem SRWM 2030 jest cel szczegółowy *Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka,* poprzez jeden z głównych kierunków polityki rozwoju jakim jest *Turystyka,* który zakłada nie tylko dofinansowywanie turystyki, która mocno ucierpiała w czasie pandemii, ale również odbudowę rynku poprzez edukację, doradztwo i dostosowanie oferty branżowej do nowych kierunków. Działania te będą również ukierunkowane na wdrażanie innowacyjnych produktów i ofert sprzedażowych, dostosowanie obiektów i przestrzeni turystycznej do ekologicznych technologii oraz intensywną kampanię promocyjną na rynku krajowym i zagranicznym. Cele LSR odnoszą się właśnie do wspierania turystyki i usług oraz promocji obszaru, a tym samym marki lokalnej co przyczyni się do pobudzenia przedsiębiorczości wśród mieszkańców oraz polepszenia jakości ich życia. Ponadto LGD przewidziała w ramach wdrażania LSR wsparcie na rozwój działalności gospodarczej. W LSR przewidziano również działania, które przyczynią się do zwiększenia poczucia tożsamości mieszkańców, a szczególnie osób młodych, poprawy warunków dla zwiększenia aktywności społecznej mieszkańców i rozwoju instytucji kultury, a także wspieranie uczenia się przez całe życie – są to efekty wprost powiązane z kierunkami działań SRWM 2030 określonymi dla celu szczegółowego *Rozwój społecznie wrażliwy, sprzyjający rodzinie,* który w kierunkach polityki rozwoju ma *Edukację* oraz *Kulturę i dziedzictwo.* Ponadto w ramach celów LSR przewiduje się premiowanie innowacyjnych rozwiązań, zaś sama idea podejścia LEADER oraz zaplanowane w LSR przedsięwzięcia, w tym operacja własna, która polegać będzie na kojarzeniu partnerów i animowaniu do realizacji projektów w partnerstwie, są czynnikami pozwalającymi stwierdzić, że cel LSR jest spójny również z celem szczegółowym *System zarządzania strategicznego rozwojem dostosowanym do wyzwań dekady 2020–2030*, którego jednym z kierunków polityki rozwoju jest *Współpraca i partnerstwo.* Ponadto założenia LSR są komplementarne również z celem szczegółowym *Zrównoważony i trwały rozwój oparty na endogenicznych potencjałach*, poprzez jeden z głównych kierunków polityki rozwoju jakim jest Rozwój obszarów wiejskich, który zakłada wspieranie wszelkiej aktywności społecznej, obywatelskiej i działania lokalnych organizacji pozarządowych oraz włączanie mieszkańców w procesy decyzyjne co do kierunków i form rozwoju ich miejsca zamieszkania. Przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji wpisują się w sposób bezpośredni lub pośredni m.in. w niżej wymienione cele Strategii: *Cel szczegółowy: Rozwój społecznie wrażliwy, sprzyjający rodzinie* (przedsięwzięcia 1.1, 1.2, 1.3, , 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 2.6, 2,7). *Cel szczegółowy: Innowacyjna, konkurencyjna gospodarka* (przedsięwzięcia 1.4, 1.5); *Cel szczegółowy: System zarządzania strategicznego rozwojem dostosowanym do wyzwań dekady 2020–2030* (przedsięwzięcia 1.4, 1.5, 2.5, 2.6, 2.7);

		Cel szczegółowy: Zrównoważony i trwały rozwój oparty na endogenicznych potencjałach (przedsięwzięcia 1.4, 1.5, 1.6, 2.5).

2.	*Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*[37] (PZPWM)	*Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego* obok *Strategii Rozwoju Województwa „Małopolskie 2030"* i związanych z nią strategii sektorowych oraz programów operacyjnych należy do kluczowych narzędzi zarządzania rozwojem. Funkcją dokumentu jest ustalanie jakie cele i programy oraz w jaki sposób będą realizowane na jego poszczególnych terytoriach. W dokumencie został określony cel: *Celem rozwoju przestrzennego dla małopolski jest utrzymanie, a w pewnych elementach nawet poprawienie stanu środowiska i podniesienie jakości krajobrazu i zasobów kultury, przy zapewnieniu warunków do stabilnego wzrostu gospodarczego i podniesienia standardów jakości życia mieszkańców drogą bardziej efektywnej gospodarki przestrzennej.* Realizacja powyższego celu będzie możliwa poprzez 5 kluczowych zasady polityki przestrzennej, których realizacja wymaga skoordynowanych działań na poziomie regionalnym i lokalnym. Te, z którymi najbardziej powiązane są założenia LSR to: *4. Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego i krajobrazu: 4c. rozwój różnych form turystyki zachowującej potencjał i wartości środowiska przyrodniczo-kulturowego i krajobrazu.* Ponadto PZPWM wyznacza 12 obszarów funkcjonalnych oraz tyle samo subregionów, gminy LGD znalazły się w obszarze Park – P2, w subregionie podhalańskim, sądeckim. LSR nastawiona jest na wdrażanie rozwiązań innowacyjnych (operacje dedykowane innowacyjnym rozwiązaniom i premiowanie innowacyjnych rozwiązań). Ponadto wszelkie zaplanowanie działania będą wykorzystywać lokalne potencjały rozwoju. W ramach realizacji LSR premiowane będą m.in. operacje zapewniające racjonalne gospodarowanie zasobami lub ograniczające presję na środowisko, co wpłynie pozytywnie na ograniczenie wpływu i skutków oddziaływania człowieka na środowisko.

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentów podanych w tabeli

Oprócz wskazanej powyżej zgodności celów LSR z innymi dokumentami planistycznymi / strategiami, należy również zwrócić uwagę na zgodność LSR z celami określonymi w programach, z których będzie ona finansowana lub w ramach których możliwe jest wsparcie LGD w realizacji przedsięwzięć wynikających z LSR. Analizę spójności przedstawiono w tabeli 21. Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR będą głównie finansowane ze środków PS WPR na lata 2023–2027 w ramach EFRROW. Drugim źródłem finansowania z jakiego mogą być realizowane przedsięwzięcia to program *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027*.

Tabela 21 Zgodność LSR z celami programów, z których będzie ona finansowana

Lp.	Nazwa programu	Opis spójności z celami LSR

[37] Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r.

1.	*Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* (PS WPR 2023–2027)	*Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* jest następcą *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020*. PS WPR zakłada wspieranie zrównoważonego rozwoju polskich gospodarstw, sektora przetwórstwa i poprawę warunków życia i pracy w małych miejscowościach wiejskich. Jedną ze wskazanych w PS WPR interwencji jest właśnie LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Cele LSR wpisują się w ukierunkowanie interwencji na: *budowanie lokalnej tożsamości bazującej na aktywizacji społecznej i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności wiejskich, w tym poprzez wykorzystanie wiedzy, innowacji i rozwiązań cyfrowych*. Zgodnie z zapisami PS WPR: *oczekuje się od LGD ukierunkowania na rozwój obszaru w oparciu o przedsiębiorczość z jednoczesnym poszanowaniem warunków przyrodniczych (biogospodarka, GOZ) i dziedzictwa kulturowego oraz szczególnej wrażliwości na wymiar społeczny rozwoju lokalnego. Mając na uwadze rolę LGD we wspieraniu włączenia społecznego, szczególny nacisk zostanie położony na potrzeby zdiagnozowanych na obszarach objętych LSR grup osób w niekorzystnej sytuacji* – w ramach realizacji LSR wspierana będzie przedsiębiorczość, zarówno ta gospodarcza jak i społeczna, poszanowane będą warunki przyrodnicze, premiowane będą operacje zapewniające racjonalne gospodarowanie zasobami lub ograniczające presję na środowisko, ponadto cała LSR ukierunkowana jest właśnie na wymiar

		społeczny, w tym integrację, włączenie społeczne, a szczególnie osób w niekorzystnej sytuacji. Wskazana w LSR grupa osób w niekorzystnej sytuacji – osoby z niepełnosprawnościami, jest zgodna z katalogiem takich grup wskazanym w PS WPR. *Z uwagi natomiast na specyfikę metody LEADER wymaga się, iż LSR zarówno na etapie jej przygotowania jak i wdrażania zakładały maksymalne zastosowanie podejścia partnerskiego* – cały proces opracowania LSR oparty był na partnerstwie w odniesieniu do partnerów skupionych w LGD. Na etapie wdrażania zaplanowano działania zwiększające aktywność członków i ich zaangażowanie w realizację LSR, a także operacje polegające na kojarzeniu partnerów i animowaniu do realizacji projektów w partnerstwie. Zgodnie z zalecaniem (*dużą wagę przywiązuje się do innowacyjności projektowanych rozwiązań*), w LSR określono też mechanizmy mające zwiększyć poziom innowacyjności na obszarze, m.in. poprzez rozwój infrastruktury posiadającej udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami. Poza operacją dedykowaną, we wszystkich przedsięwzięciach będzie premiowana innowacyjność. Zaplanowane operacje będą realizować co najmniej 4 z 9 celów interwencji PS WPR, tj. 1. *Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki* (przedsięwzięcia nr 1.4, 1.5); 6. *Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej* (przedsięwzięcia nr 1.1, 2.5); 7. *Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych* (przedsięwzięcia 1.3, 2.1, 2.2, 2.3); 8. *Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji* (przedsięwzięcia nr 1.2, 2.4).

2.	*Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027* (FEM)	W Programie *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027* zostało określonych 11 priorytetów, które zostały podzielone z kolei na cele szczegółowe, w ramach, których przewidziano finansowanie działań mających na celu rozwój województwa małopolskiego. W województwie małopolskim, w ramach programu regionalnego na obszarach wiejskich w formule instrumentu terytorialnego Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS), będą realizowane działania wynikające z Lokalnych Strategii Rozwoju. Instrument ten będzie zastosowany w ramach: Priorytetu 6. *Fundusze Europejskie dla rynku pracy, edukacji i włączenia społecznego* Celu szczegółowego polityki: *4. Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych:* *- zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej* W ramach celu możliwe będzie: − tworzenie nowych oraz rozwój już istniejących placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży; − usługi zgodne z zasadą deinstytucjonalizacji, w zakresie zapewnienia opieki osobom potrzebującym wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, w tym ze względu na wiek oraz/lub usługi w zakresie wsparcia opiekunów nieformalnych; − usługi w zakresie rozwoju mieszkalnictwa chronionego, wspomaganego i innych rodzajów mieszkań z usługami; − usługi domowej opieki długoterminowej zgodne z zasadą deinstytucjonalizacji, w tym wykorzystanie modelu DDOM; − wsparcie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (RLKS) poprzez finansowanie działań związanych z realizacją i zarządzaniem strategią LSR, w tym kosztów monitorowania, ewaluacji i działań animacyjnych podejmowanych przez LGD.

		Priorytetu 7. *Fundusze Europejskie dla wspólnot lokalnych* Celu polityki: *5. Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych:* *Cel szczegółowy:* *- wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie* W ramach celu możliwe będzie m.in.: Rozwój infrastruktury kultury: - budowa, rozbudowa, przebudowa i remont infrastruktury kultury m.in. domów kultury, bibliotek, muzeów, klubów, świetlic, w tym wyposażenie ich w nowe technologie - dokumentowanie, zachowanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego, - zakup wyposażenia na potrzeby prowadzenia działalności kulturalnej Oferta turystyczna: - budowa, rozbudowa, przebudowa, remont kompleksowych wielofunkcyjnych: obiektów turystycznych oraz stref aktywności turystycznej skoncentrowanych wokół atrakcji turystycznych np.: tężnie, platformy i wieże widokowe, miejsca obserwacyjne, ścianki wspinaczkowe, jako element projektu mała architektura (np. ławki, stoły, paleniska, grille, wiaty, infokioski itp.) - budowa, rozbudowa, przebudowa, remont infrastruktury turystycznej przy zbiornikach wodnych, ciekach naturalnych, wyrobiskach po żwirowych wraz z tworzeniem miejsc wypoczynku na tych obszarach oraz ich zagospodarowaniem w celach turystycznych m.in. poprzez tworzenie kąpielisk wraz z elementami infrastruktury turystycznej np. podesty, plaże, boiska do sportów plażowych. - przygotowanie i uzbrojenie terenów, na których zlokalizowane będą ogólnodostępne obiekty i infrastruktura turystyczna w tym np. infrastruktura wodno-kanalizacyjna. - dostosowanie obiektów turystycznych, szlaków do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. LGD planuje realizację projektów ze środków FEM w ramach powyższych celów w zakresie przedsięwzięć: 1.6. Rozwój kultury, dziedzictwa kulturowego oraz turystyki, oraz 2.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego. - PWD oraz 2.7 Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego dla osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentów podanych w tabeli

LGD mogą również ubiegać się o fundusze na realizację przedsięwzięć w ramach innych programów oraz podejmować działania informacyjne na obszarze o możliwości finansowania przedsięwzięć z innych źródeł zewnętrznych zarówno w ramach środków europejskich, jak i krajowych, czy w ramach Funduszy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Funduszy Norweskich. Przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji w ramach wdrażania LSR będą finansowane bezpośrednio z źródeł opisanych w tabeli 20. Ponadto wybrane przedsięwzięcia w ramach Celu LSR 1 *Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego* mogą być realizowane przez LGD oraz inne podmioty i partnerów, szczególnie z takich źródeł finansowania jak:

- *Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027* w ramach priorytetu VII *Kultura* Cel szczegółowy 4.6 *Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych*. W zakres finansowania z tego programu wpisują się w szczególności operacje określone w LSR odnoszące się do ogólnodostępnej infrastruktury publicznej (1.1., 2.5.).
- *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027* (FEM) w ramach priorytetu II *Fundusze Europejskie dla badań i rozwoju oraz przedsiębiorczości* cel szczegółowy: Cel polityki 1. Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz

regionalnej łączności cyfrowej (EFRR). W ramach celu będzie możliwe finansowanie przedsięwzięcia (2.5.) odnoszącego się do ogólnodostępnej nieodpłatnej infrastruktury publicznej turystycznej, okołoturystycznej

- *Program Interreg Polska-Słowacja 2021–2027* w ramach priorytetu 3 *Twórcze i atrakcyjne turystycznie Pogranicze* Cel szczegółowy: wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych. W zakres finansowania z tego programu wpisują się w szczególności przedsięwzięcia określone w LSR odnoszące się do ogólnodostępnej infrastruktury publicznej (1.1., 2.5.).
- inne.

Również niektóre przedsięwzięcia z Celu 2. *Podniesienie kompetencji i aktywizacja mieszkańców* wpisują się w zakres następujących programów finansowych:

- *Program Interreg Polska-Słowacja 2021–2027* w ramach priorytetu 3 *Twórcze i atrakcyjne turystycznie Pogranicze* Cel szczegółowy: wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych. W zakres finansowania z tego programu wpisują się w szczególności przedsięwzięcia określone w LSR odnoszące się do kreowania projektów na rzecz organizacji wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych (1.2,1.3), (2.1),(2.3.) oraz (2.4.).

Wykorzystanie różnych źródeł finansowania pozwoli na osiągnięcie lepszych efektów w realizacji zaplanowanych przedsięwzięć poprzez koordynację działań w ramach kilku programów. Niewątpliwie dywersyfikacja źródeł finansowania wywoła większy wpływ na obszar niż skorzystanie tylko z jednego programu. Wspieranie rozwoju kompetencji społecznych i gospodarczych będzie realizowane przez szereg zaplanowanych działań, które dotykają różnych zdiagnozowanych problemów, wzajemnie się uzupełniają i w sposób synergiczny wpłyną na osiągnięcie założonych w LSR celów jakimi są: Cel 1. *Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego* oraz *Cel 2. Podniesienie kompetencji i aktywizacja mieszkańców*.

Cele LSR oraz planowane w ramach ich realizacji konkretne przedsięwzięcia są spójne, powiązane ze sobą i wzajemnie się uzupełniają. Tworzą logiczne związki i wzajemnie na siebie oddziałują, dając spójny efekt. Już na etapie formułowania Strategii, założeniem było zaangażowanie różnych grup i zapoczątkowanie procesu budowania partnerstwa międzysektorowego i międzybranżowego. Konsultacje z mieszkańcami odbywały się w formie otwartych spotkań, dzięki czemu przedstawiciele różnych środowisk zyskali szansę na prezentację swoich uwag, opinii, ale również na zapoznanie się z postulatami i potrzebami innych grup społecznych. Wielokrotnie podczas spotkań rozwijała się dyskusja na temat problemów i potrzeb lokalnej społeczności. To one stanowiły podstawę do sformułowania założeń Strategii. Kluczową kwestią dla niniejszej wielofunduszowej LSR jest zachowanie komplementarności wsparcia z różnych funduszy przy realizacji jednofunduszowych projektów. Komplementarność starano się uzyskać już na etapie programowania tj. przy tworzeniu LSR i poszukiwaniu spójności z innymi programami operacyjnymi. LSR będzie osiągać korzyści w wyniku działań innych podmiotów, które będą komplementarne wobec LSR – przyczynią się do osiągnięcia efektu synergii, efekty realizacji LSR będą dzięki nim bardziej widoczne i wzmocnione. Nowo zakładane przez mieszkańców czy rozwijane działalności gospodarcze w zakresie usług, sportu, i spędzania czasu wolnego, tworzone przestrzenie i infrastruktura, organizowane wydarzenia, zajęcia i działania przez organizacje pozarządowe i oddolne inicjatywy mieszkańców – bez względu na to z jakich środków będą realizowane, przyczynią się do osiągnięcia celów LSR i wzmocnią oddziaływanie efektów uzyskanych przez wdrożenie LSR. Cel 1. *Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego*, który będzie realizowany przy wsparciu funduszy PS WPR, wpłynie na rozwój gospodarczy regionu poprzez wspieranie rozwoju działalności gospodarczych (1.4., 1.5.), oraz zaspokoi potrzebę mieszkańców związaną ze zwiększeniem oferty spędzania czasu wolnego, a także przyczyni się do dostępności atrakcji turystycznych przez cały rok. Ważne, aby rozwijane działalności miały na celu wzrost jakości i dostępności usług dla lokalnej społeczności oraz dla turystów odwiedzających region. Co więcej, dokonano skoncentrowania wsparcia dotyczącego wspierania przedsiębiorczości, w celu jak najlepszego wykorzystania posiadanych zasobów finansowych. W związku z tym, w oparciu o lokalne zasoby oraz zgłaszane potrzeby i zdiagnozowane problemy, wsparcie przeznaczone będzie na rozwój gospodarki czasu wolnego, a więc wszelkie działalności, które mają na celu wzrost dostępności i jakości usług dla lokalnej społeczności oraz turystów w zakresie sportu, spędzania czasu wolnego, wykorzystania dziedzictwa i

zasobów naturalnych w tym samorozwoju. Przykładowo mogą to być siłownie, infrastruktura okołoturystyczna, usługi w zakresie promocji lokalnych tradycji oraz rękodzieła, oferta kulturalna, restauracje itp.

Cel 2. *Podniesienie kompetencji i aktywizacja mieszkańców* jest kompatybilny z Celem 1. *Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego*. Oba cele i wzajemnie się uzupełniają i odnoszą się do pobudzenia przedsiębiorczości mieszkańców oraz ich rozwoju przy wykorzystaniu zasobów lokalnych. Osiągnięcie celu będzie możliwe dzięki realizacji przedsięwzięć, dotyczących zarówno stworzenia warunków do budowania tożsamości lokalnej jak i wzmocnienia zasobu jakim jest kapitał ludzki na obszarze poprzez jego aktywizację, zwiększenia kompetencji mieszkańców bez względu na wiek oraz ich integrację, które przełożą się na podjęcie wspólnych działań w kierunku wzmocnienia gospodarczego regionu, ale też do zapewnienia lokalnej społeczności dostępu do usług, atrakcyjnych przestrzeni publicznych i wsparcia osób w niekorzystnej sytuacji. Szczególna uwaga zwrócona będzie na osoby z niepełnosprawnością oraz ich opiekunów. Podejmowane działania będą służyć włączeniu osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami w życie społeczne i zawodowe. Przedsięwzięcia wskazane w ramach Celu 2. *Podniesienie kompetencji i aktywizacja mieszkańców* (2.4., 2.5., 2.6.) umożliwią osobom z niepełnosprawnościami niezależne życie i pełny udział we wszystkich jego sferach, zapewniając im funkcjonowanie w społeczeństwie na zasadzie równości z innymi osobami. Ponadto wykorzystanie potencjału jakim są na tym obszarze organizacje pozarządowe, które wspierają osoby z niepełnosprawnościami, pomoże wzmocnić efekt podejmowanych działań. Dobranie synergicznych przedsięwzięć, które są odpowiedzią na różne potrzeby mieszkańców, pozwoli na lepszą realizację celów.

Poniżej wykazano wartość dodaną podejścia LEADER w realizacji LSR:

- **Korzyści planowane do osiągnięcia**

Dzięki realizacji założeń Strategii planowane jest zwiększenie zainteresowania oraz realizacji projektów w partnerstwie. Wdrażanie LSR opierać się będzie przede wszystkim na partnerstwie w ramach LGD oraz partnerstwie LGD z innymi podmiotami z obszaru objętego LSR (szczególnie władzami lokalnymi), co w rezultacie spowoduje, iż bliska współpraca międzysektorowa nie będzie tylko punktowa, ale stanie się długofalowa i będzie w przyszłości standardem. Aktywizacja lokalnych społeczności, w tym szczególnie osób młodych oraz seniorów, przyczyni się do wzrostu poczucia tożsamości lokalnej oraz lepszej integracji społeczności. Ponadto wartością dodaną będzie zwiększenie innowacyjności społecznej, dotyczącej szczególnie inicjatyw oddolnych jako źródła wzrostu gospodarczego, tworzenia nowych miejsc pracy, wspierania innowacyjnych przedsiębiorców oraz mobilizacji inwestorów i organizacji publicznych, skupiających się na pilotażach rozwiązań zmieniających sposób funkcjonowania społeczności lokalnej. Różnorodne metody wdrażania operacji przyczynią się do rozwoju społecznego, w tym wzrostu potencjału członków lokalnych społeczności. Oddolny charakter LSR, w tym szeroki udział społeczności zarówno na etapie jego tworzenia, jak i na etapie wdrażania, przyczyni się do maksymalnego dopasowania założeń dokumentu i wdrażanych operacji do lokalnych potrzeb. Partnerskie i oddolne podejście będzie prowadzić do integracji członków społeczności, aktywizacji do udziału w życiu społecznym, poczucia sprawczości, co w dalszej kolejności sprzyjać będzie dojrzałości obywatelskiej, podejmowaniu własnych inicjatyw, samostanowienia, a także kontroli społecznej nad działaniami władz. Nie bez znaczenia jest także właśnie brak dominacji sektora publicznego. Ważnym aspektem jest to, że LSR będzie wdrażana na spójnym obszarze, a przedsięwzięcia realizowane będą poza obszarem jednostek administracyjnych gmin. Istotny we wszystkich powyższych działaniach jest ich wpływ na budowanie zaufania poprzez zachęcanie do współpracy wszystkich grup i mieszkańców, nawet dotąd nieobecnych, zarówno tych o dużym potencjale, jak i deficytach.

- **Uzasadnienie wyboru zakresów wsparcia**

W oddolnym procesie tworzenia LSR dokonano wyboru następujących zakresów wsparcia:

- rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki;
- poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej;

- kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych;
- włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji.

Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości wynika z jednej strony z nadal niekorzystnych wskaźników sytuacji gospodarczej na obszarze, a z drugiej z dużego dotychczasowego zainteresowania takim wsparciem i pozytywnymi efektami jego wdrażania. Wspierane będą działalności z zakresu gospodarki czasu wolnego, dodatkowo wspierane będzie wzmocnienie potencjału podmiotów działających na rzecz grupy osób w niekorzystnej sytuacji – osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów oraz takie, których specyfika pozwoli na świadczenie usług tylko na obszarze LGD (wzrost dostępności usług dla lokalnej społeczności). Ponadto w zakresie włączenia społecznego i aktywizacji społecznej, szczególny nacisk zostanie położony na potrzeby seniorów (osoby, które ukończyły 60. rok życia) i ludzi młodych (do 25. roku życia). Mieszkańcy obszaru zdają sobie sprawę, że są świadkami coraz szybszych zmian, nie tylko klimatycznych, ale także społecznych, technicznych i technologicznych. Rolą lokalnych społeczności będzie partnerskie i oddolne wdrażanie Strategii, w tym poprzez inicjatywy innowacyjne (innowacyjne inicjatywy oddolne). Szczególną uwagę zwrócono na promowanie innowacji społecznych jako źródła wzrostu gospodarczego, wspieranie innowacyjnych przedsiębiorców oraz mobilizację inwestorów i organizacji publicznych. Zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców zaplanowano realizację projektów w zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej, która nie tylko poprawiłaby estetykę i funkcjonalność przestrzeni publicznych, ale też wsparłaby rozwój miejsc spędzania czasu wolnego, dodatkowo infrastruktura publiczna będzie posiadała udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami. Ze względu na niewykorzystany potencjał organizacji pozarządowych i niewielką aktywność mieszkańców w takich organizacjach, zaplanowano wsparcie organizacji i ich członków, szczególnie w zakresie wzmacniania programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego. Wszystkie zakresy będą się wzajemnie uzupełniać, a realizowane operacje wywołają efekt kuli śnieżnej. Wsparcie dla przedsiębiorców będzie skoncentrowane tylko na te branże, które są związane z tworzeniem możliwości rozwoju turystyki i budowaniem oferty spędzania czasu wolnego dla mieszkańców i turystów oraz będą komplementarne w stosunku do tworzonej małej infrastruktury publicznej. Organizacje pozarządowe i ich członkowie będą nie tylko beneficjentami, ale i odbiorcami wsparcia. Będą miały możliwość rozwoju i jednocześnie będą mogły realizować projekty dla lokalnej społeczności.

- **Uzasadnienie wyboru dostępnych źródeł finansowania**

LSR będzie wdrażana przede wszystkim za pomocą środków PS WPR na lata 2023–2027 w ramach EFRROW oraz środków programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Małopolskiego 2021–2027* (FEM) w ramach EFRR i EFS+. Niniejsza Strategia jest tzw. strategią wielofunduszową – RLKS na poziomie programu regionalnego wdrażany jest w formule bezpośredniej. LGD oraz inne podmioty z obszaru LSR będą mogły realizować projekty również w ramach programu regionalnego spoza ww. celów szczegółowych. Różnorodność źródeł finansowania umożliwi działanie w sposób wszechstronny, kompleksowy, a tym samym efektywniejszy niż w przypadku korzystania z jednego funduszu, dlatego też przewiduje się finansowanie LSR z innych źródeł, takich jak: środki krajowe, *Program Interreg Polska-Słowacja 2021–2027*, *Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027* i inne.

- **Uzasadnienie przyjętego sposobu wdrażania LSR**

W celu opracowania LSR, która nie tylko będzie odpowiedzią na potrzeby lokalnej społeczności, ale też przyniesie wymierne efekty, podjęto trud wyspecjalizowania się w konkretnych obszarach. Stąd podjęto decyzję o określeniu dwóch konkretnych celów. Odpowiednie ukierunkowanie się na wybrane obszary wzmocni efekt synergii i będzie wzmacniać wartość dodaną zastosowanego podejścia LEADER w rozwoju obszaru.
Ukierunkowanie to pozwoli też na skonkretyzowanie oczekiwanych rezultatów i osiągniecie założonych celów przy planowanym budżecie w określonym czasie. Rozwój obszaru objętego LSR ukierunkowany będzie przede wszystkim na zagospodarowanie czasu wolnego mieszkańców poprzez tworzenie oferty rozwoju, spędzania czasu wolnego (lepszy dostęp do ogólnodostępnej infrastruktury i usług, zwiększenie znaczenia roli kultury, dziedzictwa

kulturowego i turystki przy wykorzystaniu zasobów kulturowych i/lub naturalnych obszaru, wsparcie innowacyjnych inicjatyw i projekty w zakresie budowania tożsamości lokalnej), oraz rozwój kompetencji społecznych mieszkańców (kojarzenie partnerów i animowanie do realizacji innowacyjnych projektów w partnerstwie, poprowadzenie Akademii Liderów Lokalnych, wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych). Duży nacisk zostanie położony na wzmacnianie przedsiębiorczości mieszkańców, co przełoży się na poprawę sytuacji osób w niekorzystnej sytuacji, poprawę warunków bytowych i minimalizację ryzyka ubóstwa. Uzupełnieniem działań z zakresu tożsamości lokalnej będą operacje realizowane z zakresu włączenia społecznego poprzez aktywizację zawodową, edukacyjną, a także kulturalną osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz biernych zawodowo, a także rozwoju usług społecznych. Ponadto podejmowane działania będą dostępne dla osób z niepełnosprawnościami. Dostępność jest jednym z podstawowych warunków uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym i zawodowym, dlatego też w tym przewidziano działania mające na celu poprawę dostępności przestrzeni publicznej dla osób z niepełnosprawnościami oraz poprawę sytuacji osób z niepełnosprawnościami w zakresie mobilności, co zmniejszy nierówności w możliwościach rozwoju i aktywności na rynku pracy. Szczególnie ważne będą działania w zakresie integracji i aktywizacji osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów oraz wzmocnienie potencjału podmiotów działających na ich rzecz.

LSR wdrażana będzie przez różne podmioty, w tym samą LGD w ramach projektów własnych. Stowarzyszenie ma duże doświadczenie w zakresie wdrażania LSR, realizowania projektów, w tym partnerskich i animowania lokalnej społeczności. Zaplanowano również harmonizację następujących po sobie naborów wniosków. W pierwszej kolejności będą realizowane operacje z zakresu wspierania oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego, poprzez wsparcie innowacyjnych inicjatyw oddolnych (2.6., 2.7) Następnie realizowane będą operacje w zakresie rozwoju kultury, dziedzictwa kulturowego oraz turystyki (1.6). W dalszej kolejności zaplanowano nabory na otwarcie oraz rozwój działalności gospodarczej – dzięki ich realizacji powstaną nowe lub rozszerzone produkty turystyczne/okołoturystyczne. Pozostałe działania będą realizowane zgodnie z cyklicznie aktualizowanym harmonogramem naborów wniosków.

- **Uzasadnienie doboru dostępnych metod wdrażania operacji w ramach LSR**

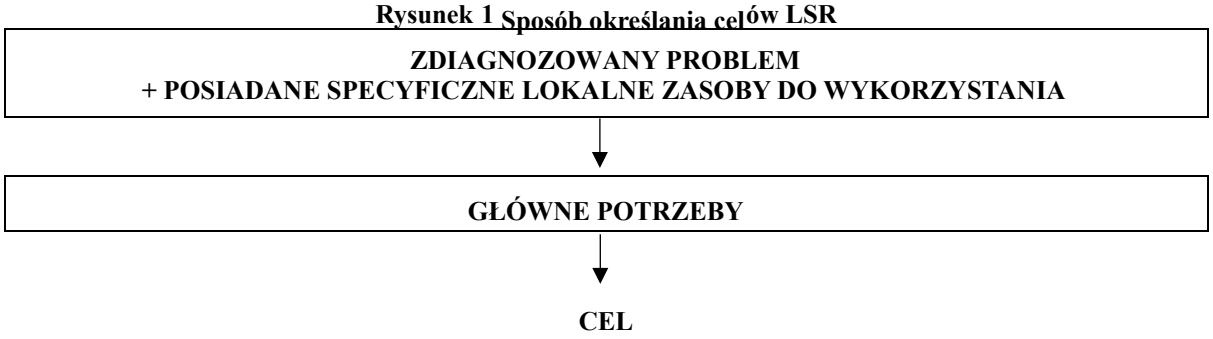
Przedsięwzięcia zaplanowane do finansowania w ramach LSR realizowane będą przez beneficjentów reprezentujących wszystkie sektory życia społeczno-gospodarczego obszaru LGD. Różnorodność zaplanowanych metod wdrażania operacji, tj. wsparcie finansowe poprzez przyznawanie dotacji, operacje własne, organizacja szkoleń, warsztatów, prowadzenie doradztwa, promowanie dobrych praktyk, operacje realizowane przez wnioskodawców innych niż LGD, ma na celu upodmiotowienie i usamodzielnienie społeczności lokalnych. Przy wyborze operacji punktowana będzie realizacja w partnerstwie z partnerami z obszaru LSR, co przyczyni się do zwiększenia współpracy mieszkańców i innych podmiotów oraz do osiągnięcia lepszych efektów realizowanych operacji, szczególnie w zakresie wykorzystania zasobów kulturowych i/lub naturalnych obszaru. Zawiązywanie partnerstw będzie służyć poznawaniu dobrych praktyk, nawiązaniu trwalszej współpracy w celu wymiany doświadczeń i wymiany wiedzy. Wybrane metody wdrażania LSR wpłyną na wzmocnienie potencjałów obszaru i są odpowiedzią na zgłaszane potrzeby społeczności. LGD planuje w pierwszej kolejności zrealizować operacje w zakresie rozwoju kultury oraz dziedzictwa kulturowego oraz wspierania oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego. Finansowanych ze środków EFRR oraz EFS+. Następnie będą realizowane operacje związane z podejmowaniem i rozwojem działalności gospodarczych. W dalszej kolejności poprawiające dostęp do infrastruktury publicznej oraz zwiększające atrakcyjność turystyczną terenu, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Kolejno powstanie infrastruktura do zwiększenia tożsamości, w tym wśród osób młodych, w tym celu będą realizowane operacje własne na rzecz kształtowania liderów, które pozwolą liderom rozwijać obszar. Podobnie będzie w przypadku osób w niekorzystnej sytuacji, najpierw będą realizowane operacje poprawiające dostępność infrastruktury publicznej, turystycznej i/lub okołoturystycznej, następnie podejmowane będą działania integrujące i aktywizujące osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunów oraz wzmacniające potencjał podmiotów działających na ich rzecz. Zaplanowane w LSR przedsięwzięcia wraz z planowanymi operacjami są spójne, powiązane ze sobą oraz wzajemnie się uzupełniają. Zastosowane są w nich różne metody i różny może być stopień ich oddziaływania, jednak przyczyniać się będą do kompleksowego niwelowania ważnych deficytów zgłaszanych przez mieszkańców obszaru LSR.

VI. CELE I WSKAŹNIKI

Wynikiem przeprowadzonej diagnozy opartej o analizę danych ilościowych, badania jakościowe oraz wniosków płynących z analizy SWOT, sporządzonych na pierwszym etapie prac nad LSR jest wyznaczenie celów realizacji LSR. Osiągniecie tych celów przyczyni się do ograniczenia słabych stron obszaru, poprzez wykorzystanie zdiagnozowanych potencjałów, czego efektem będzie zniwelowanie wskazanych problemów i zaspokojenie zgłoszonych przez społeczność potrzeb. W niniejszej LSR określono dwa cele oparte o określone obszary tematyczne wynikające ze zdiagnozowanych potrzeb.

Na rysunku 1 przedstawiono sposób określania celów LSR.

Rysunek 1 Sposób określania celów LSR

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie z powyższym schematem przyjęto następujący ciąg logiczny określenia celów LSR:

1) Najistotniejsze zdiagnozowane problemy i potencjały:

Obszar LGD jest obszarem charakteryzującym się spadkiem liczby mieszkańców. Jednocześnie posiada kapitał społeczny mieszkańców oraz bogatą historię i dziedzictwo kulturowe. Potencjał organizacji pozarządowych nie jest odpowiednio wykorzystany, a dotychczasowa aktywizacja w zakresie przedsiębiorczości i aktywności mieszkańców wymaga kontynuacji. Zauważany przez mieszkańców jest brak atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego. Występują braki w przedsiębiorczości i innowacyjności. Problem stanowi ilość osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, a w szczególności osób z niepełnosprawnościami.

Na tej podstawie sformułowano główny „**ZDIAGNOZOWANY PROBLEM**" – *Niski poziom aktywności gospodarczej i społecznej mieszkańców, niewystarczająca oferta spędzania czasu wolnego przez mieszkańców, mało atrakcyjny rynek pracy, niewystarczające możliwości rozwoju i współpracy mieszkańców,* oraz główne „**POSIADANE SPECYFICZNE LOKALNE ZASOBY DO WYKORZYSTANIA**" – *Walory przyrodnicze, wielokulturowość, poczucie tożsamości lokalnej, uzdrowiskowy charakter części obszaru, lokalizacja, kapitał młodych ludzi.*

2) GŁÓWNE POTRZEBY:

1. Zwiększenie możliwości dostępu do atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego.
2. Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych.
3. Zwiększenie dostępu do kultury i efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego.
4. Włączenie osób starszych i osób w niekorzystnej sytuacji.
5. Aktywizacja osób młodych.
6. Zwiększenie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, w tym usług dla lokalnej społeczności.

CEL LSR 1	**CEL LSR 2**
Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego	***Podniesienie kompetencji i aktywizacja mieszkańców***

Do celów LSR przypisano konkretne przedsięwzięcia, dla których wskazano sposób ich realizacji wraz z uzasadnieniem, źródło finansowania, a także określono adekwatne rezultaty i wskaźniki. W tabeli 22 przedstawiono powiązanie celu i przedsięwzięć ze zidentyfikowanymi podczas analizy obszaru problemami. Tabela zawiera informację o budżecie, poziomie dofinansowania, maksymalnej kwocie, grupie docelowej i sposobie realizacji – stanowi ona poszerzoną wersję załącznika nr 1 do LSR. Opis celu i przedsięwzięć został również ujęty w Załączniku nr 1 do LSR pn. *Cele i przedsięwzięcia.* Do celu przypisano wskaźniki rezultatu (z katalogu obowiązkowych wskaźników, zawartych w części V Załącznika nr 3 do Regulaminu Konkursu na wybór LSR) natomiast do przedsięwzięć przypisano wskaźniki produktu. Dla ww. wskaźników określono również wartości planowane do osiągnięcia w poszczególnych latach realizacji LSR. Przyjęte wskaźniki wraz z haromonogramem osiągania, które są adekwatne do założonych celów zostały przedstawione w Załączniku nr 2 do LSR pn. *Plan działania*, który jest spójny z Załącznikiem nr 4 do LSR pn. *Plan wykorzystania budżetu LSR.*

Pomiar wskaźników zawartych w załącznikach będzie odbywał się za pomocą prowadzonego monitoringu i ewaluacji (rozdz. X) zaś źródłem wiedzy o osiągniętych wskaźnikach będą sprawozdania beneficjentów, dane LGD.

Osiągnięcie wskaźników będzie świadczyło o realizacji zakładanych przedsięwzięć. Ponadto realizacja wskaźników przypisanych do przedsięwzięć przyczyni się do podniesienia świadomości mieszkańców w zakresie możliwości podejmowania działalności gospodarczych, tym samym wpłynie na rozwój przedsiębiorczości mieszkańców obszaru, co z kolei przełoży się m.in. na wzrost liczby miejsc pracy oraz wzrost dochodów mieszkańców. Ponadto realizacja wskaźników wpłynie na zwiększenie dostępności mieszkańców i turystów do oferty spędzania czasu wolnego również dedykowanej osobom z niepełnosprawnościami i ich opiekunów, która będzie obejmowała zarówno ogólnodostępną infrastrukturę publiczną jak i wydarzenia kulturalne oraz sportowe. Kolejnym efektem realizacji wskaźników będzie zwiększenie innowacyjności obszaru, pogłębienia partnerstwa między różnymi podmiotami oraz zwiększenie integracji społecznej. Realizacja wskaźników będzie również świadczyła o wzroście zainteresowania obszarem LGD oraz marką lokalną turystów. Osiągniecie wskaźników przyczyni się również do rozszerzenia oferty wsparcia oraz podniesienia jakości oferowanych usług dla lokalnej społeczności w tym osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W ramach Celu 1. Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego będzie można stworzyć/zmodernizować ogólnodostępną, małą infrastrukturę publiczną służącą sportowi i zwiększaniu możliwości spędzania czasu wolnego (np. place zabaw, siłownie plenerowe, skateparki, parki do parkoura, street workout parki, parki linowe, piaskownice, miejskie i wiejskie tereny rekreacyjne o połączonych formach rekreacji, ścieżki edukacyjne). Dla tego typu działań przewidziano przedsięwzięcie nr 1.1. Ponadto efekt tych działań będzie dodatkowo wzmocniony poprzez realizację operacji obejmującej zwiększenie dostępu do oferty kulturalnej, ochrony i rozwoju lokalnych zasobów dziedzictwa oraz rozwoju oferty turystycznej bazującej na lokalnych potencjałach w ramach przedsięwzięć 1.2. oraz 1.3., a także realizowanych w ramach FEM, któremu dedykowane jest przedsięwzięcie 1.6. Również w ramach tego celu mieszkańcy będą mogli ubiegać się o wsparcie na podejmowanie działalności, natomiast mikro i małe przedsiębiorstwa (sektor gospodarczy) będą mogły ubiegać się o wsparcie na rozwijanie działalności – tylko konkretne rodzaje działalności gospodarczej, w zakresie zgodnym z celem LSR.
Dokonano skoncentrowania w celu jak najlepszego wykorzystania posiadanych zasobów finansowych. W związku z tym, w oparciu o lokalne zasoby oraz zgłaszane potrzeby i zdiagnozowane problemy, wsparcie przeznaczone będzie na gospodarkę czasu wolnego, a więc wszelkie działalności, które mają na celu wzrost dostępności i jakości usług dla lokalnej społeczności oraz turystów, w tym dla osób z niepełnosprawnościami w zakresie sportu, spędzania czasu wolnego, w tym samorozwoju oraz zwiększenie tożsamości lokalnej wśród mieszkańców. W ramach wsparcia w zakresie rozwoju przedsiębiorczości przewiduje się finansowanie kosztów szkoleniowych związanych ściśle z celem danej operacji, takich jak nabycie lub podwyższenie kwalifikacji, reorientacja zawodowa, koszty kursów specjalistycznych lub obejmujących wiedzę niezbędną do prowadzenia działalności gospodarczej np. podstawy księgowości. Realizacja powyższych działań w zakresie rozwoju działalności gospodarczej będzie możliwa w ramach przedsięwzięć 1.4 i 1.5.

Podmioty z branży turystycznej rozumiane będą poprzez ich identyfikację wg Schematu Identyfikacji PKD:

sekcja I - dział 55 - Zakwaterowanie sekcja O – klasa 77.21 Wypożyczenie i dzierżawa sprzętu rekreacyjnego i sportowego

sekcja O – dział 79 Działalność organizatorów turystyki, agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane;

Podmioty z branży okołoturystycznej oraz związane z usługami zagospodarowania czasu wolnego rozumiane będą poprzez ich identyfikację wg Schematu Identyfikacji PKD:

sekcja C – Grupa 10.1 - Przetwarzanie i konserwowanie mięsa oraz produkcja wyrobów z mięsa sekcja C – Grupa 10.3 - Przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw sekcja C – Grupa 10.5 - Wytwarzanie wyrobów mleczarskich i lodów jadalnych sekcja C – Grupa 10.7 - Produkcja wyrobów piekarniczych i mącznych sekcja C – Grupa 10.8 - Produkcja pozostałych artykułów spożywczych sekcja C – Dział 11 - Produkcja napojów

sekcja C – Dział 13 - Produkcja wyrobów tekstylnych sekcja C – Dział 14 - Produkcja odzieży

sekcja C – Dział 15 - Produkcja skór i wyrobów ze skór wyprawionych, produkcja podobnych wyrobów z innych materiałów

sekcja G – klasa 46.24 Sprzedaż hurtowa skór

sekcja G – grupa 46.3 Sprzedaż hurtowa żywności, napojów i wyrobów tytoniowych sekcja G –klasa 46.41 Sprzedaż hurtowa wyrobów tekstylnych sekcja G –klasa 46.42 Sprzedaż hurtowa odzieży i obuwia

sekcja G –klasa 47.11 Sprzedaż detaliczna niewyspecjalizowana z przewagą żywności, napojów lub wyrobów tytoniowych sekcja G –grupa 47.2 - Sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych sekcja G – klasa 47.51 Sprzedaż detaliczna wyrobów tekstylnych

sekcja G – grupa 47.6 Sprzedaż detaliczna wyrobów związanych z kulturą i rekreacją sekcja G –klasa 47.71 Sprzedaż detaliczna odzieży

sekcja G –klasa 47.72 Sprzedaż detaliczna obuwia i wyrobów skórzanych

sekcja G –klasa 47.78 Sprzedaż detaliczna pozostałych nowych wyrobów

sekcja H –klasa 49.32 Transport drogowy pasażerski inny niż rozkładowy

sekcja H –klasa 49.34 Transport pasażerski kolejami linowymi i wyciągami narciarskimi

sekcja H –klasa 49.39 Pozostały transport lądowy pasażerski, gdzie indziej niesklasyfikowany

sekcja H –klasa 51.10 Transport lotniczy pasażerski

sekcja I – dział 56 Działalność usługowa związana z wyżywieniem

sekcja J - klasa 58.29 Działalność wydawnicza w zakresie pozostałego oprogramowania

 sekcja J - dział 59 Działalność związana z produkcją filmów, nagrań wideo, programów telewizyjnych, nagrań dźwiękowych i muzycznych

 sekcja K - podklasa 62.10.B Pozostała działalność w zakresie programowania
 sekcja N – grupa 70.2 Doradztwo w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej i pozostałe doradztwo w zakresie zarządzania

 sekcja N- klasa 73.11 Działalność agencji reklamowych sekcja

N - grupa 74.2 Działalność fotograficzna

 sekcja O – Grupa 77.1 Wynajem i dzierżawa pojazdów silnikowych

 sekcja O – klasa 77.39 Wynajem i dzierżawa pozostałych maszyn, urządzeń oraz dóbr materialnych , gdzie indziej niesklasyfikowane

 sekcja O – dział 81 Działalność usługowa związana z utrzymaniem porządku w budynkach i zagospodarowaniem terenów zieleni sekcja Q – grupa 85.5 - Pozostałe formy

edukacji sekcja R - klasa 86.95 Działalność w zakresie

fizjoterapii

 sekcja S – dział 90 Działalność twórcza i działalność związana z wystawianiem przedstawień artystycznych

sekcja S – dział 91 Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą sekcja

S – dział 93 Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna

 sekcja T – grupa 96.2 Działalność w zakresie usług fryzjerskich, pielęgnacji urody, spa i podobnych sekcja

T – klasa 96.99 Pozostała działalność usługowa, gdzie indziej niesklasyfikowana

Wszystkie działalności, które będą wsparte w ramach wskazanych sekcji/działów wiążą się w ścisły sposób z rozwojem turystyki, działalności okołoturystycznej oraz z usługami czasu wolnego. Mają wpływ na rozwój lokalnego sektora usług na rzecz społeczności zamieszkującej obszar, a także dla przyjezdnych turystów, przyczyniając się tym samym do poprawy warunków życia na obszarze LGD.

W ramach przedsięwzięcia 1.6. wsparcie zostanie skierowane na infrastrukturę kultury. Wspierane będą działania przyczyniające się do rozwoju podmiotów prowadzących działalność kulturalną polegające na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. Możliwa będzie budowa, rozbudowa, przebudowa i remont infrastruktury kultury m.in. domów kultury, bibliotek, muzeów, klubów, świetlic, w tym wyposażenie ich w nowe technologie wzmacniające ofertę kulturalną oraz zapewnienie warunków w zakresie dostępności, m.in. dla seniorów czy rodzin z małymi dziećmi. Będzie możliwy również zakup wyposażenia na potrzeby prowadzenia działalności kulturalnej.

Również w ramach tego przedsięwzięcia będzie wspieranie działań przyczyniających się do rozwoju oferty turystycznej m.in. możliwe będzie tworzenie produktów turystycznych bazujących na potencjałach oraz walorach kulturowych i przyrodniczych danego obszaru. Wspierana będzie infrastruktura do potrzeb zrównoważonej turystyki i stworzenia ponadlokalnej oferty turystycznej, tematycznie zintegrowanej. Możliwa będzie budowa, rozbudowa, przebudowa, remont kompleksowych wielofunkcyjnych: obiektów turystycznych oraz stref aktywności turystycznej skoncentrowanych wokół atrakcji turystycznych np.: tężnie, platformy i wieże widokowe, miejsca obserwacyjne, ścianki wspinaczkowe, jako element projektu mała architektura (np. ławki, stoły, paleniska, grille, wiaty, infokioski itp.). Również realizowane będą projekty z zakresu budowy, rozbudowy, przebudowy, remontu infrastruktury turystycznej przy zbiornikach wodnych, ciekach naturalnych, wyrobiskach po żwirowych wraz z tworzeniem miejsc wypoczynku na tych obszarach oraz ich zagospodarowaniem w celach turystycznych m.in. poprzez tworzenie kąpielisk wraz z elementami infrastruktury turystycznej np. podesty, plaże, boiska do sportów plażowych.

W ramach Celu 2. *Podniesienie kompetencji i aktywizacja mieszkańców* planują się projekty, które będą wzmacniać potencjał organizacji pozarządowych oraz przyczyniać się do budowania partnerskich relacji pomiędzy nimi (przedsięwzięcie 2.1.). W ramach celu przewidziano realizację projektu własnego LGD, pożądanego do

realizacji w partnerstwie, będzie on polegał na kształtowaniu lokalnych liderów, którzy będą pobudzać do aktywności zarówno gospodarczej jak i społecznej mieszkańców (przedsięwzięcie 2.2.). Planowane przedsięwzięcia będą realizowane przez podmioty z różnych sektorów, uzupełniając się i tworząc tzw. wartość dodaną w rozwoju obszaru LGD. W ramach przedsięwzięć realizowane będą operacje wykorzystujące różne zasoby przyrodnicze, kulturowe, historyczne i społeczne. Wszystkie przedsięwzięcia przewidziane w ramach LSR są zintegrowane i mają na celu wzrost aktywności gospodarczej i społecznej. Ponadto LGD planuje w swoich projektach działania związane z animacją społeczności na rzecz wdrażania projektów z różnych obszarów w tym innowacyjnych (przedsięwzięcie 2.3.). W ramach przedsięwzięcia 2.3. planuje się wspierać projekty, które będą zwiększać szansę na podejmowanie partnerskiej współpracy i realizację projektów przez kilka podmiotów. Projekty powinny obejmować np. prowadzenie działań animacyjnych, szkoleń oraz organizację wydarzeń integracyjno-sieciujących dla podmiotów z obszaru LSR. Ich bezpośrednim celem powinno być pobudzanie i integrowanie aktywności mieszkańców oraz organizacji działających w społeczności lokalnej, koncentrowanie aktywności na dobru wspólnym oraz budowanie trwałych wzajemnych relacji. Metody wybierane przez LGD będą miały na celu przede wszystkim pobudzanie aktywności mieszkańców oraz instytucji i organizacji działających w społeczności lokalnej, integrowanie społeczności lokalnej, koncentrowanie jej działań na dobru wspólnym oraz budowanie trwałych wzajemnych relacji między nimi.

W ramach celu przewidziano również projekt własny, który będzie przyczyniał się do integracji i aktywizacji osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów oraz wzmocnienie potencjału podmiotów działających na ich rzecz (przedsięwzięcie 2.4.). Podejmowane działania polegać będą na wyrównywaniu szans osób z niepełnosprawnościami, przeciwdziałaniu ich wykluczeniu społecznemu oraz umożliwieniu im pełnego rozwoju na płaszczyźnie społecznej, edukacyjnej i zawodowej. Dla realizacji przedmiotowych założeń niezbędna jest wysoka aktywność i współpraca organizacji pozarządowych, wolontariatu, podmiotów niepublicznych i wielu innych partnerów społecznych, dająca możliwość niwelowania wszelkich barier w życiu społecznym i zawodowym osób z niepełnosprawnościami, a także podnosząca świadomość i wiedzę wszystkich uczestników interakcji społecznych na temat problemów i potrzeb tych osób.

Ponadto w ramach przedsięwzięcia 2.5. przewiduje się projekty z zakresu doposażenia instytucji kultury oraz budowy i rozbudowy infrastruktury publicznej poprzez kompleksowe działania uwzględniające potrzeby życiowe niepełnosprawnych mieszkańców obszaru LGD i ich rodzin oraz podniesienie jakości ich życia. Stworzona infrastruktura będzie wzbogacona o udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami (place zabaw dostosowane do wózków inwalidzkich lub parki sensoryczne dla osób ze spektrum autyzmu).

Uzupełnieniem będzie przedsięwzięcie 2.6. w ramach FEM z zakresu wspierania oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego - PWD poprzez min tworzenie nowych oraz rozwój już istniejących placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży. W ramach tego przedsięwzięcia LGD przewiduje wspieranie działań na rzecz zwiększenia dostępności usług społecznych i zdrowotnych w regionie poprzez stworzenie nowych / rozwój już istniejących placówek wsparcia dziennego dzieci i młodzieży w formie opiekuńczej i specjalistycznej w formie pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę. Grupą docelową projektu będą dzieci i młodzież, rodzice i opiekunowie prawni dzieci i młodzieży.

Ponadto przewidujemy również realizacje projektów dla osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i ich rodzin obejmujących np. sąsiedzkie usługi opiekuńcze, usługi opiekuńcze lub usługi asystenckie 2.7.

Wszystkie projekty realizowane w ramach celów będą musiały być zgodne z zasadami horyzontalnymi.

Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy to strategia wielofunduszowa, w związku z tym Cel 1 i Cel 2 będą finansowane z dwóch źródeł. Przedsięwzięcia 1.1–1.5 oraz 2.1–2.5 będą finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach *Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027*, natomiast przedsięwzięcie 1.6 będzie finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), zaś 2.6 z Europejskiego Funduszu społecznego Plus (EFS+) będą finansowane w ramach programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027.*

Tabela 22 Przedsięwzięcia – powiązanie z analizą potrzeb, charakter, budżet, poziom dofinansowania, maks. i min. kwota, grupa docelowa i sposób realizacji (rozszerzona wersja analogicznej tabeli stanowiącej załącznik nr 1 do LSR)

Problem	**Cel**	***Zidentyfikowana przyczyna problemu***	**Przedsięwzięcie**		**Możliwy zakres wsparcia**	**Zakres wsparcia/ Fundusz**	**Poziom dofinansowania**	**Możliwy Wnioskodawca**	**Grupy docelowe**	**Sposób realizacji**	**Budżet /Fundusz [euro]**
	1	*Braki w infrastrukturze publicznej*	1.1	Ogólnodostępna nieodpłatna infrastruktura publiczna	Doposażenie instytucji kultury, budowa i rozbudowa infrastruktury publicznej	6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej;/ EFRROW	Max. wys. wsparcia 500 000 PLN 75% kosztów kwalifikowalnych – JSFP 100% - organizacje pozarządowe	JSFP organizacje pozarządowe	Mieszkańcy, osoby do 25. roku życia	Konkurs	€ 700 000/ EFRROW
		Niewystarczająca oferta zagospodarowania czasu wolnego	1.2	Wsparcie innowacyjnych inicjatyw oddolnych na rzecz wzmacniania tożsamości lokalnej	Działania edukacyjne, kulturalne i integracyjne, wsparcie organizacji	8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji;/ EFRROW	Max. wys. wsparcia 150 000PLN 100% kosztów kwalifikowalnych	Osoby prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną	Mieszkańcy	Konkurs	€ 100 000/ EFRROW

Niski poziom aktywności gospodarczej i społecznej mieszkańców, niewystarczająca oferta spędzania czasu wolnego przez mieszkańców, mało atrakcyjny rynek pracy		Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego	*Niewystarczająca oferta zagospodarowania czasu wolnego*	1.3	Budowanie tożsamości lokalnej	Organizacja wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych; /EFRROW	Max. wys. wsparcia 75 000PLN 100% kosztów kwalifikowalnych	LGD, Osoby prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną	Mieszkańcy	Konkurs	€ 100 000/ EFRROW

			Niewystarczająca komercyjna oferta zagospodarowania czasu wolnego	1.4	Tworzenie produktów turystycznych, okołoturystycznych wykorzystujących zasoby kulturowe i/lub naturalne obszaru LGD – rozpoczęcie działalności gospodarczej	Budowa, rozbudowa i wyposażenie nowopowstałych firm	1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki – a. Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne; /EFRROW	Max. wys. wsparcia 150 000 PLN 65% kosztów kwalifikowalnych	Osoby fizyczne	Mieszkańcy	Konkurs	€ 200 000/ EFRROW
			Niewystarczająca komercyjna oferta zagospodarowania czasu wolnego	1.5	Tworzenie lub rozwój produktów turystycznych, okołoturystycznych wykorzystujących zasoby kulturowe i/lub naturalne obszaru LGD – rozwój działalności gospodarczej	Budowa, rozbudowa i wyposażenie istniejących przedsiębiorstw	1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki – b. rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej; /EFRROW	Max. wys. wsparcia 500 000 PLN 65% kosztów kwalifikowalnych	Osoby fizyczne wykonujące działalność gospodarczą, Mikroprzedsiębiorstwo albo małe przedsiębiorstwo	Mieszkańcy, przedsiębiorcy	Konkurs	€ 850 000 / EFRROW
			Braki w infrastrukturze publicznej	1.6	Rozwój kultury, dziedzictwa kulturowego oraz turystyki	Infrastruktura kultury, oferta turystyczna	EFRR.CP5.II – Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie/ EFRR	Minimalna wartość wydatków kwalifikowalnych 350 000 PLN 85% dofinansowania kosztów kwalifikowalnych	Gminy i ich jednostki organizacyjne	Mieszkańcy, turyści	Konkurs	€ 1 658 426/EFRR

Niski poziom aktywności gospodarczej i społecznej mieszkańców, niewystarczające		Podniesienie kompetencji i aktywizacja	*Niska aktywność organizacji pozarządowych*	2.1	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Działania edukacyjne, sportowe, kulturalne i integracyjne, wsparcie organizacji	8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji;/EFRROW	Max. wys. wsparcia 75 000 PLN 100% kosztów kwalifikowalnych	-osoby prawne, w tym organizacje pozarządowe, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs	€ 100 000/ EFRROW
			Niska aktywność społeczna	2.2	Poprowadzenie Akademii Liderów Lokalnych	Działania edukacyjne, kulturalne i integracyjne, wsparcie organizacji na rzecz wsparcia Akademii Liderów Lokalnych	8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji;/ EFRROW	Max. wys. wsparcia 75 000 PLN 100% kosztów kwalifikowalnych	LGD -osoby prawne, w tym organizacje pozarządowe, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs (w ramach tego konkursu możliwa jest realizacja operacji poprzez: Operację własną, Operację w partnertwie)	€ 100 000/EFRROW

			Mała liczba projektów realizowanych w partnerstwach	2.3	Kojarzenie partnerów i animowanie do realizacji innowacyjnych, wspólnych projektów	Działania edukacyjne, kulturalne i integracyjne, wsparcie organizacji mających na celu kojarzenie partnerów	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych; EFRROW	Max. wys. wsparcia 100 000 PLN 100% kosztów kwalifikowalnych	LGD -osoby prawne, w tym organizacje pozarządowe, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs (w ramach tego konkursu możliwa jest realizacja operacji poprzez: Operację własną)	€ 25 000 EFRROW

			Niska aktywność społeczna osób w niekorzystnej sytuacji	2.4	Integracja i aktywizacja osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów oraz wzmocnienie potencjału podmiotów działających na ich rzecz	Działania edukacyjne, kulturalne i integracyjne, wsparcie organizacji działających na rzecz osób z niepełnosprawnoś ciami	8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji; / EFRROW	Max. wys. wsparcia 100 000 PLN 100% kosztów kwalifikowalnych	LGD -osoby prawne, w tym organizacje pozarządowe, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną	Osoby z niepełnospraw nościami i ich opiekunowie	Konkurs (w ramach tego konkursu możliwa jest realizacja operacji poprzez: Operację własną)	€ 25 000 EFRROW

			Braki w infrastrukturze publicznej	2.5	Ogólnodostępna nieodpłatna infrastruktura publiczna turystyczna i/lub okołoturystyczna dostępna dla osób z niepełnosprawnościami	Doposażenie instytucji kultury, budowa i rozbudowa infrastruktury publicznej (np. place zabaw) działania uwzględniające potrzeby życiowe niepełnosprawny ch mieszkańców obszaru LGD i ich rodzin	6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej; /EFRROW	Max. wys. wsparcia 225 000 PLN 75% kosztów kwalifikowalnych- JSFP 100% kosztów kwalifikowalnych – organizacje pozarządowe	JSFP, organizacje pozarządowe	Osoby z niepełnospraw nościami i ich opiekunowie	Konkurs	€ 300 000 EFRROW
			Niska aktywność społeczna	2.6	Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego - PWD	Tworzenie nowych oraz rozwój już istniejących placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży	EFS+.CP4.K – Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, że szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościa mi, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej /EFS+	Min. wartość projektu 50 000 PLN Max. wartość projektu 200 000 EURO 95% dofinansowania kosztów kwalifikowalnych	Administracja publiczna, Instytucje nauki i edukacji, Organizacje społeczne, Służby publiczne	dzieci i młodzież, rodzice i opiekunowie prawni dzieci i młodzieży	Konkurs	€ 190494,50 EFS+

			Niska aktywność społeczna	2.7	Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego dla osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu	Usługi zgodne z zasadą deinstytucjonalizacji, w zakresie zapewnienia opieki osobom potrzebującym wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, w tym ze względu na wiek oraz/lub usługi w zakresie wsparcia opiekunów nieformalnych;	EFS+.CP4.K – Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej /EFS+	Min. wartość projektu 50 000 PLN Max. wartość projektu 200 000 EURO 95% dofinansowania kosztów kwalifikowalnych	Administracja publiczna, Instytucje nauki i edukacji, Organizacje społeczne, Służby publiczne	-Osoby wymagające wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i ich rodziny - opiekunowie faktyczni (nieformalni) osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu	Konkurs	E FS+ 571 483,50
SUMA WPR												**€ 2 500 000**
SUMA EFRR+EFS+												**2 420 404 €**
SUMA OGÓŁEM												**4 920 404 €**

Źródło: opracowanie własne

VII. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU.

1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno – instytucjonalnych wraz ze zwięzłą informacją wskazującą sposób powstawania poszczególnych procedur, ich kluczowe cele i założenia

Proces decyzyjny Rady LGD nie jest zdominowany przez władzę publiczną ani żadną z grup interesów – ani władze publiczne, ani żadna z grup interesów nie posiada więcej niż 49% praw głosów, ponadto podczas głosowania w sprawach związanych z wyborem operacji należy każdorazowo zagwarantować, aby co najmniej 50% głosów pochodziło od partnerów nie będących instytucjami publicznymi.

W celu sprawnego wdrożenia Strategii, LGD opracowała i stosowała w perspektywie 2014–2020 zestaw procedur oceny i wyboru operacji, odnoszących się do wszelkich operacji realizowanych w ramach LSR. Będą one stosowane również przy wdrażaniu tej LSR, po dostosowaniu do obowiązujących przepisów. Przez cały okres wdrażania Strategii będą one udostępniane do wiadomości publicznej w Biurze, na stronie internetowej LGD oraz omawiane w trakcie spotkań informacyjnych.

LGD posiada procedury z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawnych i wytycznych dotyczących instrumentu RLKS oraz dokłada wszelkich starań, aby procedury oceny i wyboru operacji były niedyskryminujące, przejrzyste i niebudzące wątpliwości ze strony wnioskodawców oraz wszelkich instytucji zaangażowanych w proces wdrażania Strategii. Jednocześnie należy podkreślić, że LGD zależy na wybraniu projektów, które w jak największej mierze pozwolą na osiągnięcie przyjętych w Strategii założeń i wskaźników, a ograniczone środki finansowe, będące podstawą ustalenia budżetu Strategii, nie pozwalają na sfinansowanie wszystkich pomysłów i inicjatyw zgłaszanych przez mieszkańców obszaru.

Dokumenty regulujące szczegółowe rozwiązania to: procedura/y wyboru i oceny operacji, regulamin organu decyzyjnego, procedura ustalania kryteriów wyboru.

Dla komponentu Wdrażanie LSR przewiduje się, w szczególności, następujące warunki kwalifikowalności:

- powiązanie wnioskodawcy z obszarem objętym LSR,
- przyczynianie się do realizacji LSR:
  - weryfikowane poprzez osiągnięcie zakładanych wskaźników,
  - rozumiane jako bezpośredni wpływ na realizację konkretnego przedsięwzięcia,
- legalność – zgodność projektu operacji z przepisami prawa,
- w przypadku działalności gospodarczej – uzasadnienie ekonomiczne (uproszczony biznesplan), w przypadku operacji dotyczących obiektów zabytkowych – zapewnienie, iż obiekt jest zabytkiem (np. wpisany do Rejestru zabytków lub ewidencji zabytków),
- w przypadku operacji w partnerstwie oraz projektów partnerskich:
  - udział co najmniej 2 podmiotów,
  - realizacja wspólnego przedsięwzięcia,
  - dokument potwierdzający wolę współpracy co najmniej 2 podmiotów,
- w przypadku operacji realizowanych w ramach poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej kwalifikowalne są operacje niekomercyjne, których koszty całkowite nie przekraczają 1 mln euro.

Wybór projektów do dofinansowania będzie odbywał się każdorazowo z zastosowaniem zasad horyzontalnych.

Ostateczne procedury zostaną przygotowane przez Biuro LGD w oparciu o dostępne wytyczne, a także z uwzględnieniem najlepszych praktyk z okresu realizacji LSR 2016-2023. Kluczowym celem procedur jest zapewnienie rzetelnego, sprawnego i przejrzystego przebiegu całego procesu aplikowania o dofinansowanie od momentu złożenia wniosków w biurze LGD poprzez ocenę i wybór operacji, aż do momentu przekazania ich Samorządowi Województwa lub zawarcia umowy i rozliczenia zadań. Główne założenia procedur mają zapobiegać konfliktom interesów, a także zapewnić możliwość złożenia protestu/ odwołania. Wszystkie procedury zostaną skonsultowane z członkami Zarządu, rady, a następnie poddane konsultacją społecznym i finalnie przyjęte.

2. **Sposób ustalania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR, z uwzględnieniem powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami**

Kryteria wyboru i oceny operacji zostaną ustalone przede wszystkim w takim zakresie, aby premiować przedsięwzięcia, które będą niwelować problemy wynikające z diagnozy obszaru i konsultacji społecznych oraz by wpływać na osiąganie zamierzonych celów i wskaźników produktu oraz rezultatu. Tworzenie kryteriów odbędzie się przy udziale lokalnej społeczności i będzie miało na celu ustalenie aspektów, które będą szczególnie premiowane w ramach oceny wniosków oraz będą zaspokajać potrzeby mieszkańców, poznane podczas przeprowadzonych konsultacji społecznych na obszarze. Opracowane kryteria są ściśle powiązane z celami i grupami docelowymi, do których jest kierowane wsparcie, w zależności od rodzaju beneficjenta – z uwzględnieniem wyników diagnozy i analizy SWOT. Kryteria opracowano w sposób przejrzysty, mierzalny, pozwalający uniknąć sytuacji niepożądanych, polegających na subiektywnej ocenie, a przyznawanie punków odbywać się będzie w formie zerojedynkowej.

Jednym z kryteriów wyboru będzie punktowanie operacji innowacyjnych poprzez wykorzystanie powstałej infrastruktury do integrowania społeczeństwa, podejmowania innowacyjnych inicjatyw oddolnych na rzecz wzmacniania tożsamości lokalnej, rozwoju mieszkańców, w tym cyfrowego oraz zagospodarowania ich czasu wolnego, również poprzez wykorzystanie cyfryzacji do rozwoju gospodarczego i społecznego regionu.

3. **Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji zostanie uwzględniona innowacyjność oraz przedstawienie ich definicji i zasad oceny, a także lub operacji realizowanych w partnerstwie na obszarze LSR**

Ogólna definicja innowacyjności rozumiana jest jako wprowadzenie na rynek (w tym przypadku obszar LGD) nowego lub udoskonalonego produktu, usługi lub procesu organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych. Dla przedsięwzięć związanych z rozwojem przedsiębiorczości, z racji charakteru operacji, definicję tę uściślono i przyjęto, iż innowacja to wprowadzenie na rynek przez dane przedsiębiorstwo nowego towaru lub usługi, lub znaczące ulepszenie oferowanych uprzednio towarów lub usług w odniesieniu do ich charakterystyk lub przeznaczenia. Preferowane będzie wdrażanie innowacji poprzez implementowanie zupełnie nowych na obszarze objętym LSR produktów, usług, procesów, technologii, metod organizacji lub nowych sposobów wykorzystania dostępnych zasobów. W przypadku gdy wnioskodawca przedstawi rozwiązanie, które będzie autorskim pomysłem, będzie dotyczyło nowych produktów, usług stopień oryginalności zostanie uznany za kreatywny. Jeśli rozwiązania przedstawione przez wnioskodawcę będą wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji. Będą dotyczyły nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych wtedy stopień oryginalności zostanie uznany za imitujący. W przypadku gdy przedstawione przez wnioskodawcę rozwiązania nie będą stanowiły innowacji w skali LSR, a będą to jedynie drobne zmiany oferujące rzekome nowości, wtedy stopień oryginalności zostanie oceniony jako pozorny.

Biorąc pod uwagę realizację operacji w partnerstwie Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy zdecydowała się na zastosowanie kryterium pn. „Partnerstwo w ramach operacji". W ramach tego kryterium preferowane będą operacje, które zapewnią budowanie partnerstwa na rzecz współpracy podmiotów wewnątrz LGD. Projekt partnerski dedykowano w szczególności przedsięwzięcie 2.2, w ramach którego przewiduje się realizację działań mających na celu stworzenie Akademii Lokalnych Liderów.

4. **Informacja o realizacji operacji własnych i/lub operacji realizowanych w partnerstwie z partnerami spoza obszaru LSR**

Operacja własna może być realizowana, gdy realizuje cele publiczne oraz niekomercyjne oraz jest niezbędna do osiągnięcia danego celu/przedsięwzięcia LSR. Koszty operacji własnych nie mogą stanowić więcej niż 20% budżetu komponentu Wdrażanie LSR. Wnioski o przyznanie pomocy na operacje własne zawierają opis znaczenia realizacji operacji dla LSR oraz uzasadnienie realizacji operacji przez LGD (m.in. wyjaśnienie dlaczego operacja ta nie może być zrealizowana przez inne podmioty).

Wsparcie udzielane jest w formie dotacji w postaci ryczałtu w zakresie:

- podejmowania pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne – do wysokości 150 tys. zł,

W pozostałych przypadkach wdrażania LSR (w tym na operacje własne) wsparcie będzie miało formę dotacji w postaci refundacji kosztów kwalifikowalnych do wysokości 500 tys. zł. W przypadku Wdrażania LSR intensywność wsparcia będzie wynosiła:

- do 65% kosztów kwalifikowalnych, z wyłączeniem operacji realizowanych w ramach rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych,
- do 85% kosztów kwalifikowalnych w przypadku operacji realizowanych w ramach rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych,
- do 100% kosztów kwalifikowalnych na operacje obejmujące inwestycje nieprodukcyjne w przypadku podmiotów innych niż jednostki sektora finansów publicznych,
- do 75% kosztów kwalifikowalnych na operacje obejmujące inwestycje nieprodukcyjne w przypadku jednostek sektora finansów publicznych, z czego pomoc finansowa z EFRROW wynosi maksymalnie 55% kosztów kwalifikowalnych, a pozostałe 20% kosztów kwalifikowalnych ze środków budżetu państwa.

Operacje sektora finansów publicznych będą mogły być finansowane ze środków Planu Strategicznego w ramach niniejszej LSR do limitu 40% tych środków.

Przedsięwzięcia wskazane w LSR w zakresie finansowania z FEM wpisują się kryteria wyboru projektów ustanowionych dla programu regionalnego w odniesieniu do typu projektu i właściwego funduszu. LGD oświadcza, że projekty te będą wybierane zgodnie z zasadami i warunkami obowiązującymi dla EFS+ i EFRR, a także iż promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus.

Wybór projektów do dofinansowania będzie odbywał się każdorazowo z zastosowaniem zasad horyzontalnych. W ramach realizacji LSR przewidziano 13 przedsięwzięć. Przedsięwzięcia 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 2.1, 2.5 (PS WPR), a także przedsięwzięcia 1.6 oraz 2.6, 2.7 (FEM) będą realizowane w ramach konkursów, natomiast przedsięwzięcia 2.2, 2.3, 2.4 zostaną zrealizowane w ramach operacji własnych. Wdrażanie LSR poprzez operacje własne zaplanowano w tych przedsięwzięciach, gdzie konieczne jest prowadzenie równomiernych i kompleksowych aktywności na całym obszarze LGD. Pojedyncze podmioty nie miałyby interesu w prowadzeniu niekomercyjnych działań w odległych od swojej siedziby obszarach. Realizacja wybranych dla operacji własnych przedsięwzięć wymaga holistycznego podejścia, znajomości całego terenu oraz sieci kontaktów. LGD spełnia te wymogi, dlatego jest zdolne zrealizować skutecznie przedsięwzięcia zakładające sieciowanie, budowanie partnerstw, podnoszenie kompetencji osób w niekorzystnej sytuacji czy organizacji pozarządowych, edukowanie w zakresie ekologii oraz szkolenie lokalnych liderów. Przygotowanie wniosku na operację własną będzie każdorazowo poprzedzone konsultacjami z grupą docelową, aby zaplanować trafne działania w dogodnej dla odbiorców formie. Wybrane metody wdrażania LSR wpłyną na wzmocnienie potencjałów obszaru i są odpowiedzią na zgłaszane potrzeby społeczności.

VIII. PLAN DZIAŁANIA

W ramach realizacji LSR zaplanowano ogłoszenie wniosków na realizację przedsięwzięć zawartych w matrycy – rozdział VI. Pierwsze nabory zostaną przeprowadzone w I półroczu 2025 r. kolejne w latach 2025–2027. Tworząc Plan działania zadbano, aby realizowane przedsięwzięcia umożliwiły osiągnięcie celów LSR. Plan działania opracowano na podstawie procesu partycypacyjnego. Obecny kształt Planu został wypracowany na spotkaniach Zespołu ds. opracowania LSR, gdzie zaproponowano konkretne przedsięwzięcia. W czasie konsultacji z mieszkańcami: na spotkaniach w każdej z gmin dyskutowano na temat określania celów, przedsięwzięć i wskaźników, a także określeniu grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz grupy osób w niekorzystnej sytuacji na obszarze LGD. Ponadto mieszkańcy mogli składać uwagi i propozycje do zaplanowanego dokumentu podczas konsultacji strategii.

Plan działania jest bezpośrednio powiązany z celami i przedsięwzięciami. Plan działania zawiera szczegółowe wskazanie harmonogramu osiągania poszczególnych wskaźników produktu, dla określonych w strategii

przedsięwzięć, co w konsekwencji przekłada się na osiągnięcie poszczególnych celów. Wszystkie działania zaplanowano tak, aby w pierwszej kolejności zrealizowane zostały te, które oddziaływać będą na pozostałe. W pierwszej kolejności zrealizowane zostaną działania zwiększające atrakcyjność obszaru oraz promocyjne i edukacyjne, dalej te związane z wykorzystaniem zasobów oraz rozwojem przemysłu czasu wolnego. Przedsięwzięcia związane z zakładaniem i rozwojem działalności gospodarczych podzielono tak, aby możliwie jak najlepiej wykorzystać środki oraz stworzyć możliwość skorzystania z dofinansowania jak największej liczbie beneficjentów.

Istotne w trakcie wdrażania LSR będzie zrealizowanie pierwszych operacji w ramach PS WPR do 30 czerwca 2026 roku, które pozwolą na wykorzystanie 40% budżetu, oraz realizację pozostałych działań tak, aby do 31 grudnia 2027 roku wykorzystać 80% kontraktacji budżetu. LGD zrealizuje kamienie milowe ponieważ zaplanowano budżet tak, aby do 30 czerwca 2026 roku wykorzystać 57% koncentracji budżetu, a do 31 grudnia 2027 r. 100%. Również realizacja działań w ramach FEM została zaplanowana tak, aby pierwsze operacje zrealizować do końca grudnia 2026 roku.

Dokładny plan działania wraz z czasowym przedziałem osiągania wskaźników oraz planowanymi kwotami wsparcia przedstawiają: Tabela 23 Plan działania, Tabela 24 Plan wykorzystania budżetu, Załącznik nr 2 do LSR pn. *Plan działania* oraz Załącznik nr 4 do LSR pn. *Plan wykorzystania budżetu*.

Tabela 23 Plan działania

CEL		Lata	Do 31.12.2024		Do 31.12.2025		Do 31.12.2026		Do 31.12.2027		Do 31.12.2028		Do 31.12.2029		Źródło finansowania
		Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastaiaco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastaiaco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1		1. Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego													
1.1	Ogólnodostępna nieodpłatna infrastruktura publiczna	Liczba doposażonych podmiotów, zbudowanej lub rozbudowanej infrastruktury publicznej	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFRROW
1.2	Wsparcie innowacyjnych inicjatyw oddolnych na rzecz wzmacniania tożsamości lokalnej	Liczba działań podjętych na rzecz wsparcia inicjatyw oddolnych	0 szt.	0%	0 szt.	0%	3 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
1.3	Budowanie tożsamości lokalnej	Liczba inicjatyw podjętych na rzecz budowania tożsamości lokalnej	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
1.4	Tworzenie produktów turystycznych, okołoturystycznych wykorzystujących zasoby kulturowe i/lub naturalne obszaru LGD – rozpoczęcie działalności gospodarczej	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	

1.5	Tworzenie lub rozwój produktów turystycznych, okołoturystycznych wykorzystujących zasoby kulturowe i/lub naturalne obszaru LGD – rozwój działalności gospodarczej	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0 szt.	0%	0 szt.	0%	7 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
1.6	Rozwój kultury ,dziedzictwa kulturowego oraz turystyki	RCO 77 – liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem[38]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	4 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFRR
		PLRO141 - Liczba instytucji kultury objętych wsparciem[39]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	4 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFRR
		RCO 080 – Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność[40]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	4 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFRR
		RCO 074 – Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego[41]	0 os.	0%	0 os.	0%	2000 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFRR
Wskaźnik rezultatu W 1.1 (przedsięwzięcie nr 1.1)		R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług	0 os.		0 os.		720 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	EFRROW

[38] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

[39] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

[40] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

[41] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

	i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR													
Wskaźnik rezultatu W 1.2 (przedsięwzięcie nr 1.2)	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		60 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 1.3 (przedsięwzięcie nr 1.3)	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		60 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 1.4 (przedsięwzięcia nr 1.4)	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich – nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR	0szt.		0 szt.		6 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 1.5 (przedsięwzięcia nr 1,5)	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR	0szt.		0 szt.		7 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 1.6 (przedsięwzięcie nr 1.6,)	RCR 077 – liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem[42]	0 odwiedzający/ rok		0 odwiedzający/ rok		600 odwiedzający/rok		0 odwiedzający/rok		0 odwiedzający/ rok		0 odwiedzający/rok	100%	EFRR
CEL	**Lata**	**Do 31.12.2024**		**Do 31.12.2025**		**Do 31.12.2026**		**Do 31.12.2027**		**Do 31.12.2028**		**Do 31.12.2029**		**Źródło**

[42] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

		Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastaiaco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastaiaco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.2		**2. Podniesienie kompetencji i aktywizacja mieszkańców**													
2.1	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Liczba operacji polegających na wsparciu organizacji pozarządowych	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFRROW
2.2	Poprowadzenie Akademii Liderów Lokalnych	Liczba podjętych działań na rzecz wsparcia Akademii Liderów Lokalnych	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
2.3	Kojarzenie partnerów i animowanie do realizacji innowacyjnych, wspólnych projektów	Liczba działań mających na celu kojarzenie partnerów	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
2.4	Integracja i aktywizacja osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów oraz wzmocnienie potencjału podmiotów działających na ich rzecz	Liczba podjętych działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	

2.5	Ogólnodostępna nieodpłatna infrastruktura publiczna turystyczna i/lub okołoturystyczna dostępna dla osób z niepełnosprawnościami	Liczba utworzonych nowych lub zmodernizowanych miejsc zagospodarowania czasu wolnego z dostępem dla osób z niepełnosprawnościami	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
2.6	Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego -PWD	PLKCO01 – Liczba osób objętych usługami w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej[43]	0os.	0%	0 os.	0%	50 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFS+
		PL0 CO04 – Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność[44]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFS+
		PL0 CO03 – Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego[45]	0 os.	0%	0 os.	0%	50 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFS+
	Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego dla osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu	PLKCO02- liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	0 os.	0%	0 os.	0%	20 os	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFS+
		PLKLCO03- liczba opiekunów faktycznych/nieformalnych objętych wsparciem w programie	0 os.	0%	0 os.	0%	10 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFS+

[43] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

[44] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

[45] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

		PL0CO04- wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFS+
		PL0O03- ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego-	0 os.	0%	0 os.	0%	20 os	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFS+
Wskaźnik rezultatu W 2.1 (przedsięwzięcie nr 2.1)		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		30 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	EFRROW
Wskaźnik rezultatu W 2.2 (przedsięwzięcie nr 2.2)		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		30 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 2.3 (przedsięwzięcie nr 2.3)		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		30 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 2.4 (przedsięwzięcie nr 2.4)		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		30 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 2.5 (przedsięwzięcie 2.5)		R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0 os.		0 os.		720 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 2.6 (przedsięwzięcie 2.6)		PLKLCR06 – liczba utworzonych w programie miejsc świadczenia usług wspierania rodziny i pieczy zastępczej istniejących po zakończeniu projektu [46]	szt.		0 szt.		1 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	EFS+

[46] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

Wskaźnik rezultatu W 2.7 (przedsięwzięcie 2.7)	PLKCR03- Liczba podmiotów, które rozszerzyły ofertę wsparcia lub podniosły jakość oferowanych usług	szt.		0 szt.		2 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	EFS+
Wskaźnik rezultatu W 2.7 (przedsięwzięcie 2.7)	PLKLCR04- Liczba osób świadczących usługi w społeczności lokalnej dzięki wsparciu w programie	os.		0 os.		10 os		0 os		0 os.		0 os.	100%	EFS+
Wskaźnik rezultatu W 2.7 (przedsięwzięcie 2.7)	PLKLCR02- liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej	szt.		0 szt.		20 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	EFS+
Wskaźnik rezultatu W 2.7 (przedsięwzięcie 2.7)	Liczba osób których sytuacja społeczna uległa poprawie w efekcie realizacji projektu	szt.		0 szt.		20 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	EFS+

Źródło: opracowanie własne

Tabela 24 Plan wykorzystania budżetu

fundusz	Środki zakontraktowane w Euro do:													
	2024-12-31		2025-12-31		2026-06-30		2026-12-31		2027-12-31		2028-12-31		2029-12-31	
	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	0	0%	0	0%	1 750 000	70%	750 000	100%	0	100%	0	100%	0	100%
EFS+	0	0%	0	0%	-	-	761 978	100%	0	100%	0	100%	0	100%
EFRR	0	0%	0	0%			1 658 426	100%	0	100%	0	100%	0	100%

RAZEM	**0**	**0,00%**	**0**	**0,00%**			**3 170 404**	**100,00%**	**0**	**100,00%**	**0**	**100,00%**	**0**	**100,00%**

Źródło: opracowanie własne

IX. PLAN FINANSOWY LSR

Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy to strategia wielofunduszowa, której bezpośrednim źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach *Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* oraz *Europejski Fundusz Społeczny* Plus (EFS+) i *Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego* (EFRR) w ramach programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027*.

Budżet finansowania LSR został, określony w załączniku nr 4 do konkursu na wybór LSR i wynosi 5 751 834 €, jego składowe stanowią programy/ fundusze: PS WPR, EFRRR oraz EFS+. Wysokość środków przewidziana na realizację LSR ze środków PS WPR wynosi 3 062 500 €, z czego 2 500 000 € przeznaczone na komponent wdrażania LSR oraz 562 500 € na komponent związany z zarządzaniem LSR. Środki finansowe przewidziane na realizację LSR z EFRR wynoszą 1 792 891 € z czego 1 658 426 € przeznaczone na komponent wdrażania LSR. Natomiast środki finansowe z EFS+ wynoszą 896 443 € z czego 761 978 € przeznaczone na komponent wdrażania LSR. Ponadto zarówno w ramach EFRR i EFS+ została wyznaczona kwota na komponent zarządzania, która wynosi 268 930 € (po 134 456 € z każdego funduszu).

1. Źródła finansowania działalności LGD

Działalność LGD finansowana będzie w ramach:

1) Funduszy EFSI stanowiących **bezpośrednie źródło finansowania** LSR jako budżetu LSR:
    a) Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach *Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* (przedsięwzięcia 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5);
    b) Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027*, cele szczegółowe polityki: 5. *Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych* oraz 4. *Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych* (przedsięwzięcia 1.6 oraz 2.6).
2) Innych potencjalnych / **pośrednich źródeł finansowania** przedsięwzięć wynikających z LSR, w tym także EFSI w zakresie nie objętym RLKS, które nie stanowią źródła finansowania, o którym mowa w pkt. 1):
    a) *Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027* w ramach priorytetu VII *Kultura* Cel szczegółowy 4.6 *Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych* (przedsięwzięcia 1.1, 2.4);
    b) *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027* (FEM) w ramach priorytetu II *Fundusze Europejskie dla badań i rozwoju oraz przedsiębiorczości* cel szczegółowy*: Cel polityki 1. Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz regionalnej łączności cyfrowej* (EFRR) (przedsięwzięcie 1.5)*;*
    c) *Program Interreg Polska-Słowacja 2021–2027* w ramach priorytetu 3 *Twórcze i atrakcyjne turystycznie Pogranicze* Cel szczegółowy *wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych* (przedsięwzięcia 1.1, 1.5, 2.3, 2.4);
    d) Środki krajowe;
    e) Fundusze Norweskie i EOG (Europejski Obszar Gospodarczy).

Zadania finansowane z innych źródeł niż bezpośrednie, przyczynią się do realizacji celów określonych w ramach RLKS.

2. Powiązanie źródeł finansowania

Przewidziane źródła finansowania oraz plan działania są w bezpośredni sposób powiązane z celami i przedsięwzięciami. Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia można będzie lepiej wdrażać na obszarze LSR dzięki alternatywnym źródłom dofinansowania, które pozwolą zrealizować większy zakres projektów. Wzięto pod uwagę te źródła finansowania, z których środki przeznaczane będą na operacje zgodnie z celem niniejszej LSR, a więc wszelkie te, które mogą przyczynić się do rozwoju kapitału społecznego mieszkańców, w tym podniesienia dostępności i atrakcyjności ogólnodostępnych przestrzeni, infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, turystycznej, kulturalnej i edukacyjnej oraz oferty przemysłu czasu wolnego i samorozwoju mieszkańców.

Zaplanowany do realizacji budżet został przedstawiony w Załączniku nr 3 do LSR pn. *Budżet* oraz w Załączniku nr 4 do LSR pn. *Plan wykorzystania budżetu*.

X. MONITORING I EWALUACJA

W celu poprawnego i efektywnego wdrażania założeń Strategii, niezbędne jest prowadzenie działań, które mają na celu weryfikację sposobu jej realizacji. W związku z tym niezbędne jest prowadzenie bieżącego monitoringu oraz przeprowadzanie badań ewaluacyjnych, które umożliwią w razie konieczności aktualizację dokumentu. Wszystkie podejmowane działania powinny być prowadzone w sposób zadowalający społeczność lokalną zamieszkującą obszar LGD.

1. Monitoring

Monitoring LSR prowadzony będzie na bieżąco przez pracowników Biura LGD.

Monitoring obejmuje:

a) zebranie danych na temat: wskaźników realizacji LSR, harmonogramu ogłaszanych konkursów, budżetu LGD, liczby osób odwiedzających stronę internetową;
b) ocenę zebranych informacji w stosunku do założonych wartości;
c) opracowanie Raportów z monitoringu Strategii w okresie rocznym, zawierających podsumowanie danych wraz z wygenerowanymi wnioskami dotyczącymi wpływu podejmowanych działań na realizację założeń Strategii.

Charakterystyka źródeł danych oraz sposobu pomiaru i oceny danych:

- Dane własne LGD – informacje gromadzone w toku normalnej działalności LGD, w szczególności w ramach obowiązkowej sprawozdawczości. Dane własne obejmują:
  - wskaźniki Planu komunikacji,
  - dane ilościowe dotyczące doradztwa w Biurze,
  - dane gromadzone w trakcie naborów (m.in. terminy naborów, ilość złożonych wniosków, środki finansowe przypisane do naborów),
  - wskaźniki LSR, EFSI,
  - realizację budżetu LSR,
  - dane dotyczące pracy organów LGD,
  - informacje o szkoleniach dla pracowników Biura i członków organów LGD.

- Badania własne:
  - ankieta monitorująca dla beneficjentów – badanie pozwoli na zbieranie istotnych informacji dotyczących postępu rzeczowo-finansowego. Pozwoli także pogłębić informacje uzyskane z wniosków o dofinansowanie operacji – ankieta będzie wypełniana przez beneficjentów w roku, w którym rozliczyli oni operację,
  - badanie ankietowe osób korzystających z doradztwa – badanie realizowane na bieżąco, w których jednostką analizy będą udzielone porady. O wypełnienie ankiety będą proszone osoby korzystające z doradztwa w Biurze LGD,
  - badanie ankietowe uczestników spotkań informacyjno-konsultacyjnych lub szkoleń organizowanych przez LGD – realizowane w czasie każdego tego typu wydarzenia zorganizowanego przez LGD.

2. Ewaluacja

Ewaluacja LSR realizowana będzie w następujących etapach, które będą różniły się celami w zależności od etapu realizacji Strategii:

1. Ewaluacja on-going – prowadzona będzie systematycznie w miarę potrzeb w trakcie wdrażania LSR,
2. Ewaluacja mid-term (śródokresowa) – w 2027 roku.
3. Ewaluacja ex-post (końcowa ewaluacja zewnętrzna).

Ewaluacja dotyczyć będzie: oceny działalności LGD, pracowników i funkcjonowania Biura, realizacji działań komunikacyjnych w ramach planu komunikacji, harmonogramu rzeczowo-finansowego LSR, stopnia realizacji celów (wskaźników) oraz budżetu LSR.

Przeprowadzenie ewaluacji mid-term i ex-post zostanie powierzone wyspecjalizowanemu podmiotowi zewnętrznemu (niezależnym ekspertom). Decyzję w tym względzie podejmie Zarząd LGD na podstawie ofert przedstawionych przez potencjalnych wykonawców.

Raport z ewaluacji zewnętrznej Strategii obejmuje przede wszystkim:

a) Ocenę funkcjonowania LGD, w tym: działalność Zarządu, działalność Komisji Rewizyjnej, sprawność przeprowadzania naborów, wizerunek LGD wśród mieszkańców obszaru, działalność informacyjną, promocyjną oraz edukacyjną, procedury związane z wyborem przedsięwzięć oraz kompetencje pracowników, efektywność doradztwa w Biurze LGD, liczbę porad i charakter doradztwa w Biurze, częstotliwość, regularność i frekwencję spotkań organów LGD.
b) Ocenę realizacji planu działania.
c) Ocenę stopnia wdrażania celów LSR, w tym stopnia osiągnięcia wskaźników, stopnia wykorzystania funduszy, realizacji budżetu, realizacji działań skierowanych do grupy osób w niekorzystnej sytuacji.
d) Podsumowanie działalności LGD w badanym okresie, wnioski i rekomendacje.

Ewaluacja prowadzona będzie w oparciu o kryteria ewaluacji, tj.: trafności, efektywności i wydajności, skuteczności, trwałości, użyteczności. Źródła danych są tożsame ze źródłami dla monitoringu (dane własne, badania własne).

Zatwierdzenia Raportu z ewaluacji Strategii dokonuje się uchwałą Zarządu, a wyniki przedkładane będą Walnemu Zebraniu Członków.

Zalecenia z kontroli, oceny, monitoringu i/lub ewaluacji mogą być podstawą do aktualizacji LSR, podobnie jak zmiana przepisów dotyczących LSR czy zmiana danych dotyczących LSR.

Aktualizacja Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność może nastąpić w związku z:

- zmianą danych dotyczących obszaru LSR,
- zmianą przepisów dotyczących LSR,
- potrzebą zastosowania zaleceń z kontroli, oceny, monitoringu i/lub ewaluacji LSR/LGD, rocznymi wynikami ciągłego naboru propozycji projektów do realizacji.

Aktualizacja LSR może nastąpić na wniosek:

- Rady LGD,
- Komisji Rewizyjnej LGD,
- Zarządu LGD,
- grupy liczącej powyżej 10% wszystkich członków LGD.

Wniosek o aktualizację LSR będzie składany do Zarządu LGD, który zobowiązany jest przedstawić go na najbliższym Walnym Zebraniu Członków. Projekt zmiany LSR musi zostać poddany konsultacjom społecznym

poprzez zamieszczenie zmienianych części LSR wraz z uzasadnieniem na stronie internetowej LGD na co najmniej 7 dni.

Spis rysunków

Rysunek 1 Sposób określania celów LSR 65

Spis map

Mapa 1 Gminy objęte partnerstwem LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy 10
Mapa 2 Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w poszczególnych gminach 29
Mapa 3 Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem w poszczególnych gminach LGD w 2021 r. 30
Mapa 4 Sumaryczna mapa obszarów ONW w Polsce 43
Mapa 5 Penetracja budynkowa zasięgami Internetu stacjonarnego o przepustowości co najmniej 30 Mb/s – fragment mapy dla województwa małopolskiego 47

Spis wykresów

Wykres 1 Liczba ludności ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021 21
Wykres 2 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021 22
Wykres 3 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r. 22
Wykres 4 Przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021 23
Wykres 5 Saldo migracji na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021 23
Wykres 6 Dynamika wzrostu wartości wskaźników gospodarczych obszaru LGD w porównaniu województwa i kraju – wzrost procentowy w 2021 r. w stosunku do 2016 r. 25
Wykres 7 Liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r. 28
Wykres 8 Procentowy udział bezrobotnych według płci na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r. 30
Wykres 9 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021 31
Wykres 10 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2020 r. 31
Wykres 11 Udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r. 36

Spis tabel

Tabela 1 Projekty realizowane przez LGD w ramach środków poza RLKS 5
Tabela 2 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD 9
Tabela 3 Podstawowe dane o gminach obszaru LGD Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy 10
Tabela 4 Zgłoszone w ramach naboru pomysły na realizację projektów w ramach LSR 15
Tabela 5 Ludność poszczególnych gmin LGD w 2020 r. 21

Tabela 6 Pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2018–2021 24
Tabela 7 Wskaźniki gospodarcze na obszarze LGD oraz porównanie do województwa i kraju w latach 2016–2021 25
Tabela 8 Wskaźniki dotyczące przedsiębiorczości dla obszaru LGD w porównaniu do województwa i kraju w roku 2016 i 2020 26
Tabela 9 Udział podmiotów gospodarczych według grup rodzajów działalności (PKD 2007) w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w 2021 r. .....
27 Tabela 10 Wskaźniki bezrobocia na obszarze LGD oraz porównanie do województwa i kraju w latach 2016–2021 29
Tabela 11 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców w gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2020 32
Tabela 12 Dochody ogółem i dochody własne na 1 mieszkańca (zł) w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021 32
Tabela 13 Wskaźnik G (zł) dla poszczególnych gmin LGD oraz średnia wartość obszaru LGD w latach 2020–2022 33
Tabela 14 Udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3–5 lat oraz liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021 37
Tabela 15 Struktura gospodarstw rolnych w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w 2020 r. 42
Tabela 16 Współczynnik skolaryzacji brutto oraz liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2020 45
Tabela 17 Wyniki egzaminu ósmoklasisty w poszczególnych gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2019–2022 45
Tabela 18 Schemat analizy SWOT 49
Tabela 19 Analiza SWOT 49
Tabela 20 Zgodność celów LSR z innymi dokumentami strategicznymi 56
Tabela 21 Zgodność LSR z celami programów, z których będzie ona finansowana 58
Tabela 22 Przedsięwzięcia – powiązanie z analizą potrzeb, charakter, budżet, poziom dofinansowania, maks. i min. kwota, grupa docelowa i sposób realizacji (rozszerzona wersja analogicznej tabeli stanowiącej załącznik nr 1 do LSR) 70
Tabela 23 Plan działania 79
Tabela 24 Plan wykorzystania budżetu 85

Wykaz wykorzystanej literatury

1. *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* zatwierdzony przez komisję Europejską w dniu 31.08.2022 r.; 2. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej*;

3. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,*

Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006;

4. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005;*
5. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności* (Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.);
6. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261);
7. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020* (Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.);
8. *Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Stowarzyszenia Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy na lata 2014–2020*, styczeń 2023 (aktualizacja);
9. *Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego* (Dz.U. z 2022 r. poz. 2267);
10. *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego* – Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r.;
11. *Strategia Rozwoju Województwa „Małopolskie 2030"* – Załącznik do uchwały Nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r.;
12. Urząd Komunikacji Elektronicznej, *Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2021 roku*;
13. *Ewaluacja zewnętrzna małopolskich lokalnych strategii rozwoju Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy,* SOCJOMETR, Kraków 2021;
14. Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 2000.

Załączniki do LSR

1. Cele i przedsięwzięcia
2. Plan działania
3. Budżet LSR
4. Plan wykorzystania budżetu

Załącznik nr 1 Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	**Przedsięwzięcia w ramach celu 1. Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego**		**Grupy docelowe**	**Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)**
€ 700 000	1.1.	Ogólnodostępna nieodpłatna infrastruktura publiczna	Mieszkańcy, osoby do 25. roku życia	Konkurs
€ 100 000	1.2.	Wsparcie innowacyjnych inicjatyw oddolnych na rzecz wzmacniania tożsamości lokalnej	Mieszkańcy	Konkurs
€ 100 000	1.3.	Budowanie tożsamości lokalnej	Mieszkańcy	Konkurs
€ 200 000	1.4.	Tworzenie produktów turystycznych, okołoturystycznych wykorzystujących zasoby kulturowe i/lub naturalne obszaru LGD – rozpoczęcie działalności gospodarczej	Mieszkańcy	Konkurs
€ 850 000	1.5.	Tworzenie lub rozwój produktów turystycznych, okołoturystycznych wykorzystujących zasoby kulturowe i/lub naturalne obszaru LGD – rozwój działalności gospodarczej	Mieszkańcy, przedsiębiorcy	Konkurs
€ 1 658 426	1.6.	Rozwój kultury, dziedzictwa kulturowego oraz turystyki	Mieszkańcy, turyści	Konkurs
Budżet (w EUR)	**Przedsięwzięcia w ramach celu 2. Podniesienie kompetencji i aktywizacja mieszkańców**		**Grupy docelowe**	**Sposób realizacji (konkurs, operacja własna, animacja itp.)**
€ 100 000	2.1.	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs
€ 100 000	2.2.	Poprowadzenie Akademii Liderów Lokalnych	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs (w ramach tego konkursu możliwa jest realizacja operacji poprzez: Operację własną, operację w Partnerstwie)
€ 25 000	2.3.	Kojarzenie partnerów i animowanie do realizacji innowacyjnych, wspólnych projektów	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs (w ramach tego konkursu możliwa jest realizacja operacji poprzez: Operację własną)
€ 25 000	2.4.	Integracja i aktywizacja osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów oraz wzmocnienie potencjału podmiotów działających na ich rzecz	Osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie	Konkurs (w ramach tego konkursu możliwa jest realizacja operacji poprzez: Operację własną)
€ 300 000	2.5.	Ogólnodostępna nieodpłatna infrastruktura publiczna turystyczna i/lub okołoturystyczna dostępna dla osób z niepełnosprawnościami	Osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie	Konkurs
€ 190 494,50	2.6.	Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego- PWD	Dzieci i młodzież, rodzice i opiekunowie prawni dzieci i	Konkurs

			młodzieży / osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, w tym ze względu na wiek oraz/lub usługi w zakresie wsparcia opiekunów nieformalnych	
€ 571 483,50	2.7	Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego dla osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu	osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, w tym ze względu na wiek oraz/lub usługi w zakresie wsparcia opiekunów nieformalnych	Konkurs

Źródło: opracowanie własne

Załącznik nr 2 Plan działania

CEL		Lata	Do 31.12.2024		Do 31.12.2025		Do 31.12.2026		Do 31.12.2027		Do 31.12.2028		Do 31.12.2029		Źródło finansowania
		Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1		1. Zbudowanie oferty możliwości rozwoju i zagospodarowania czasu wolnego													
1.1	Ogólnodostępna nieodpłatna infrastruktura publiczna	Liczba doposażonych podmiotów, zbudowanej lub rozbudowanej infrastruktury publicznej	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFRROW
1.2	Wsparcie innowacyjnych inicjatyw oddolnych na rzecz wzmacniania tożsamości lokalnej	Liczba działań podjętych na rzecz wsparcia inicjatyw oddolnych	0 szt.	0%	0 szt.	0%	3 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	

1.3	Budowanie tożsamości lokalnej	Liczba inicjatyw podjętych na rzecz budowania tożsamości lokalnej	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
1.4	Tworzenie produktów turystycznych, okołoturystycznych wykorzystujących zasoby kulturowe i/lub naturalne obszaru LGD – rozpoczęcie działalności gospodarczej	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
1.5	Tworzenie lub rozwój produktów turystycznych, okołoturystycznych wykorzystujących zasoby kulturowe i/lub naturalne obszaru LGD – rozwój działalności gospodarczej	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0 szt.	0%	0 szt.	0%	7 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
1.6		RCO 77 – liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem[47]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	4 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFRR
		PLRO141 - Liczba instytucji kultury objętych wsparciem[48]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	4 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFRR

[47] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

[48] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

	Rozwój kultury ,dziedzictwa kulturowego oraz turystyki	RCO 080 – Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność[49]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	4 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFRR
		RCO 074 – Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego[50]	0 os.	0%	0 os.	0%	2000 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFRR
Wskaźnik rezultatu W 1.1 (przedsięwzięcie nr 1.1)		R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług	0 os.		0 os.		720 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	EFRROW

	i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR												
Wskaźnik rezultatu W 1.2 (przedsięwzięcie nr 1.2)	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		60 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%
Wskaźnik rezultatu W 1.3 (przedsięwzięcie nr 1.3)	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		60 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%

[49] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

[50] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

Wskaźnik rezultatu W 1.4 (przedsięwzięcia nr 1.4)	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich – nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR	0szt.		0 szt.		6 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 1.5 (przedsięwzięcia nr 1,5)	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR	0szt.		0 szt.		7 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 1.6 (przedsięwzięcie nr 1.6,)	RCR 077 – liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem[51]	0 odwiedzający/ rok		0 odwiedzający/ rok		600 odwiedzający/rok		0 odwiedzający/rok		0 odwiedzający/ rok		0 odwiedzający/rok	100%	EFRR
CEL	**Lata**	**Do 31.12.2024**		**Do 31.12.2025**		**Do 31.12.2026**		**Do 31.12.2027**		**Do 31.12.2028**		**Do 31.12.2029**		**Źródło**
	Nazwa wskaźnika	**Wartość z jednostką miary**	**% realizacji wskaźnika narastająco**	**Wartość z jednostką miary**	**% realizacji wskaźnika narastająco**	**Wartość z jednostką miary**	**% realizacji wskaźnika narastająco**	**Wartość z jednostką miary**	**% realizacji wskaźnika narastająco**	**Wartość z jednostką miary**	**% realizacji wskaźnika narastająco**	**Wartość z jednostką miary**	**% realizacji wskaźnika narastająco**	
C.2	**2. Podniesienie kompetencji i aktywizacja mieszkańców**													
2.1	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Liczba operacji polegających na wsparciu organizacji pozarządowych	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFRROW

[51] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

2.2	Poprowadzenie Akademii Liderów Lokalnych	Liczba podjętych działań na rzecz wsparcia Akademii Liderów Lokalnych	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
2.3	Kojarzenie partnerów i animowanie do realizacji innowacyjnych, wspólnych projektów	Liczba działań mających na celu kojarzenie partnerów	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	
2.4	Integracja i aktywizacja osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów oraz wzmocnienie potencjału podmiotów działających na ich rzecz	Liczba podjętych działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	

2.5	Ogólnodostępna nieodpłatna infrastruktura publiczna turystyczna i/lub okołoturystyczna dostępna dla osób z niepełnosprawnościami	Liczba utworzonych nowych lub zmodernizowanych miejsc zagospodarowania czasu wolnego z dostępem dla osób z niepełnosprawnościami	0 szt.	0%	0 szt.	0%	6 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	

2.6	Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego- PWD	PLKCO01 – Liczba osób objętych usługami w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej[52]	0os.	0%	0 os.	0%	50 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFS+
		PL0 CO04 – Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność[53]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFS+
		PL0 CO03 – Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego[54]	0 os.	0%	0 os.	0%	50 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFS+
2,7	Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz aktywnego włączenia społecznego dla osób	PLKCO02- liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	0 os.	0%	0 os.	0%	20 os	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFS+

[52] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

[53] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

[54] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

	wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu	PLKLCO03- liczba opiekunów faktycznych/nieformalnych objętych wsparciem w programie	0 os.	0%	0 os.	0%	10 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFS+
		PL0CO04- wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	EFS+
		PL0O03- ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego-	0 os.	0%	0 os.	0%	20 os	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	0 os.	100%	EFS+
Wskaźnik rezultatu W 2.1 (przedsięwzięcie nr 2.1)		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		30 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	EFRROW
Wskaźnik rezultatu W 2.2 (przedsięwzięcie nr 2.2)		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		30 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 2.3 (przedsięwzięcie nr 2.3)		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		30 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 2.4 (przedsięwzięcie nr 2.4)		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		30 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 2.5 (przedsięwzięcie 2.5)		R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0 os.		0 os.		720 os.		0 os.		0 os.		0 os.	100%	
Wskaźnik rezultatu W 2.6 (przedsięwzięcie 2.6)		PLKLCR06 – liczba utworzonych w programie miejsc świadczenia usług wspierania rodziny i pieczy zastępczej istniejących po zakończeniu projektu [55]	szt.		0 szt.		1 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	EFS+

[55] Podany wskaźnik jest jednym ze wskaźników obligatoryjnych, które każdy wnioskodawca wypełniając wniosek aplikacyjny w systemie IGA, będzie musiał wybrać z katalogu obligatoryjnych wskaźników. Wypełniając wniosek wnioskodawca musi zawrzeć (wybrać) wszystkie obligatoryjne wskaźniki produktu i rezultatu odpowiednie dla danego typu operacji i podane w katalogu, który będzie stanowił załącznik do Regulaminu naboru wniosków

Wskaźnik rezultatu W 2.7 (przedsięwzięcie 2.7)	PLKCR03- Liczba podmiotów, które rozszerzyły ofertę wsparcia lub podniosły jakość oferowanych usług	szt.		0 szt.		2 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	EFS+
Wskaźnik rezultatu W 2.7 (przedsięwzięcie 2.7)	PLKLCR04- Liczba osób świadczących usługi w społeczności lokalnej dzięki wsparciu w programie	os.		0 os.		10 os		0 os		0 os.		0 os.	100%	EFS+
Wskaźnik rezultatu W 2.7 (przedsięwzięcie 2.7)	PLKLCR02- liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej	szt.		0 szt.		20 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	EFS+
Wskaźnik rezultatu W 2.7 (przedsięwzięcie 2.7)	Liczba osób których sytuacja społeczna uległa poprawie w efekcie realizacji projektu	szt.		0 szt.		20 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.	100%	EFS+

Źródło: opracowanie własne

Załącznik nr 3 Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	**Program/Fundusz**			**Środki ogółem (EUR)**
	PS WPR	**EFRR**	**EFS+**	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	2 500 000	1 658 426	761 978	4 920 404
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	562 500	134 465	134 465	831 430
Razem	**3 062 500**	**1 792 891**	**896 443**	**5 751 834**

Źródło: opracowanie własne

Załącznik nr 4 Plan wykorzystania budżetu

fundusz	Środki zakontraktowane w Euro do:													
	2024-12-31		2025-12-31		2026-06-30		2026-12-31		2027-12-31		2028-12-31		2029-12-31	
	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	0	0%	0	0%	1 750 000	70%	750 000	100%	0	100%	0	100%	0	100%
EFS+	0	0%	0	0%	-	-	761 978	100%	0	100%	0	100%	0	100%
EFRR	0	0%	0	0%			1 658 426	100%	0	100%	0	100%	0	100%
RAZEM	**0**	**0,00%**	**0**	**0,00%**			**3 170 404**	**100,00%**	**0**	**100,00%**	**0**	**100,00%**	**0**	**100,00%**

Źródło: opracowanie własne